

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

SÜNNÎ VE ŞİÎ TEFSİR KAYNAKLARINA GÖRE HİRÂBE

HAZIRLAYAN
MOHAMMAD ESMAİL AZİZİŞCHİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi AYŞE BETÜL ORUÇ

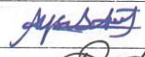
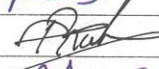
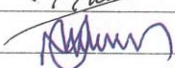
KONYA – 2018

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mohammad Esmail AZİZİSHCHİ
	Numarası	158106011016
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / Tefsir Bilim Dalı
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Ayşe Betül Oruç
	Tezin Adı	SÜNNÎ VE ŞİÎ TEFSİR KAYNAKLARINA GÖRE HİRÂBE

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan SÜNNÎ VE ŞİÎ TEFSİR KAYNAKLARINA GÖRE HİRÂBE başlıklı bu çalışma 30.10.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Dr. Öğr. Üyesi	Ayşe Betül Oruç	
2	Prof. Dr.	Ali Akpınar	
3	Dr. Öğr. Üyesi	Duran Ali Yıldırım	

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mohammad Esmail AZİZİSHCHİ		
	Numarası	158106011016		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri /Tefsir Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	☒	
		Doktora	☐	
	Tezin Adı	SÜNNÎ VE ŞİÎ TEFSİR KAYNAKLARINA GÖRE HİRÂBE		

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı

İmzası

Mohammad Esmail

Azizishchi

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mohammad Esmail AZİZİSHCHİ		
	Numarası	158106011016		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri /Tefsir Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	☒	
		Doktora	☐	
	Tez Danışmanı	Ayşe Betül Oruç		
	Tezin Adı	SÜNNÎ VE Şİİ TEFSİR KAYNAKLARINA GÖRE HİRÂBE		

“Sünnî ve Şîî Tefsir Kaynaklarına Göre Hirâbe” ile ilgili bu çalışma bir giriş, iki bölüm ve sonuç kısmından meydana gelmektedir.

Giriş kısmında araştırmanın konusu, önemi, amacı, sınırlandırılması, kaynakların değerlendirilmesi hakkında genel bilgiler verilmiştir.

Birinci bölümde kavramsal ve hukuki bakımdan hirâbe ve bağı suçunun terim anlamları, hirâbe suçunun gerçekleşmesi için yolu kesenlere ait, yolu kesilenlere ait, hirâbe suçunda çalınan mala ait ve yol kesme olayının geçtiği yere ait aranan şartlar, hirâbe haddini düşüren şartlar ve hirâbe suçunun ispat vasıtaları temel sözlüklerden ve fakihler tarafından esas alınan Sünnî ve Şîî fıkıh kitaplarından açıklanmıştır.

İkinci bölümde ise Sünnî ve Şîî tefsir kaynaklarına göre hirâbe ayetlerinin nüzul sebebi, Ureyne vâkıası ile ilişkisi, Allah ve Resûlü ile savaşma kısmının tevilleri, yeryüzünde fesat çıkarma kısmının tefsiri, hirâbe haddinin kapsamında olan suçlular, hirâbe haddinin uygulanmasındaki farklı görüşler ve hirâbe suçunda tevbenin uygulanacak cezaya etkisi olarak yeni ve eski tefsir kaynaklarına göre değerlendirilmiştir.

Sonuç bölümünde ise genel bir değerlendirme yapılarak ulaşılan netice belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'an, Hirâbe, Sünn, Şîî.

Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fak. A1-Blok 42090 Meram Yeni Yol /Meram /KONYA
Tel: 0 332 201 0060 Faks: 0 332 201 0065 Web: www.konya.edu.tr E-posta: sosbil@konya.edu.tr

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Mohammad Esmail AZİZİSHCHİ		
	Student Number	158106011016		
	Department			
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	☒	
		Doctoral Degree (Ph.D.)	☐	
	Supervisor	Ayşe Betül Oruç		
	Title of the Thesis/Dissertation	THE BANDİRTY İN THE AT TEFSİR SOURCES OF SUNNAH AND SHİAH		

The research about “Bandirty Base on Sunnah and Shiah Tafsir Sources” is consist of instruction, two sections and conclulsion.

The introduction part is consist of general information about the importance of subject, objective and restrictions of the subject, and evaluation of resources.

In the first part, the conceptual and legal terms of the banditry and the meanings of rebellion crime. at the realization of banditry, the conditions that annihilate the punishment of bandit, conditions belong to whos way has been cut off, condition belong stolen goods, where banditry crime took place and the means that prove the banditry crime are explained base on main dictionaries and main books of jurisconsult of Sunni and Shiya

In the second chapter, base on new and old Tafseer sources, the reasons of the 33 and 34 verse of Sura Al-Maida according to the Sunni and Shiite Tafsir sources, the relation with the event of Ureyne tribes, the interpretation of struggle with Allah and His Messenger, interpretation of corruption above earth, the crimes that cause of banditry punishments, the different views in the application of banditry punishments and the affects of repent on banditry punishments were evaluated.

In the conclusion section, by doing a general evaluation the reached result is indicated.

Key Words:; Tafsir, Quran, Banditry, Sunnah and Shiah.

Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fak. A1-Blok 42090 Meram Yeni Yol /Meram /KONYA
Tel: 0 332 201 0060 Faks: 0 332 201 0065 Web: www.konya.edu.tr E-posta: sosbil@konya.edu.tr

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	VIII
ÖNSÖZ.....	IX

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KONUSU, ÖNEMİ, AMACI, SINIRLANDIRILMASI VE KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU	1
II. ARAŞTIRMANIN ÖNEM VE AMACI	1
III. ARAŞTIRMANIN SINIRLANDIRILMASI	2
IV. ARAŞTIRMADAKİ KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	2

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE HUKUKİ ÇERÇEVE

I. Hırâbe ve Bağy Terimleri	4
A. Hırâbe'nin Sözlük ve Terim Manaları.....	4
1. Hırâbe'nin Sözlük Anlamları.....	4
2. Kur'an'da Hırâbe ve Harb Kökünden Gelen Kelimelerin Manaları	5
3. Hırâbe'nin Istılâhî Anlamları.....	8
B. Bağy'ın Sözlük ve Terim Manaları	11
1. Bağy'ın Sözlük Anlamları	11
2. Kur'an'da Bağy Kelimesinin Manaları	12
3. Bağy'ın Terim Anlamları	13
II. Hırâbe Suçunun Hukuksal Boyutu	16
1. Suçu İşleyenlerde Gözetilen Şartlar	17
2. Suçun Mağdurunda Aranılan Şartlar	28
3. Suçun Fâilinde ve Mağdurunda Gözetilen Şart.....	31
III. Mekânsal Anlamda Aranılan Şartlar	33
IV. Çalınan Malda Gözetilen Şartlar.....	37
V. Hırâbe Haddini Düşüren Şartlar	45
VI. Hırâbe Suçunun İspat Vasıtaları	46
A. İkrar:	46
B. Beyyine:	48

İKİNCİ BÖLÜM

SÜNNÎ VE ŞİÎ MÜFESSİRLER AÇISINDAN HİRÂBE ÂYETLERİNİN İNCELENMESİ

I. Hırâbe Âyetlerinin Nüzul Sebebi.....	51
II. Hırâbe Âyetleri ile Ureyne Vâkıasının İlişkisi	54
III. Hırâbe Âyetindeki “Allah ve Resûlü İle Savaşma” Kısımının Tevilleri.....	55
IV. Hırâbe Âyetindeki “Yeryüzünde Hak Düzeni Bozma” Kısımının Tefsiri.....	59
V. Hırâbe Haddinin Kapsamında Olan Suçlular	64
VI. Hırâbe Haddinin Uygulanmasında Farklı Görüşler	66
A. Yöneticinin Âyette Geçen Cezalar Arasında Seçim Yapabileceğini Söyleyenler:	67
B. Suça Göre Âyette Geçen Cezaların Uygulanacağını Söyleyenler:	69
1. Sadece Öldürenin Cezası	71
2. Öldürüp Mal Gasp Edenin Cezası.....	74
3. Sadece Mal Gasp Edenin Cezası.....	77
4. Yol Emniyetini İhlal Edenin Cezası	79
VII. Hırâbe Suçunda Tevbenin Uygulanacak Cezaya Etkisi	82
SONUÇ	88
BİBLİYOGRAFYA	90

KISALTMALAR

b.	: Oğlu, bin
by.	: Basım yeri yok
DİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
ö.	: Ölümlü, ölüm tarihi
s.	: Sayfa
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
trc.	: Tercüme, tercüme eden
ts.	: Tarihsiz
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
vs.	: Ve saire
yy.	: Yayın yeri yok

ÖNSÖZ

İslam dini insanların mallarını, canlarını, ırzlarını, toplumun düzen ve emniyetini korumayı çok önemli görmüştür. Bu temel haklara saldıranların ve çevrenin refahını bozanların fiilini, büyük suç olarak tanımlamıştır. Böyle tehlikeli suçların acil bir şekilde ortadan kaldırılması gerektiğini bildirmiştir. Şeriat'ta bu hususla ilgili suç işleyen fâile, işlediği suç karşılığında ağır cezalar tayin edilmiştir. Böylece çevrenin güvenliği ve insanların huzuru sağlanmış, kendi aralarında birliği ve beraberliği ilke kabul ederek refah içinde yaşam sürdürmeleri amaçlanmıştır.

Eşkriyanın işlediği hırâbe suçu, çevre ve ülkenin düzenini bozmakta, insanların asayişini tehdit etmektedir. Bu yüzden dini kurallar hırâbe suçunun işlenmesini yasaklamıştır. Güvenli bir ortam gerçekleştirmek amacıyla, teröristin işlediği suç karşılığında ya öldürülmesi yahut asılması ya da el ve ayaklarının çapraz olarak kesilmesi veya sürgün edilmesi caydırıcı bir ceza olarak ortaya konulmuştur.

Hocalarımızla yaptığımız istişareler neticesinde bu konuyla ilgili bir çalışma yapmanın mümkün olabileceği ortaya çıkmıştır. Ayrıca Türkiye'ye gelirken ülkemizin şimdiki durumuna uygun olarak gelecekte hem kendime hem de milletimize yarar sağlayacak bir konu hakkında çaba göstermemin her açıdan önem arz ettiği açıktır.

Araştırma esnasında karşılaştığım problemler neticesinde hırâbeyle ilgili kaleme alınan kavramların izahında çoğu yerde görüş farklılığı bulunmaktadır. Bunun nedeni ise hırâbe kavramının günümüze kadar gittikçe genişlemesi, karmaşık bir yapıya sahip olması ve sınırlarının tam olarak belirlenmeyişinden kaynaklanmaktadır. Çünkü din âlimleri, hırâbe suçu içeren eylemleri değişik isimler altında ağır cezalar gerektiren bir suç olarak kabul edip incelemektedir.

Bu çalışmanın kapsamı ve kaynakların genişliği sebebiyle zaman zaman çözümsüz kalan sorularımı büyük bir deneyimle cevaplayan, çalışmamı özveriyle okuyup gerekli düzeltmeleri yapmamı sağlayan ve yol gösterici olan saygıdeğer hocam, öğretim üyesi Dr. Ayşe Betül ORUÇ'a ve gerek bölüm içinde gerekse bölüm dışında bu çalışmanın sağlıklı bir şekilde ilerlemesine faydalı eleştirilerle katkıda bulunan kıymetli hocalarıma ve dostlarıma şükranlarımı sunarım.

Mohammad Esmail AZİZİSHCHİ

Konya 2018

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KONUSU, ÖNEMİ, AMACI, SINIRLANDIRILMASI VE KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Dâru'l-İslâm'da yaşayan insanların güvende ve o toplumun insanî tehlike ve zararlarından emniyet ve refah içinde yaşamalarını sağlayan dinin cezaî sisteminin şer'î haddlerinden birisi hırâbe hadd cezasıdır. Muhâriblere toplumsal suçlarda önleyici ve şiddetli cezalar uygulandığı zaman, yol kesmeye ve yeryüzündeki düzeni bozmaya cesaret edemeyeceklerdir.

Bu nedenle muhâriblerin yol kesmesini ve yeryüzünde fesat çıkarmalarını engellemek için en etkili yöntem, onlarla ilgili Mâide 5/ 33. ve 34. âyetlerinin uygulamasıdır. Bu âyetlere göre bu suçu işleyenlere “öldürmek, asmak, el ve ayaklarını çaprazvâri kesmek veya sürgüne göndermek” şeklindeki Allah'ın indirdiği hükümlerin uygulanması gerekmektedir.

Bu çalışmada hırâbe konusuyla ilgili Sünnî ve Şîî müfessirlerin tefsir kaynakları ile ahkâmu'l-Kur'ân çalışmalarında yer alan görüşlerini sunmaya, benzeyen ve farklılaşan yorumlara dikkat çekmeye çalışıldı.

II. ARAŞTIRMANIN ÖNEM VE AMACI

Hırâbe hadd cezası, âyet ve rivâyetlerde ilgi çeken bir konudur. Hırâbe hadd cezasının evrensel bakımdan uygulanması, güvenlik açısından çok önemlidir. Bu nedenle İslam dini tarafından insanlara önemli gösterilen toplumun düzenini muhafaza etmek, karşılıklı haklara saygı göstermek ve toplumun refah ve emniyetini zedeleyen fiillere karşı ahlâkî ve vicdânî sorumlu olduklarını vurgulamaktadır.

Hırâbe hadd cezası Mâide suresinin 33. ve 34. âyetlerinde geçmektedir. Sünnî ve Şîî müfessirler bu âyetlerin muhtevası, Allah ve Resûlüne savaş açmanın tevili ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarma hakkında benzeyen ve farklılaşan yorumlar yapmışlardır.

Aslında hırâbe suçu, evrensel bir konu olduğu ve insanların toplumsal hayatına mudahale ettiği hakkında farklı çalışmalar bulunmaktadır. Ancak bu çalışmalar arasında Sünnî ve Şîî klasik tefsir kaynaklarına ağırlık veren bir tezin bulunmadığı görülmektedir. Bu nedenle ele alınan çalışmada Sünnî ve Şîî kaynakları araştırılarak konuya ilişkin görüşleri tarafsız bir şekilde aktarılmaya çalışıldı.

III. ARAŞTIRMANIN SINIRLANDIRILMASI

Çalışmanın konusunu teşkil eden “Sünnî ve Şîî Tefsir Kaynaklarına Göre Hırâbe” kavramı temel sözlüklerden, Sünnî ve Şîî âlimler tarafından esas alınan fıkıh kitaplarının Kitâbü’l-Hırâbe ve Kitâbü’s-Sırka bölümlerinden, Mâide 5/ 33. ve 34. âyetlerini inceleyen eski ve yeni tefsir kaynaklarından ele alındı.

İslam kanunun ceza bölümünde, hırâbe suçu bir yönüyle toplumun aleyhine işlenen suçlar kapsamına girerken bir diğer yönüyle de insanların can, ırz ve mallarının aleyhine gerçekleşmiş suçlar kapsamına girmektedir. Tek bir çalışmada toplumun huzurunu bozan ve insanların aleyhine işlenen tüm suçları çalışmak, zaman ve nitelik açısından mümkün olmadığından dolayı konuyu “Sünnî ve Şîî Tefsir Kaynaklarına Göre Hırâbe” olarak sınırlandırma uygun görüldü.

IV. ARAŞTIRMADAKİ KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Araştırmanın hazırlanmasında, konuya doğrudan ya da dolaylı olarak ışık tutabilecek eski ve yeni kaynaklardan ulaşılabildiği kadarıyla yararlanmaya çalışıldı. Araştırmanın açılımı bakımından, konu genellikle klasik temel kitaplarından yararlanarak hazırlamaya çalışıldı. Konu ile ilgili fikir sahibi olmak için Afganistan ve Türkiye’de yapılan araştırmalar incelendiğinde hırâbe ve terör suçları ile ilgili Seyde ERSOY’un “İslâm Hukukunda Terörle İlgili Suçlar ve Cezalar” adlı yüksek lisans tezini ve Abdıyân Meysem’in “Muhârebe ve Fesat fi’l-Ard ” adlı yüksek lisans tezi, daha birçok tez ve hadd cezaları ile ilgili yayınlanmış makaleler incelendi. Yapılan incelemenin sonunda hırâbe ile ilgili çalışmaların birçoğunun fıkhi konular olduğu görüldü.

Biz ise terörle ilgili diğer suçlardan farklı olarak tek bir çalışmada hırâbe konusunu daha detaylı bir şekilde ele almaya çalıştık, ayrıca hırâbe suçunun benzer ve yakın özellikleri nedeniyle bağy ile ilgili konulara kısaca değindik. İncelediğimiz çalışmaların içerik bakımından, çalışmamızla benzer özellikler taşımasıyla birlikte, yapılan bu çalışmada, nasslarla belirlenen hadd cezalarının ve kul hakkının hâkim olduğu kısas cezalarının dışında kalan ve yeryüzünde fesat çıkarma olarak değerlendirilebilecek tüm suçların hırâbe suçuna dâhil olabileceği kanaatinin hâkim olduğunu gördük. Bununla birlikte ulaşabildiğimiz kadarıyla her mezhebin görüşünü kendi kaynaklarından aktarmaya gayret ettik.

İncelediğimiz fıkhi kaynaklarda hırâbe suçunda çalınan mallarla ilgili gereken şartları İslâm hukukçularının “Kitâbu’s-Sırka” yani hırsızlık bölümüne atıfta bulunduklarını gördük. Biz ise bu konuda bulunması gereken özelliklerle ilgili bölümü incelerken yeri geldikçe “Kitâbu’s-Sırkât” bahsinden istifade ettik. Araştırmada kaynaklara atıfta bulunurken, ilk kez kullandığımız kaynağın sadece müellifin soyadı ile eserinin klasik veya meşhur ismini zikrettik. Aynı Yazırın birden fazla eserini kullandığımız durumda ise karışıklık olmaması için Yazırın soyadı ile ikinci kitabının adını yazmakla yetindik. Kaynakların cilt numaralarını roma rakamlarıyla gösterdik. Tek ciltli kitaplarda sayfa yerine numara ile beraber (s) harfini yazdık. Dipnotta birden fazla kaynağa atıf yaptığımızda kaynaklar arasını noktalı virgülle ayırdık. Ayrıca bibliyografyada kullandığımız kaynakların müellifi, eserinin tam ismi, basıldığı matbaayı, yerini ve müellifin vefat tarihini zikrettik.

.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE HUKUKÎ ÇERÇEVE

Sünnî ve Şîî müfessirler açısından hırâbe ile ilgili Mâide 5/33. ve 34. âyetleri incelemeden önce, konunun daha iyi ve net anlaşılabilmesi için hazırlık çalışması olarak hırâbe ve bağı kavramlarının sözlük, terim anlamları ve ikisiyle ilgili gereken konular incelendi.

Bununla birlikte mezhep âlimlerinin açısından, hırâbe suçunun vuku bulması için bir takım şartlar zaruri bilinmektedir. Bu şartları incelerken âlimlerin hırâbe ile ilgili görüş birliği ve ihtilafı görülmektedir. Dolayısıyla hırâbe suçunun gerçekleşmesi için aranan genel şartlar şunlardan ibarettir: Hırâbe suçunun fâilinde, mağdurunda, her ikisinde, çalınan malda, suçun işlendiği mekânda ve hırâbe hadd cezasını düşüren şartlarda, ayrı başlıklar hâlinde kaleme alındı.

I. Hırâbe ve Bağy Terimleri

A. Hırâbe'nin Sözlük ve Terim Manaları

Hırâbe kavramı eskiden günümüze kadar konuyla ilgili her türlü kitapta yer almaktadır. Ancak bu suçun zaman geçtikçe farklı cürümlere dokunması nedeniyle din âlimleri tarafından kendi zamanlarına uygun bir şekilde işlenen suçları tarif etmişlerdir.

1. Hırâbe'nin Sözlük Anlamları

Arab edebiyatında “mufâ‘ale” babının ilk mastarı “muhârebe” (مُحَارَبَةٌ) ve ikinci mastarı ise “hırâbe” (جَرَابَةٌ) dir. Fiili Mazisi ise sülâsî mezid kökünden “hârebe-yühâribü” (يُحَارِبُ-حَارَبَ) siygasında, saldırganlara karşı ülkeyi korunmak için savaşmak, isyan¹ve küfür etmek manalarına gelmektedir.²

Türkçede “eşkıya: bedbaht, talihsiz, günahkâr, âsi gibi manalara gelen şakî kelimesinin çoğuludur. Ancak eşkıya Türkçe’de farklı bir anlam kazanmış olup yol kesen (kâtiu’t-tarîk) anlamına gelen muhârib kelimelerinin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Bu sebeple eşkıyalık ve eşkıya, İslâm ceza hukukunun klasik

---

¹ Zebidî, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, II, 250; Ahmed Muhtâr, *el-Mu'cemu'l-Arabîyyi'l-Esâsî*, s. 302; Sarı, *Arabça-Türkçe Lüğat*, s. 286.

² Dameğânî, *el-Vücûh ve'n-Nazâir li el-Fazi Kitâbillahi'l-Azîz*, s. 166; İbn Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, II, 91.

sistematüğinde hadd suçları arasında yer alan “hırâbe” suçunun ve suçlusunun Türkçe’deki karşılığını teşkil eder.”³

Diğer bir tanımla harb’in çoğul şekli hürûb olup savaşlar⁴, barışın tam tersi⁵, bıçaklama⁶, aşırı sinirli ve öfkeli olma⁷, dinin fesada uğraması⁸, bir kişinin bütün malının çalınması⁹, savaş kavramı kast etmeden, sadece düşman ve muhalif görmek¹⁰, devletler arasında meydana gelen silahlı çatışma¹¹ ve savaşta her hangi bir şeyi zor kullanarak almak, sonra da her türlü zorla gasp etme, anlamlarında kullanılmaktadır.¹²

“Harb kelimesinin savaş anlamında kullanıldığına bir örnek de mescidin mihrâbıdır. Çünkü kişinin şeytan ve nefisle savaşma yeri olduğu için mihrâb diye adlandırılmış veya insanın mihrâbda dünya ile meşgul olmaması yahut aklını dağınıklıktan korumakla mücadele durumunda olmasından, ona mihrâb denilmiştir.”¹³

2. Kur’an’da Hırâbe ve Harb Kökünden Gelen Kelimelerin Manaları

Harb ve hırâbe kelimeleri Kur’an-ı Kerîm’in âyetlerinde şiddetli tehdit, normal savaş, muhalefet, gizli savaş ve kâfir olma gibi manalarda kullanılmaktadır.

1. “فَإِنْ لَّمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُؤُسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلُمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ”¹
“Şâyet (faiz hakkında söylenenleri) yapmazsanız, Allah ve Resûlü tarafından (faizcilere karşı) açılan savaştan haberiniz olsun. Eğer tevbe edip vazgeçerseniz, sermayeniz sizindir, ne haksızlık etmiş ne de haksızlığa uğramış olursunuz”¹⁴

Müfessir er-Râzî’ye göre bu âyetteki “harb” ifadesinin iki tevili vardır:

³ Bardakoğlu, “Eşkîya”, DİA, XI, 463.

⁴ Ayverdi, Misalli Büyük Türkçe Sözlük, II, 1320; Kanar, Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, I, 1221.

⁵ Ezherî, Tehzîbü’l-Lüğâ, V, 16; İbn Manzûr, Lisânü’l-Arab, I, 357.

⁶ Ahmed Muhtâr, el-Mu’cemu’l-Arabîyyi’l-Esâsî, s. 302; Sarı, Arabça–Türkçe Lügat, s. 286.

⁷ Ezherî, Tehzîbü’l-Lüğâ, V, 18; Cevherî, es-Sihâh Tâcu’l-Lüğâ ve Sihâhu’l-Arabîyye, I, 108; İbn Manzûr, Lisânü’l-Arab, I, 359; Ahmed Muhtâr, el-Mu’cemu’l-Arabîyyi’l-Esâsî, s. 302; Sarı, Arabça Türkçe Lügat, s. 286.

⁸ Ezherî, Tehzîbü’l-Lüğâ, V, 16; Telisî, en-Nefis min Künûzi’l-Kavâmîs, s. 444.

⁹ Ezherî, Tehzîbü’l-Lüğâ, V, 16; Cevherî, es-Sihâh Tâcu’l-Lüğâ ve Sihâhu’l-Arabîyye, I, 108.

¹⁰ Cevherî, es-Sihâh Tâcu’l-Lüğâ ve Sihâhu’l-Arabîyye, I, 108; İbn Manzûr, Lisânü’l-Arab, I, 358; Kefevî, el-Külliyâtü Mü’cem fi’l-Mustalahât ve’l-Furûki’l-Lüğaviyye, s. 360; Zebîdî, Tâcu’l-Arûs min Cevâhiri’l-Kâmûs, II, 250.

¹¹ Develioğlu, Osmanlıca–Türkçe Ansiklopedik Lügat, s. 391; Doğan, Büyük Türkçe Sözlük, s. 395.

¹² Râgıb, el-Müfredât li Elfâzi’l-Kur’ân, s. 225.

¹³ Râgıb, el-Müfredât li Elfâzi’l-Kur’ân, s. 225; Zebîdî, Tâcu’l-Arûs min Cevâhiri’l-Kâmûs, II, 254.

¹⁴ Bakara 2/279.

Birinci tevil, bu âyetle Allah ve Resûlü ile savaşma haberinden amaç, âyetteki faiz işinin yasaklandığı tehditte, faizcilere karşı mübalağa ve şiddet gösterilmiştir. Bu nedenle âyetteki harb kelimesi savaş manasında değildir.

İkinci tevil ise, bu âyetle harb kelimesinden savaş anlamı kast edilmiştir. Bunun açıklaması ise faizde ısrar eden fâil bir kişi olursa, devlet yöneticisi onu yakalayıp üzerine Allah'ın hükmü hapsi veya ta'ziri tevbe edene kadar uygulama yetkisine sahiptir. Faizde ısrar eden fâillerin güç ve ordusu varsa, bu durumda devlet yöneticisi faiz işini engellemek için onlarla savaşma kararını iletir. Bununla birlikte de devlet kararına boyun eğmezlerse sonunda yönetici isyan eden gruplara savaş açtığı gibi faizcilere de savaş açar.¹⁵

Harb kelimesinin savaş manasında kullanıldığı bir başka âyet ise şöyledir:

2. “فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَثْبَثْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَتَأَقَ فَمِمَّا مِّنَّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّىٰ “*“ (Savaşta) inkâr edenlerle karşılaştığınız zaman boyunlarını vurun. Nihâyet onları çökertip etkisiz hâle getirdiğinizde bağı sıkı bağlayın (sağ kalanlarını esir alın). Artık bundan sonra (esirleri) ya karşılıksız ya da fîdye karşılığı salıverin. Savaş sona erinceye kadar hüküm budur.”*¹⁶

Bu âyetle izah edildiğine göre savaş esnasında kâfir olan kişilerle karşılaştığınız zaman, onların boyunlarını vurun ve esirlerine de söylediğimiz gibi davranın ta ki savaşın maksadı hâsıl olsun. Üstelik inkâr eden kişiler şirkini terk ederek Allah ve Peygamber'ine inansın ve onların buyruklarına itaat edip yasaklarından çekininceye kadar savaşın devam etmesinin gerektiğini buyurmuştur.¹⁷

Önceki âyetle ifade edildiği gibi bu âyetle de “harb” kelimesi savaş anlamını beyan etmektedir:

3. “فَإِمَّا تَنْفِقْنَهُمْ فِي الْحَرْبِ فَشَرِّدْ بِهِمْ مِّنْ خَلْفُهُمْ لَعَلَّهُمْ يَدَّكُرُونَ.”*“Eğer savaşta, onları ele geçirirsen, onları geride kalanlara bir ibret olacak biçimde cezalandır.”*¹⁸

Böylece Allah Peygamber'ine buyurur ki eğer savaşta seninle sözleşme yapanların aleyhine zafer kazanırsan, onları “arka arkaya sözleşmeyi bozan Küreyze oğulları gibi” esir al ve üzerlerine öyle bir şiddet uygula ta ki gelecekte seninle sözleşme yapacaklara ibret ve yaptığı sözleşmelere bağlı kalma nedeni olsun.¹⁹

¹⁵ Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, VII, 108.

¹⁶ Muhammed 47/4.

¹⁷ Taberî, *Tefsîru Taberî*, VII, 33.

¹⁸ Enfâl 8/57.

¹⁹ Taberî, *Tefsîru Taberî*, IV, 53.

Çağdaş müfessir Osmânî açısından aşağı âyette “harb” kelimesi açıkça savaşmak ve “yeryüzünde bozgunculuk çıkarma” ise gizli düşmanlık peşinde olma manasında tefsir edilmektedir:

4. “كُلَّمَا أَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللَّهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ”

*“Her ne zaman harb için bir yangın tutuşturdularsa, Allah onu söndürdü. Yeryüzünde sadece ve sadece fesat için koşarlar, Allah ise fesat çıkaranları sevmez.”*²⁰

Yani onlar ne zaman birileriyle açık bir şekilde savaşmayı isteseler, korkuya düşerler yahut mağlup olurlar veya kendi aralarında olan ihtilaflar yüzünden Müslümanların aleyhine birleşemezlerdi. Üstelik savaşamadıkları için de hasmâne kinlerini gizli tutarak, yeryüzünde bozgunculuk çıkarırlardı. Yeni Müslüman olan kişileri İslam’ın aleyhine tahrik edip aralarında savaş çıkarmayı arzu ederlerdi. İnsanları dinden uzaklaştırmak için Tevrat’ın tahrif edilmiş konularını kulaklara fısıldarlardı.²¹

Bir başka âyette ise “hârebe” kelimesi muhalefet etmek ve kâfir olma muhtevasını arz etmektedir:

5. “وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ”

*“Bir de zararlı faaliyetlerde bulunmak, küfre yardım etmek, mü’minler arasına ayrılık sokmak için ve öteden beri Allah ve Resûlüne karşı savaşanlara üs olsun diye bir mescit yapanlar vardır. Bunlar, “Bizim iyilikten başka hiçbir kasdımız yok” diye de mutlaka yemin ederler. Ama Allah şahitlik eder ki bunlar mutlaka yalancılardır.”*²²

Bu âyetin izahı ise Medine’deki müminlerin aleyhine olmak, İslam dininden yüz çevirmek, inanmış kişilerin arasına nifak sokmak ve daha önce Allah ve Resûlüne muhalefet etmiş ve sonra da onlara kâfir olmuş kabile Reis’ine gözlem ve hazırlık amacıyla Dırar Mescidini yapmışlardı.²³

Bu âyet çalışmanın ana konusu olduğu için ikinci bölümde müfessirler açısından detaylı bir şekilde incelenecektir.

6. “إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ” “Allah ve Resûlüne karşı savaşanların ve yeryüzünde (hak) düzeni bozmaya çalışanların cezası ancak ya (acımadan) öldürülmeleri ya asılmaları yahut el ve ayaklarını çaprazlama

²⁰ Mâide 5/64.

²¹ Osmânî, *Tefsîru Ma’ârifî l-Kur’ân*, IV, 466.

²² Tevbe 9/107.

²³ Taberî, *Tefsîru Taberî*, IV, 159.

kesilmesi yahut da bulundukları yerden sürülmeleridir. Bu onların dünyadaki rezilliğidir. Onlar için ahirette de büyük azap vardır.”²⁴

İbn Âşûr’un bakış açısına göre mühâriplerin düşmanlık yüzünden yollarda silah taşımalarını ve gelip-geçen kervanların mallarını ganimet olarak görmelerini, âyette savaş açmaya benzetilmiştir. Zira harba hazırlanmak hakikatte bir nevi savaş sayılmaktadır. Ancak Allah ile savaşmanın tevili ise onun şerâtına muhalefet etmek ve hükümlerine boyun eğmemek manasına delalet ettiğini beyan etmiştir. Zira Allah ile hiçbir kimsenin savaşamayacağı katiyen bellidir. Resûlü ile savaşmanın anlamı ise Allah’ın seçtiği Resûlüne ve hükmünü uygulayan Peygamber’ine saldırmak veya yalanlamak manasında izah etmiştir.²⁵

3. Hırâbe’nin Istılâhî Anlamları

a. Sünnî Âlimlere Göre Hırâbe ve Muhâribin Terim Anlamı:

Fakih âlimler, hırâbe suçuna “büyük hırsızlık” (es-sırkâtü’l-kübrâ) ve yol kesenleri ise “büyük hırsızlar” diye isimlendirmişler. Zira hırsız demelerinin nedeni, yol kesenler yolun korunmasından sorumlu olan sultana fark ettirmeden yolcuların malını çalarlar tıpkı hırsızın bildirmeden mal sahibinin malını çalması gibi mecaz olarak kullanılmıştır.

Yolun kesilmesiyle yol kesenlerin zararı yolcuya, çevreye ve diğer insanlara dokunduğu için “büyük hırsızlar” ismiyle adlandırılmıştır. Çünkü hırsızın zararı sadece mal sahibinin ırzına ve malına olup çevreye zararı olmadığı için muhâribe göre hırsızın zararı az bilinmiştir. Bu farktan dolayı muhâribin hadd cezası, hırsızın hadd cezasından daha şiddetli ve ağır bir ceza olarak bildirilmiştir.²⁶

“Eşkîyalık (klasik literatürdeki adıyla hırâbe veya kat’u’t-tarîk) genelde silahla yahut başka bir şekilde zor kullanarak yol kesip veya baskın yapıp mala ve cana tecavüz, kamu düzenini ve asayîşi ihlal olarak anlaşılır. Ancak fakihlerin ve fıkıh ekollerinin bakış açısındaki değişikliğe göre suçun tanımlanmasında bazı farklılıklar vardır.”²⁷

Bu sebeplere dayanarak hırâbe kelimesini kapsamlı bir şekilde tarif edebilmek için fakihlerin benzer ve farklı tanımlarının zikredilmesi önem arz etmektedir.

---

²⁴ Maide 5/33.

²⁵ İbn Âşûr, *Tefsîru Tahrîr ve’t-Tenvîr*, VI, 181.

²⁶ İbnü’l-Hümâm, *Şerhü Fethi’l-Kadîr*, IV, 268; Zühaylî, *el-Fıkhu’l-İslâmî ve Edilletühü*, VI, 128.

²⁷ Bardakoğlu, “Eşkîya”, *DİA*, XI, 463.

Nitekim Hanefîlerin ifadesiyle “muhârib bir grup insan veya bir kişi olmasına rağmen kendileriyle savaşmaya kalkan kervancıları yenip yolunu kesenlerdir.”²⁸

Meşhur hanefî fakihi Serahsî’ye göre “bir topluluk Müslüman yahut zimmî vatandaşı, diğer bir zümre Müslüman veya zimmî vatandaşın yolunu keserlerse, muhâribtirler.”²⁹

İmam Şâfiî başka bir anlatımla tarif etmiştir: “muhârib öyle kimselerdir ki kendilerini silahlı olarak alenen halka gösterirler, hatta sahra ve sokaklarda zor kullanarak insanların mallarını gasp ederler.”³⁰

Yine de Şâfiîlerden başka bir görüşe göre, eşkıyalar donanımlı ve göçlü kuvvetli kişilerdir. Ancak kervanın sonundan gelip mal kaçıranlar veya az sayıdaki insanların yollarını kesenler yahut kervana yardım geldiği zaman yol kesemeyecek durumda olanlar, muhârib değildir.³¹

Diğer bir bakış açısıyla hırâbe suçu, kıymetli malı çalmak amacıyla yolcuları korkutmak, öldürmek yahut aklı giderecek ilaçla tehdit edip yolcuların yolunu kesmektir ama güçlenmek, kin yüzünden veya düşmanlık amacıyla işlenmiş suçlar hırâbe suçu olarak sayılmamaktadır.³²

Mâlikîlerden başka bir tanımla “muhârib, yardım edilmesi mümkün olmayan yolcuları engelleyen ve onlara ait malı aldatarak gasp eden, her an yola çıkan ve evlere giren kişidir.”³³

Çoğu Hanbelîlere göre “muhârib, çölde insanlara silah, baston, taş vb. gibi şeyler ile saldıran ve kıymetli malı çekinmeden gasp edendir.”³⁴

---

²⁸ Kudûrî, *Muhtasarü'l-Kudûrî fî'l-Fıkhı'l-Hanefî*, s. 202; Mûselî, *el-İhtiyâr li Ta'li'l-Muhtâr*, IV, 114; İbnü'l-Hümâm, *Şerhü Fethi'l-Kadîr*, IV, 268.

²⁹ Serahsî, *Kitâbü'l-Mebsût*, IX, 195.

³⁰ Şâfiî, *el-Ümm*, VI, 152; Mâverîdî, *el-İkna fî Fıkhı's-Şâfiî*, s. 173; Beğavî, *et-Tehzîb fî Fıkhı'l-İmamı's-Şâfiî*, VII, 400.

³¹ Zehrû'l-Ğamrâvî, *es-Serâcu'l-Vahhâc*, s. 531-532; Mahallî, *Kenzü'r-Râğıbîn Şerhü Minhâcî't- Tâlibîn*, II, 543.

³² Meclisî, *Lavamiü'd-Dürer fî Hatke Estârî'l-Muhtasar*, XIII, 619.

³³ İbn Tâhîr, *el-Fıkhü'l-Mâlikî ve Edilletühü*, VII, 367.

³⁴ İbn Cevzî, *el-Mezhebü'l-Ahmed fî Mezhebi'l-İmam Ahmed*, s. 124; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XII, 474; İbn Kudâme, *el-Mükni'a fî Fıkhı'l-İmam Ahmed b. Hanbel*, s. 445; Ba'î, *Kâfiyü'l-Müptedî mene't-Tullâb*, s. 137; Ba'î, *er-Rûzü'n-Nedâ Şerhi Kâfi'l- Müptedî*, I, 984.

b. Şîî Âlimlere Göre Hırâbe ve Muhâribin Terim Anlamı:

Bir takım Şîî âlimler muhâribi şu ifadeyle tarif etmiştir: Her hangi bir şehirde, açıkça silah kullanıp insanları yaralayan suçlu, muhârib olmayıp işlediği suç karşılığın da kısas edilerek şehir dışına sürgün edilir. Ancak şehir dışında silah gösterip yolcuları döverse veya yaralarsa ya da malını çalarsa, muhârib sayılıp hırâbe hadd cezasına çarptırılır.³⁵

Şîîlerin başka bir yaygın görüşüne göre “İnsanları korkutmak için silah gösteren fâillerin (karada veya denizde, şehirde veya çölde, gece veya gündüz, kadın ya da erkek, güçlü veya zayıf) hepsi muhârib sayılmaktadırlar.”³⁶

Bazı Şîî müellifler kitaplarında muhâribi ismi fâil siygasından olarak şöylece değerlendirmiştir: Zulüm ve düşmanlık yüzünden yolcuların aleyhine silah, kılıç, mızrak, zehir, asa, taş, vb. vasıtaları kullananlar, yeryüzünde bozgunculuk çıkaranlar, halkı katl edenler, kadınları iffetsiz edenler ya da erkek, kadın, çocukları esir alanlar veya il ve ilçenin malını gasp edenler yahut karada ve denizde mevcut olan ada ve gemi'nin malını gasp edenlerdir.³⁷

Zâhirîler açısından genel bir muhârib anlatımı şöyledir: silahlı ya da silahsız, gece veya gündüz, şehirde veya sahrada, halifenin evinde yahut camide, liderleri olsun ya da olmasın, tek veya çok olsunlar, kervandaki yolcuları korkutan ve yeryüzünde bozgunculuk işleyen fâillerin hepsi muhâribtir.”³⁸

Bu husustaki tanımlar göz önüne alındığı zaman hırâbe suçunun kapsamını en geniş tutan mezheplerin Mâlikî, Zâhirî ve Şîî mezhepleri olduğu görülmektedir. Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî mezhepleri suçun gerçekleşmesi için şiddet unsurunun bulunmasını ve fiilin açıktan işlenmesini şart koşarken, Mâlikîler ise hile ve desiseyle çalınan malın da hırâbe kapsamında değerlendirileceğini söyleyerek diğer mezheplerden ayrılmaktadırlar. Yine Şîîler ırza tecavüzün hırâbe kapsamında değerlendirileceğini söyleyerek, soygun gayesi olmadan hırâbe suçunun gerçekleşmeyeceğini söyleyen diğer mezheplerden bu yönüyle ayrılmaktadırlar. Mâlikîler, Zâhirîler ve Şîîlerin

³⁵ Tûsî, *Tehzibü'l-Ahkâm fî Şerhi'l-Mükni'a*, X, 152; Necefî, *Cevâhirü'l-Kelâm fî Şerhi Şerâi'a'l-İslâm*, XLII, 895; Havânsârî, *Câmi'ü'l-Madarık fî Şerhi'l-Muhtasarı'l-Nâfi*, XII, 164.

³⁶ İbn İdrîs, *Kitabu's-Serâir el-Hâvi li Tahriri'l-Fetâvî*, VI, 251; Âmelî, *el-Lem'atu'l-Dımışkiyye*, IX, 290; Helli, *el-Muhtasarü'n-Nâfi'a fî Fıkhı'l-İmamiyye*, s. 304; Hellî, *el-Câmi'u le's-Şerâi'a*, s. 241.

³⁷ İbn Ca'fer, *Keşfü'l-Gitâ an Mübhûmâtü's-Şer'i'âtü'l-Ğurrâ*, IV, 425.

³⁸ İbn Hazm, *el-İsâl fî'l-Mühalla bi'l-Âsâr*, XII, 283; Kettânî, *Mü'cemü'l-Fıkıh İbn Hazmî'z-Zahirî*, I, 272.

görüşleri göz önünde bulundurulursa yeryüzünde fesat çıkarma olarak değerlendirilen hırâbe suçunun sadece yol kesme fiilinden ibaret olmadığını söyleyebiliriz.

B. Bağy'ın Sözlük ve Terim Manaları

Çağımızda bazı âlimler kitaplarında bâğîleri (siyasi isyancılar) başlığı altında anmışlardır. Bu fakihler kitaplarında “بغى” ıstılâhını (siyasi isyan) “البغاة”ya da “الفئة الباغية” kavramını ise (siyasi isyancılar) olarak tanımlamışlardır.³⁹ Dolayısıyla onlara göre bağy, siyasi isyan ve bâğîler ise siyasi isyancılar manasında kullanılmıştır.

1. Bağy'ın Sözlük Anlamları

Her hangi bir miktarı veya sınırı aşırılıkla aşmaya “bağy” denilir.⁴⁰ Araplar zulüm ve eziyet anlamında (فلان يبغى علي الناس) “falanca insanlara zulmediyor” demişlerdir. Aynı şekilde zulme dayanarak âdil İmanın buyruğuna boyun eğmeyenlere de “الفئة الباغية” kalıbını kullanmışlardır.⁴¹ Aslında bağy kıskançlık manasına gelirken, sonralar ise zalimin zulmüne de bağy denilmiştir. Çünkü kıskanç kişi zâlim kişidir.⁴²

Sözlükte “haktan ayrılmak, zulmetmek, haddi aşmak” anlamına gelen bağy, fıkıh terimi olarak ifade ettiği siyasî anlamın yanı sıra “Allah’a karşı gelme, dinin çizdiği sınırları aşma” mânasında dinî-ahlâkî bir terim olarak da kullanılmaktadır.⁴³

Bağy, istek ve talep anlamında kullanılmış, örfte ise haksızlık ve zulme dayanarak helal olmayan şeyi istemek⁴⁴ veya talebi uygun görülmeyen şeyi azu etmekle meşhur olmuş⁴⁵, doğru yoldan ayrılmak⁴⁶, zina etmek⁴⁷ ve “Allah’a karşı gelmek, dinin çizdiği sınırları aşmak” mânasında da kullanılmaktadır.⁴⁸

Râgıbı'l-İsfahânî bağy'ı iki şekilde ifade etmiştir:

³⁹ Üdeh, *et-Teşri'ü'l-Cinâiyi'l-İslâmî Mukarinen bi'l-kanuni'l-Vaz'î*, I, 101.

⁴⁰ Ansârî, *Fıthü'l-Vahhâb be Şerhi'l-Minhâcî't-Tullâb*, II, 153; Telisî, *en-Nefs min Künûzi'l-kavâmis*, I, 198; Sarı, *Arabça- Türkçe Lügat*, s. 116.

⁴¹ İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, XIV, 97.

⁴² *Tarihî, Mü'cemü'l-Macma'ü'l-Bahreyn*, s. 124.

⁴³ Şafak, “Bağy”, *DİA*, IV, 451.

⁴⁴ İbnü'l-Hümâm, *Şerhü Fethi'l-Kadîr*, IV, 408; Damat efendî, *Mecma'u'l-Anhür*, II, 514; *İbn Âbidîn, Reddü'l-Muhtâr ale-t Duuru'l-Muhtâr*, VI, 411.

⁴⁵ İbn Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, IV, 153; Meclesi, *Lavâmî'u'd-Dürer fî Hatki Estâri'l-Muhtasar*, XIII, 303; İbn Tâhîr, *el-Fıkhu'l-Mâlikî ve Edilletühü*, VII, 235.

⁴⁶ Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, I, 259.

⁴⁷ Sarı, *Arabça- Türkçe Lügat*, s. 116.

⁴⁸ Şafak, “Bağy”, *DİA*, IV, 451.

1. Güzel bağı, bir kişinin adalet huyuyla bezenip ihsana doğru ilerlemesi veya bir fâilin farzları eda edip sünnetlere yönelmesi gibidir.
2. Kötü bağı ise bir kişinin bâtil ve şüpheli konuları benimseyip hak olan husustan uzaklaşması gibidir.⁴⁹

2. Kur'an'da Bağy Kelimesinin Manaları

Dameğânî'ye göre "bağy" kelimesi Kur'an-ı Kerim'de farklı âyetler çerçevesinde dört anlam taşımaktadır:

1. Zulüm anlamı ifade eder. "وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ" *"Haksız yere haddi aşmayı"*⁵⁰ ve "وَيَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ" *"Ayrıca her türlü çirkinlikten, kötülükten, azgınlık ve zulümden nehyediyor"*⁵¹ "عَظَّمَ اللَّهُ" *"Eğer inananlardan iki grup birbirleriyle savaşırlarsa aralarını düzeltin. Eğer biri ötekine karşı haddi aşarsa, Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar haddi aşan tarafa karşı savaşın."*⁵²

2. Fesat ve isyanı beyan eder. "فَلَمَّا أَنْجَبَهُمْ إِذَا هُمْ يَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ" *"Ama Allah onları kurtardığı zaman, karaya sağ sâlim çıkar çıkmaz yeryüzünde haksız şekilde fesat ve isyana başlarlar."*⁵³

3 Kıskançlığı izaha tabi tutar. "بُئْسَمَا اشْتَرَوْا بِهِ أَنْفُسَهُمْ أَنْ يَكْفُرُوا بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ بَغْيًا أَنْ يُنَزِّلَ اللَّهُ" *"Allah'ın kullarından dilediğine Peygamberlik ihsan etmesini kışkırdıkları için Allah'ın indirdiği (Kur'an-ı) inkâr ederek kendilerini harcamaları ne kötü bir şeydir."*⁵⁴ ve "وَمَا تَفَرَّقُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ" *"Onlar kendilerine ilim geldikten sonra, sadece aralarındaki çekememezlik yüzünden ayrılığa düştüler."*⁵⁵

4. Ahlaksızlık ve evlilik dışı cinsel ilişki manasını taşır. "وَمَا كَانَتْ أُمُكٌ بَغْيًا" *"Annen de iffetsiz değildi."*⁵⁶ ve "وَلَا تُكْرِهُوا فَتِيَانَكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ" *"Dünya hayatının geçici menfaatları için cariyelerinizi fuhşa zorlamayın"*⁵⁷ bu âyetlerde manalar kullanılmıştır.⁵⁸

⁴⁹ Râgıb, el-Müfredât li Elfâzıl-Kur'ân, s. 136.

⁵⁰ Arâf 7/33.

⁵¹ Nahl 16/90.

⁵² Hucurât 49/9.

⁵³ Yûnus 10/23.

⁵⁴ Bakara 2/90.

⁵⁵ Şûrâ 42/14.

⁵⁶ Meryem 19/28.

3. Bağy'in Terim Anlamları

a. Sünnî Âlimlere Göre Bağy'in Istılâhî Manası:

Fakih âlimlerin ittifakına tabi tutarak, meşru devlete karşı isyan eden tâife, işledikleri isyan sebebiyle İslam dininde kâfir sayılmamaktadır. Zira Kur'an-ı Kerîm şeriat'a uygun devlete karşı savaşımları imanla tavsif etmektedir. “وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا” “Eğer müminlerden iki gurup birbirleriyle vuruşurlarsa...”⁵⁹

Bu hüküm çerçevesinde bâğî savaşımların kaçanları takip edilmeyecek, isyan savaşında yaralı olanları öldürülmeyecek, savaş esnasındaki malları ganimet olarak görülmeyecek, kadın ve evlatlarına küfredilmeyecek, onların öldürdüğü insan ve mahvettiği mal karşısında sorumlu tutulmayacaklar ve savaşta ölenleri ise yıkandıktan sonra kefenlenip cenaze namazları kılınacaktır.

Bâğîler ile savaşan âdil devletin askerlerine gelince onların isyan olayında öldürülenleri şehit olacak, şehit oldukları için de yıkanmayacaklar, tekfin edilmeyecekler ve cenaze namazları kılınacaktır. Çünkü Allah'ın buyruğu yönünde siyasi suçlular ile savaşmışlardır. Onlar tıbbî kâfirler ile savaşmış gibi görülmektedirler.

Yukarıda izah edilmiş isyan hükmü, Müslümanların oy birliğiyle seçilen bir hâkimin aleyhine isyan edildiği durumda geçerlidir. Üstelik bâğîlerin isyan nedeni, devlete ödemeleri gereken toplumsal ve kişisel hakları vermekten vazgeçerek amaçları ise hâkimi görevinden azletmektir.⁶⁰ “Dini ve hukuki anlamlarda isyan eden kimseye bâğy veya âsi denir. Ayrıca devlete isyan edenlerin işgal ve hâkimiyeti altındaki bölgeye darü'l-bağy, isyancılara ehl-i bağy, meşru idarenin hâkim olduğu bölgeye darüladl, burada yaşayanlara da ehl-i adl denilmektedir.”⁶¹

Bağy ile ilgili bilgileri sunduktan sonra şimdi ise “bağy'in” terim anlamını uygun bir şekilde tarif edebilmek için Sünnî fakihlerin benzer ve farklı görüşlerini aktarmaya çalışacağız:

Bazı Hanefî âlimlerin ifade ettiği üzere bâğîler “Müslüman bir toplulukta yaşayarak sultanın itaatinden çıkıp kendilerini birliğe ve beraberliğe davet eden ve

---

⁵⁷ Nûr 24/33.

⁵⁸ Dameğânî, *el-Vücûh ve 'n- Nezâir li el-Fazl Kitâbillahi 'l- Azîz*, s. 130-131.

⁵⁹ Hucurât 49/9.

⁶⁰ Sâbık, *Fıkhu's-Sünne*, III, 9.

⁶¹ Şafak, “Bağy”, *DİA*, IV, 451.

şüphelerini gideren, devlet adamına üstün gelmek amacıyla memleketin mevcut nizamına karşı çıkanlardır.”⁶²

Hanefî âlimlerden diğer bir tanım, (هم الخارجون عن طاعة الامام الحق بغير حق) “İslam dinine uygun İmamın buyruğuna, haksızca karşı çıkan kişilerdir.”⁶³

Bir takım Şâfiîlerin tarifine göre, isyancılar inançlı bir tâife olarak hâkimin aleyhine ayaklanıp meşru yöneticinin yetkisi altından çıkmalarını da, dayanaksız teville bağlayarak üzerlerine hak olan hukuku ödemekten imtina eden kişilerdir.”⁶⁴

Mâlikî fakihlerin farklı terim izahına bakarsak, “bağy, sultanlığı Müslümanlar tarafından onaylanmış yöneticiye açık bir günahı olmaksızın, emrine boyun eğmekten imtina göstermektir. Bâğîler ise güçlerine güvenerek, şüpheli tevilleri göz önünde tutup hak yöneticinin açık bir günahı olmaksızın, onun itaatinden yüz çeviren bir zümredir.”⁶⁵

Hanbelîlerden meşhur âlim İbn Kudâme’nin tanımı: “Bâğîler, devlet başkanının yetkisi altından çıkan, kendi muhalefetlerini kolay bir teville dayandıran ve zapt edilemez bir güce sahip olan bir tâifedir.”⁶⁶

Hanbelîlerden bazıları ise başka bir anlatımla şöyle demişler “Bâğîler, devlet yöneticisinin karşısına zanlı teville dayanarak çıkanlar, kendilerine hâkimlik edecek bir başkanlarının yok olmasına rağmen çok güçlü zirveye ulaşanlar hatta onları yenmek için devlet yöneticisinin ordu biriktirmeye ihtiyaç duyacağı, kimselerdir.”⁶⁷

---

⁶² Müselî, *el-İhtiyâr li Ta’lîl-i Muhtâr*, VI, 151; Neseî, *el-Bahru’r-Râ’ik Şerhü Kenze’t-Dekâik*, V, 234; Ebû’l-İzz et-Tenbîh alâ Müşkelâtı’l-Hidâye, IV, 298; Damat efendi, *Mecma’u’l-Anhür*, II, 514.

⁶³ İbnü’l-Hümâm, *Şerhü Fethi’l-Kadîr*, IV, 408; İbn Abidîn, *Reddü’l-Muhtâr ale’d-Dürri’l-Muhtâr*, VI, 411.

⁶⁴ Şirâzî, *el-Mühezzebe fî Fıkhı’l-İmami’s-Şâfiî*, II, 219; İbn Arabî, *Ahkâmu’l-Kur’an*, IV, 153; Rafîî, *el-Muharrer fî Fıkhı’s-Şâfiî*, II, 1389; Zehrû’l-Ğamrâvî, *es-Serâcu’l-Vahhâc*, s. 516; Mahallî, *Kenzü’r-Râğibîn Şerhü Minhâcî’t-Tâlibîn*, II, 514; Ansârî, *Fıthu’l-Vahhâb be Şerhi’l-Minhâcî’t-Tullâb*, II, 153.

⁶⁵ Meclesî, *Lavâmî’u’d-Dürer fî Hatki Estâri’l-Muhtasar*, XIII, 303; İbn Tâhîr, *el-Fıkhü’l-Mâlikî ve Edilletühü*, VII, 235.

⁶⁶ İbn Kudâme, *Kitâbü’l-Hâdî*, s. 236.

⁶⁷ Ukberî, *Rüûsü’l-Mesâilî’l-Helâfiyye beyne Cumhuri’l-Fukaha*, IV, 569; İbn Cevzî, *el-Mezhebü’l-Ahmed fî Mezhebi’l-Ahmed*, s. 125; Necdî, *Hidâyetü’r-Rağîb li Şerhi Ümdeti’t-Tâlib*, III, 327; İbn Kudâme, *el-Mükni’a fî Fıkhı’l-İmam Ahmed b. Hanbel*, s. 446; Ba’lî, *er-Ravzu’n-Nedâ Şerhü Kâfi’l-Mübtedî*, II, 990; Üdeh, *et-Teşri’ü’l-Cinaiyi’l-İslâmî Mükârinen bi’l-kanunu’l-Vaz’î*, II, 673-674.

b. Şîî Âlimlere Göre Bağy'ın Terim Anlamı:

Şîî âlimler açısından bağy ile ilgili aktarılmış bir tarif: “Siyasi suçlular, devlet başkanına veya onun özel ya da genel yardımcısının aleyhine isyan edenler üstelik onların emir ve yasaklarına karşı gelerek İslamî devlete maliyat, zekât ve cihat ganimeti mallardan beşte bir hakkı vermeyen kimselerdir.”⁶⁸

İbn Hazm açısından bâğîler iki çeşit olmaktadır:

1. “Kendi kafasına uygun, İslam’ın hükümlerini tevil eden, Havâriç gibi hakka karşı geldikleri için tevillerinde de hataya düşen bir topluluktur.”

2. “Kendilerine dünya malı istediklerinden dolayı haktan yana olan sultana başkaldırırlar, yolda karşılaştıkları yolcuların mallarını çalarlar ve kanlarını akıtırlar. Bunların hükmü ise muhâribin hükmü gibidir.”⁶⁹

Bu hususta mezhep âlimlerinin bağy ile ilgili ifadelerini incelediğimizde, bağy suçunun Müslüman bir zümre tarafından, dayanıksız tevile bağlanarak devlet başkanının ve mevcut devletin aleyhine işlenmiş isyan olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte isyanın nedenleri ise fâillerin kullanacak gücünün bulunmasından kaynaklandığını, devlet başkanın emrine karşı gelmeleri ve üzerlerine vacip olan hakları ödemekten imtina eden kişiler olarak görülmeleri diyebiliriz. Günümüzde de bu isyan, mevcut devlete karşı darbe şeklinde yapılmaktadır.

4. Bâğîlik ve Bağy Suçunun Gerçekleşme Şartları

Hırâbe ile ilgili şartlara geçmeden önce, bagyin gerçekleşme hususundaki şartları fakihler açısından kısaca kaleme alınması önem arz etmektedir. Dolayısıyla bağy olayının gerçekleşmesi bu şartlara bağlıdır.

a. Sünnî Âlimlerin Bu Konuyla İlgili Şartları:

1. Bâğîler çok güçlü olmalıdır. Zira devlet yöneticisi, onları tekrar buyruğunun altına almak için mal harcamaya, ordu biriktirmeye ve savaş açmaya ihtiyaç duyuracak düzeyde olmalıdırlar.

Başka bir ifadeyle devlet başkanı isyancıları kontrol etmekte, tekrar buyruğunun altına almakta, emir ve yasaklarını uygulamakta, zorluk çekmeyecek kadar güçlüyse bu durumda yönetici karşısında gücü az olan isyancılar, bâğy olarak görülmemektedir.⁷⁰

⁶⁸ İbn Ca’fer, *Keşfü’l-Ğitâ an Mübhımatı’s-Şeri’atı’l-Ğurrâ*, IV, 367.

⁶⁹ İbn Hazm, *el-İsâl fi’l-Mühalla bi’l-Âsâr*, XI, 333.

⁷⁰ Zerkeşî, *ed-Dibâc fiTevzihi’l-Menhâc*, II, 1005; Umûdî, *E’ânetü’l-Mübtedî be Bazı Furuû’d-Din*, s. 468.

2. Âdil devlet karşısında isyan edenler, ayaklanma nedenleri Kur'an-ı Kerim'den veya Resûlullahın hadisinden kendi görüşlerine uygun algıladığı şüpheli bir teville bağlı olmalıdır. Çünkü isyancıların şüpheli tevilleri olmaksızın devlet yöneticisine karşı isyan etmeleri, direnç ve inat sayılmaktadır.⁷¹

3. Bazı âlimlerin izahına göre bâğîlerin başkanı olacaktır. Üstelik o, bâğî askerlere önderlik yaparak talimatta verecektir. Bundan dolayı güçlü ve heybetli bir önderin bâğîler arasında bulunmaması, onların devlet karşısında yaptıkları isyanlarının maksada ulaşmadan boşa çıkmasına sebep olmaktadır.⁷²

b. Şîi Âlimlerin Bu Hususla İlgili Şartları:

1. İsyancılar, devlet yöneticisinin hükmüne karşı gelip onun vatandaşı olmaktan yüz çevirmelidirler. Bu eylemi şehirde, köyde veya sahrada yapmalarının önemi yoktur.

2. Bâğîlerin güçlü, kalabalık ve heybetli olmaları zaruridir. Yani onları yenmek ve kontrol etmek için sultanın asker biriktirip savaşması gerekecek kadar, kudretli olmalıdırlar.

3. Siyasi isyancıların devlet başkanından uzaklaşma nedenleri, kendilerini devletten bağımsız gösteren şüpheleri olmalıdır.

4. Sultan, bâğîleri isyandan vazgeçirmek için bir elçi aracılığıyla yaptırdığı münazara ve gösterdiği delillerden olumlu sonuç alamayıp aksine onların geri dönmeyeceklerini fark etmelidir.

5. Devlet başkanı isyancıları vatandaş yapmak ve onun aleyhine kurdukları birliği bozmak amacıyla aralarına soktuğu her türlü fitne ve ihtilaftan olumlu sonuç alamayacak bir durumda kalmalıdır.⁷³

II. Hırâbe Suçunun Hukuksal Boyutu

A. Hırâbe Suçunun Fâilinde ve Mağdurunda Gözetilen Şartlar

Bu hususta yol kesme eyleminin hırâbe suçu olarak kabul edilmesi için hırâbe suçunun fâilinde ve mağdurunda veya her ikisinde önem arz eden bazı şartların olduğu belirtilmiştir. Bu şartların ortaya çıktığı zamanda suç işleyen kişilerin muhâriblerden sayıldığı söylenmektedir.

⁷¹ Zerkeşî, *ed-Dibâc fîTevzihi'l-Menhâc*, II, 1005; Umûdî, *E'ânetü'l-Mübtedî be Bazı Furuû'd-Dîn*, s. 468.

⁷² Zerkeşî, *ed-Dibâc fîTevzihi'l-Menhâc*, II, 1005.

⁷³ İbn Ca'fer, *Keşfü'l-Ğutâ an Mühimmâtı-ş Şeri'atı'l-Ğurrâ*, IV, 368.

1. Suçu İşleyenlerde Gözetilen Şartlar

Fakih âlimler hırâbe suçunun gerçekleşmesi için bu eylemi işleyen fâille ilgili bazı şartlar öne sürmektedirler. Bu açıdan söz konusu olan meselenin fakihler tarafından değerlendirildiği gibi dikkat çeken mevcut düşünceler aktarılmaya çalışıldı.

a. Yol Kesenler Çölde Baskın Yapmalı:

Ebû Hanîfe, İmam Muhammed, Herkî, Sevrî ve İshak'a göre yağmacılar muhârib haddine dâhil olmak için yolcuya ve kervana çölde ve şehirden uzakta baskın yapmalıdır. Aksi hâlde köy veya şehirde esnafa ve vatandaşa saldırırsa muhâriblerden saymamışlardır. Zira hırâbe hadd cezası yol kesenler hakkında inmiş bir ceza olarak değerlendirilir ve muhâribler de her zaman çölde yaşamaya karar veren insanlardan sayılmaktadırlar. Ayrıca eğer bir zümre şehir içinde diğer bir topluluğa saldırırsa, saldırıya mağdur kalan kişiler, yardım istedikleri zaman onlara yardımcının bulunması mümkündür ve bu yüzden şehirde kervana veya kişiye saldıran suçlular, ihtilas eden olarak görülmekte ve ihtilas için hırâbe haddinden farklı bir ceza uygulanmayacak demişlerdir. İmam Ahmet'ten nakil olan bir görüşte, hırâbe suçunun şehir veya şehir dışında olup olmaması hakkında tevakkuf etmiştir. Fakat Çoğu Hanbelî, Mâlikîler, Şâfîlîler, Ebû Yûsuf, Evzaî, Leys ve Ebû Sevr gibi mezhep âlimleri ise hırâbe suçunun muhârib tarafından şehir ve şehir dışında olmasını önemsemez. Onlara göre önemli olan bu fiilin muhâribler tarafından gerçekleşmesidir. Bununla birlikte şehir ehline emniyetsizlik, korku, soygunculuk ve dehşet getirmiş olan fâiller muhârib olarak sayılmaktadır. Zira hırâbe âyetinin umumî olması şehir ve şehir dışında hırâbe suçunu yapan bütün muhâribleri kapsamaktadır. Nitekim bir zümre veya tek kişi olarak şehir içinde emniyetsizlik, korku ve soygunculuk yaparlarsa, özellikle onların cezaları çölde emniyetsizlik ve korku getirenlerden daha da ağır olmasını gerektirmektedir. Bununla birlikte kıyas açısından da bakıldığında zaman, hırâbe hadd cezası başka suçlar gibi şehirde veya şehir dışında işlenmesi fark etmeyip hırâbe hadd cezasını gerektirir.⁷⁴

İbn Hazm bu hususta şunları belirtir:

“Hırâbe suçlusu insanların mallarını ellerinden zorla alan, yoldan geçenleri korkutan, yeryüzünde bozgunculuk çıkaran kimselerdir. Bunlar işlediği suçları gerek

---

⁷⁴ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, IV, 60-61; Serahsî, *Kitâbü'l-Mebsût*, IX, 201; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XII, 474; Semerkandî, *Tuhfatu'l-Fukahâ*, III, 155; Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, XI, 221; Kurtûbî, *el-Câmi'ü li Ahkâmu'l-Kur'an*, VII, 435-436; Sâbûnî, *Revâi'ü'l-Beyân Tefsîru'l-Âyâtî'l-Ahkâm*, I, 551; Reşîd Rızâ, *Tefsîru'l-Menâr*, VI, 359.

şehirde, gerek sahrada, gerek halifenin köşkünde, gerek camide, ister gece ister gündüz yoldan gelip geçenlerin yolunu kesenlerdir.

Yoldan gelip geçenleri öldürmek, malını çalmak yahut insanların ırz ve namuslarını zedelemek suretiyle korkutan herkes muhâribtir. Zira Allah hırâbe âyetinde hiç mekân ve yeri istisna olarak belirtmemiştir.”⁷⁵

Şîîlerin meşhur din âlimi Ebû Cafer konuyla ilgili şöyle demiştir: Kuşkulu insanların alenen silah göstermesi şehirde veya şehir dışında, Dâru’l-harb’de veya Dâru’l-İslâm’da, gece yahut gündüz işlenmesi fark etmemektedir. Bu suç vuku bulduğu zaman fâiller muhârib olarak görülmektedir.”⁷⁶

Günümüzün gelişmiş olanakları göz önünde bulundurulduğunda muhâribin, modern silahları kullanarak şehir içinde veya şehir dışında bu suçu gerçekleştirmesinin mümkün olduğunu söyleyebiliriz. Üstelik Şîî fakihleri de suçun oluşması için şehrin dışında işlenmesi gerektiğini şart olarak görmemektedirler.

b. Yol Kesenlerin Suç İşlerken Kullandıkları Silah:

Hanefî, Mâlikî, Hanbelî, Şâfiî mezhep fakihlerine göre muhâribler yolcuya saldırırken silahlı olmalarının şart olduğu hususunda ihtilafları yoktur. Aksine silahsız olarak kervana baskın yaptıkları hâlde muhâriblerden sayılmayacaklardır. Zira silahsız baskın yapmada kendi amaçlarına ulaşamayacaklar ve birde muhârib muhtevasını taşıyan silah, olmadığı için yol kesen ismine dâhil olmayacaklardır.

Eğer muhâribler kervana ve insanlara âsâ, taş, kırbaç, cam vb. şeyler ile baskın yaparlarsa muhâriblerden sayılmaktadırlar. Zira bu eşyalarda silah gibi insanın nefesine ve uzuvlarına olumsuz etki yapmaktadır. Ancak İmam Ebû Hanîfe’ye göre böyle eşya ile yolculara baskın yapanlar muhârib sayılmamaktadır. Çünkü muhâribler silahsız olarak yolcuya saldırmış olurlar ve âsâ, taş, kırbaç, cam vb. ise İmam Ebû Hanîfe’nin nezdinde silah olarak görülmemektedir.”⁷⁷

⁷⁵ İbn Hazm, *el-İsâl fi’l-Mühalla bi’l-Âsâr*, XII, 283.

⁷⁶ İbn İdrîs, *Kitâbu’s-Sarâir*, XIII, 252; Necefî, *Cevâhiru’l-Kalâm fi Şarh-ı Şerâi’a’l-İslâm*, XLII, 895; Nûrî, *Müstedrekü’l-Vesâil ve Müstenbetü’l-Mesâil*, XVIII, 158.

⁷⁷ Şâfiî, *el-Ümm*, VI, 152; Tenûhî, *el-Müdevvanatu’l-Kubrâ*, XVI, 103; Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’an*, IV, 60; Serahsî, *Kitâbü’l-Mebûsât*, IX, 202; Beğavî, *et-Tehzib fi Fıkhı İmamı’s-Şâfiî*, VII, 400; Semerkandî, *Tuhfatu’l-Fukahâ*, III, 155; Merğînânî, *el-Hidâye Şarhu Bidâyeti’l-Mübtetî*, IV, 211; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XII, 475; Kâsânî, *Badâi’ü’s-Sanâi fi Tertibi’s-Şerâ’i*, IX, 360; Ba’lî, *er-Ravzü’n-Nedâ Şerhi Kâfi’l-Mübtetî*, II, 984; Reşîd Rızâ, *Tefsîru’l-Menâr*, VI, 358-359.

Yol kesenlerin silahlı olmalarına rağmen muhârib sayılmaları için açıkça zor kullanarak yolculara ve kervana saldırımları gerekmektedir. Eğer silahlı fâil mal sahibinden gizlice malını çalarsa veya mal sahibi uzaktayken malını gasp ederse yahut bir iki kişi olarak kervanın sonundan gelip bildirmeden mal alıp kaçarlarsa bunların hepsi muhârib olarak görülmezler belki de hırsız olarak isimlendirirler. Çünkü bu özellikte olan kimselerin hem zor kullanacak ve hem de sığınacak ve güvende olacak bir güç ve orduları bulunmamaktadır.⁷⁸

Şîî âlimlere göre muhârib yolculara alenen silahla veya silahın benzeriyle baskın yapması arasında bir fark yoktur ve böyle bir suçu her hangi bir araçla işleyene muhârib demişlerdir. Ama muhârib silahını yolculara karşı şaka ve eğlenmek için gösterip aslında korkutmak ve malını çalmak amacıyla değilse bu hâlde muhârib olarak görülmemiştir.⁷⁹

Mezhep âlimlerinin hepsi hırâbe suçunun teşekkülü için suç işleyen fâillerde kullanacak silahın bulunmasını esas almışlardır. Modern silahların kullanıldığı günümüzde sadece bir kişinin kullandığı modern silah ile karşısındaki yolculara şiddet göstermesi mümkündür. Bir de hırâbe suçunun silah ve silahın benzeriyle de bir çete tarafından işlenebileceğini söylemektedirler. Ama imam Ebû Hanife'nin görüşüne binaen âsâ, taş, kırbaç, cam vb. ile hırâbe suçu gerçekleşmez. Şîî fakihlerin görüşüne dayanarak silah ve silahın benzeriyle şaka ve eğlence haricinde hırâbe suçunun meydana gelebileceğini söyleyebiliriz.

c. Muhâriblerin Mükellef Olması:

Hanefî, Mâlikî, Hanbelî ve Şâfiî âlimlere göre hırâbe suçunun vuku bulması için muhâribin hırâbe hadd cezasına ehil olması gerekmektedir. Yani akıllı ve buluğ çağına ermiş olması zaruridir. Çünkü hadd bir ceza olarak suçun buluğ çağına ermiş kimse tarafından yapılmasını gerektirir. Bu nedenle yol kesme olayı çocuk veya deli tarafından işlenirse, hırâbe suçunun gerçekleşmesini gerektirmeyecektir.

Diğer bir ifadeyle onların suçlu sayılmaları için suç işlerken suça ehil olmaları zaruri görülmüştür. Dolayısıyla tıpkı başka suçlarda hadd cezası üzerlerine

---

⁷⁸ Semerkandî, *Tuhfatu'l-Fukahâ*, III, 155; Merğînânî, *el-Hidâye Şarhu Bidâyeti'l-Mübtedî*, IV, 208; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XII, 475; Müselî, *el-İhtiyâr li- Ta'lili'l- Muhtâr*, IV, 116; Nesefî, *el-Bahru'r- Ra'ik Şerhü Kenze'd-Dakâ'ik*, V, 113.

⁷⁹ İbn İdrîs, *Kitâbu's-Sarâir*, XIII, 251; Necefî, *Cevâhiru'l-Kalâm fî Şarhi Şerâi'a'l-İslâm*, XLII, 896-897; Nûrî, *Müstedrekü'l-Vesâil ve Müstenbetü'l-Mesâil*, XVIII, 158.

uygulanmadığı gibi bu meselede de buluş çağına ermemiş çocuğa ve deliye hırâbe hadd cezası uygulanmayacaktır. Deli ve çocuk işledikleri suça ehil olmadığı sebebiyle hırâbe hadd cezası üzerlerinden kalksa bile ta'zir hükmüne dâhil olup mahvettiği malların tazminatını ödeyeceklerdir.⁸⁰

Bu âlimler görüşünü şu hadisle desteklemektedirler: Hz. Alî'den Hz. Cemr'e rivâyet etmektedir: "Üç kişiden sorumluluk kaldırılmıştır. Uykudaki kişiden uyanıncaya kadar, deliden iyileşinceye kadar ve çocuk olandan buluşa erinceye kadardır."⁸¹

Şimdi ise gayr-ı mükellefin eşlik ettiği yol kesme suçunda bütün çeteden hırâbe hadd ceza düşer mi? ya da sadece çocuk ve deliden mi düşer? Fakihlerin kendi arasındaki ihtilaflar aktarılacaktır: Çoğu âlimlere göre hırâbe suçunda mükellef muhâriblerle birlikte buluş çağına ermemiş çocuk veya deli suçun işlenmesinde ortaklık etmişlerse, bu durumda sadece çocuk ve deliden hırâbe hadd cezasının düşeceğini ve diğer mükellef ortaklarından düşmeyeceğini belirtmişlerdir. Zira onların hırâbe suçuna eşlik etmeleri sebebiyle hadda şüphe mevcut olur ve o şüphe sadece kendilerine özgüdür ama başka mükellef muhâriblerden cezanın düşmesine neden olmayacaktır.

Bu konuda hırâbe suçuna iştirak eden mükellefin suçlu ve gayr-ı mükellefin ise suçlu olmadığına örnek olarak şunu sunmuşlardır. Nitekim bir kadına hadd gerektiren şekilde ahlaksızlık edilmişse müteceviz, gayr-ı müteceviz gibi olmayacaktır. Yani sadece fâiline zina hadd ceza olarak uygulanır diğer zina fâiline yardımcı olanlara ise zina haddi uygulanmayacaktır. Dolayısıyla hırâbe suçuna katılan çocuğa ve deliye hırâbe hadd cezası yoktur. Çünkü onlar hadd cezasına ehil değildirler⁸².

İmam Ebû Hanîfe ve Züfer'e göre hırâbe suçuna çocuğun veya delinin katılması sebebiyle mükellef ve gayr-ı mükellef bütün suç işleyenlerden hırâbe hadd cezası düşer ve konuyla ilgili insani haklar ise maktulün velilerine devir edilir, isterse kısas ederler isterse de affederler. Çünkü hırâbe suçuna katılan fâillerin hükmü aynı olduğu için buluş çağına ermemiş çocuğun ve delinin eşliğiyle meselede şüphe mevcut olur ve tek kişide şüphenin mevcut olması sebebiyle bütün hırâbe suçuna katılanları kapsamıştır.

---

⁸⁰ Şâfiî, *el-Ümm*, VI, 148; Tanûhî, *el-Müdevvanatu'l-Kubrâ*, XVI, 102; İbn Kudâme, *el-Muğnî* 486; İbn Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, II, 106; Sâbûnî, *Revâi'ü'l-Beyân Tefsîru'l-Âyâtî'l-Ahkâm*, I, 553; Kâsânî, *Badâi'ü's-Sanâi fî Tertibi's-Şerâ'i*, IX, 282- 361; Makârim Şirazî, *Tefsîr Nemûne*, IV, 478.

⁸¹ Buhârî, *Sahihü'l-Buhârî*, Kitâbü'l-Hudûd, Babü lâ Yurcamu'l-Mecnun, s. 1685; Sicistânî, *Sahihü Sünen Ebî Dâvûd*, Kitâbü'l-Hudûd, Babü fî'l-Mecnun Yasrekü, III, 55.

⁸² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XII, 486.

Nitekim bu, birkaç kişinin hataen ve bilerek bir maktulün öldürülmesinde ortaklık yapmaları gibidir. İmam Ebû Yûsuf ise bu meselede biraz farklı görüş sunmuştur: Buluğ çağına ermemiş çocuk veya deli, korunma altında olan malların çalınmasında bizzat organize etmişlerse, bu hâlde bütün suçlulardan hırâbe hadd cezası düşer. Ama muhrez durumda olan malın çalınmasını bizzat mükellef muhâriblerin kendileri organize etmişlerse, bu durumda buluğ çağına ermemiş çocuk ve deli haricinde herkese hırâbe hadd cezası uygulanır. Çünkü buluğ çağına ermemiş çocuk veya delinin bizzat hırâbe suçunu organize etmesi kendilerinden cezanın düşmesine sebep olduğu gibi mükellef suç ortaklarından da hadd cezasını sakit eder. Ancak mükelleflerin hırâbe suçunu buluğ çağına ermemiş çocuk veya delinin eşliğiyle bizzat kendileri kontrol edip yapmışlarsa buluğ çağına ermemiş çocuk ve delinin eşliği mükelleflerden hadd cezanın düşmesine sebep olmamaktadır.⁸³

Çocuk ve deli bu konuda yeni Müslüman olmuş bir kişi gibi İslam'ın hükümlerini bilene kadar yaptığı suçlardan sorumlu olmayacaktır. Çünkü onlar işlediği suçların İslam'da yasak olduğu hakkında bilgileri olmadığını kanıt olarak sunabilirler. Bununla birlikte onların söylediği delilin doğru olması için hâkim tarafından incelenmesi lazımdır.⁸⁴

Şîi fakihlere göre buluğ çağına yetişmemiş çocuk veya deli hırâbe suçunu bizzat yaparlarsa, onlara hırâbe hadd cezası uygulanmayacaktır. Ama sadece buluğ çağına ermemiş çocukla ilgili şu fikri sunmaktalar: Buluğ çağına ermemiş çocuk hırâbe suçu işlerse ilk defa olduysa affedilir, ikinci kez yaparsa terbiye edilir, üçüncü kez işlerse parmaklarının ucu yaralanır, dördüncü kez yaparsa parmakları kesilir ve beşinci defa da işlerse mükellef insanların elinin kesildiği gibi onunda eli bilekten kesilecektir.⁸⁵

Hırâbe suçunda akıl hastalığı ve mükellef olmama durumu hadd cezasını düşürse de yapılan fiilin haramlığını ortadan kaldırmayacaktır. Hırâbe suçunda mükellef ve gayr-ı mükellefin ortaklık etmesi, çoğu fakihler açısından sadece çocuk ve deliden, Ebû Hanife'ye göre hepsinden ve Ebû Yusuf'a gelince sadece suçu gayr-ı mükellefler bizzat organize etmişlerse hırâbe hadd cezası fâillerden düşmektedir. Şîi fakihlere gelince, buluğ çağına ermemiş çocuk ve deliden hırâbe hadd cezası düşmektedir. Ancak çocuğun bir daha bu suçu işlememesi için terbiye edilmesi

---

⁸³ İbn Kudâme, *el-Muğnî* 486; Kâsânî, *Badâi 'ü's-Sanâi fi Tertibi's-Şerâ'i*, IX, 283.

⁸⁴ İbn Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, II, 106.

⁸⁵ İbn İdrîs, *Kitâbu's-Sarâir* XIII, 225; Cezâirî, *Kalâidü'd-Dürer fi Beyân Âyâtî'l-Ahkâm*, III, 475; Nûrî, *Müstedrekü'l-Vasâil*, XVIII, 142- 143.

gerektiğini savunuyorlar. Nihâyetinde hırâbe hadd cezasının uygulanması hususunda dikkat çeken görüş hırâbe suçunu işleyen kişilerin mükellef olup olmadığına bakılması gerektiğini söyleyebiliriz.

d. Yol Kesenlerin Suça İştirak Etmesi:

Hanefî, Mâlikî, Hanbelî ve Zâhirî mezhepleri hırâbe suçunun ortaya çıkması için muhâribin hırâbe suçunu doğrudan işlemesi veya başka kişilerin her türlü yardımıyla yapmış olması arasında bir farkın olmadığına ittifak etmişlerdir. Başka bir ifadeyle hırâbe suçu bir kaç kişilerin yardımı, organizesi, teşviki ve diğer birkaç kimsenin bizzat suçu işlemeleriyle mümkün olmaktadır.

Eğer yardım eden, organize eden ve teşvik eden suçlular, suçu bizzat işleyen gibi cezalandırılmazlarsa muhâriblere hırâbe suçunun kapısı açılmış olur ve birtakım zararlı ve suçlu kişilerin cezadan kurtulmasına yol açılmış olur.

Görüşlerini kanıtlamak için şunları delil olarak sunmaktadırlar:

1. Bu hüküm hırâbe eylemini doğrudan doğruya işleyen ile dolaylı bir şekilde işleyen herkese aynıdır. Tıpkı muhâriblerin hırâbe suçunda çaldıkları malı kendi aralarında paylaştıkları gibi hadd cezasının uygulanmasında da aynıdırlar.

2. Örfte de bu suçu bizzat işleyen ile mütesebbib olan herkes muhârib hükmüne dâhil olmakta eşittir. Nitekim bir muhârib hırâbe suçunu bizzat işlemiş olsa da o esnada diğer organize ve yardımcı olan ortakları da hırâbe suçu doğrudan işlenirken suç işleyenleri korumakla ve gözetlemekle görevlendirilmektedir. Muhâribler yardıma muhtaç hale gelince destek ulaştıran organizeci ve teşvikçi kişiler muhârib gibi olmuş olurlar.

3. Hırâbe âyetinin umumî bir şekilde inmesi hırâbe fiilini bizzat işleyen veya her türlü mütesebbib olan kişilerin hepsini kapsamaktadır.⁸⁶

Şâfiîlerin ve Şîîlerin açıklamasına göre ise muhârib muhtevasına dâhil olmak için hırâbe suçunu bizzat ve bi'lfiil işleyen, yolcuları öldüren ve mallarını çalan kişiler olmaktadır. Ama suç eylemine dolaylı bir yolla katılan, her türlü destekte bulunan, hırâbe suçu işlenirken orada bulunup da olaya karışmayanlar muhârib hükmüne dâhil değildir. Bu konunu birkaç kişinin bizzat zina yapması ve diğer bir kaç kişinin ise zina

---

⁸⁶ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, IV, 61; Serahsî, *Kitâbü'l-Mebsût*, IX, 198; Beğavî, *Tehzîb fî Fıkhı'l-İmamı's-Şâfiî*, VII, 401; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XII, 486; Nesefî, *el-Bahru'r-Raik Şerhü Kenze'd-Dekaik*, V, 115; Ebû'l-İzz, *et-Tenbih alâ Müşkelâtı'l-Hidâye*, IV, 216; İbn Tâhîr, *el-Fıkhü'l-Mâlikî ve Edilletühü*, VII, 369; Meclesî, *Lavâmiü'd-Dürer fî Hatki Estâri'l-Muhtasar*, XIII, 633.

olayına destek olmasına kıyas ederek cinsel ahlaksızlık edene verilecek ceza, yardımı olanlara verilmeyecek görüşündedirler.

Bunlara göre öldürenleri katl suçundan, mal alanları mal çalmak suçundan, bu suçlardan hiçbirini yapmayan şerikleri de yolu ihlal etmekten sorumlu tutulmaktadırlar. Her fâile işlediği suça göre ayrı ayrı hadd ve ta'zir cezaları uygulanacağı kanaatindedirler. Dolayısıyla hırâbe suçu bizzat işleyen haricinde diğer suça yardım eden, teşvikte ve mütesebbib bulunan kişiler muhâriblerin cümlesinden sayılmayıp hırâbe hadd cezasıyla cezalandırılmayacaktır.

Bu hususta gerekçe olarak şunları sunmuşlar:

1. Muhâribin işlediği suçuna göre hırâbe hadd cezası uygulanır ve bizzat fiili yapmayanlara hadd cezası vacip değildir. Bu olay şarap içenin hadd cezası şarap verene vacip olmadığı gibidir.⁸⁷

2. Bizzat suç işlemeyene hırâbe hadd cezasının olmayacağına delil olarak Abdullah b. Mes'ûd'un naklettiği hadisi sunmuşlar: Allah'a ve Resûlüne inanan Müslüman insanın kanını dökmek üç durum dışında helal değildir:

* Bir adam haksız yere bir kişiyi katletse o kısas olarak öldürülür.

* Evlendikten sonra zina eden kişi taşlanarak öldürülür.

* Müslüman olduktan sonra mürted olan kişi öldürülür.⁸⁸

Günümüzde cumhurun ifadesi daha isabetlidir. Zira suçu bizzat işleyen ile ona gözcülük yapanın, yardım edenin ve muhâribi koruyanının suça ortak olması nedeniyle bu kişileri de muhârib olarak değerlendirmeleri, bugünkü toplumumuzda ortaya çıkan örgütsel suçların azalmasında etkili olacağını söyleyebiliriz.

e. Yol Kesenlerin Mensup Olduğu Din:

Hırâbe suçunun gerçekleşmesi için muhâribin her hangi bir dine mensup olup olmaması hususunda farklı görüşler mevcuttur.

---

⁸⁷ Şâfiî, *el-Ümm*, VI, 152; Şirâzî, *el-Mühezzebe fî Fıkhı'l-İmamı's-Şâfiî*, II, 286; Serahsî, *Kitâbü'l-Mebsût*, IX, 198; Beğavî, *Tehzîb fî Fıkhı'l-İmamı's-Şâfiî*, VII, 401; İbn İdrîs, *Kitâbu's-Sarâir* XIII, 256; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XII, 486; Ebû'l-İzz, *et-Tenbîh alâ Müşkelâtı'l-Hidâye*, IV, 216; Necefî, *Cevâhiru'l-Kalâm fî Şarh-ı Şerâi'a'l-İslâm*, XLII, 904.

⁸⁸ Neysâbü'rî, *Sahihü Müslim*, Kitabu'l-Muhâribin, Babü mâ Yübâhü behi Damu'l-Müslim, II, 798; Kazvînî, *Sahihü Sünen İbn Mâca*, Kitâbü'l-Hudûd, Babü mâ Yübâhü behi Damu'l-Müslim II, 315-316.

İbn Abbas, Şâfiî, bazı Hanbelî ve Ebû Sevr gibi âlimlere göre mükellefin işlediği suçun hırâbe olarak kabul edilmesi için muhâribin Müslüman olması gerektiğini ileri sürerler.

Görüşlerini te'kit etmek için şu delilleri sunmuşlardır:

1. “إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ” “Ancak, siz kendilerini yenip ele geçirmeden önce tevbe edenler müstesna; biliniz ki Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.”⁸⁹

Allah'ın bu âyette kendilerini yenip ele geçirmeden önce tevbe edenler müstesna demesi muhâribin Müslüman olmasına delalet etmektedir. Zira Müslümandan başkasının tevbe etmesi yakalanıp yakalanmadığına bağlı değildir.

2. “فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ” “Şâyet(faiz hakkında söylenenleri) yapmazsanız, Allah ve Resûlü tarafından (faizcilere karşı) açılan savaştan haberiniz olsun.”⁹⁰ Bu âyetten anlaşılan şu ki muhârib kişi Müslümanlardan olmaktadır. Çünkü bu âyet indiği zaman Müslümanların faizden uzaklaşmalarını vurguladığı anlaşılmaktadır.⁹¹

Hanefî, Mâlikî, Hanbelîlerin çoğu ise, hırâbe suçu işleyen fâilin muhârib olarak kabul edilmesi için Müslüman veya zimmî vatandaşı olması gerektiğini söylemektedirler. Bunlara göre zimmî vatandaşları İslam kanunu altında yaşamayı kabul ettikleri için kanları, malları, namusları antlaşma sebebiyle Müslümanlar gibi daim ve koruma altında olduğunu vurgulamaktır.

Bu yüzden zimmi vatandaşı Müslüman ülkede onun hükümlerine uyma noktasında Müslümanlara eşittir. Dolayısıyla hırâbe cezası Allah'ın hakkı olarak görüldüğü için müslim, zimmi, özgür, köle, kadın ve erkek hepsini kapsar.⁹²

İbn Hazm bu hususta şunları söylemektedir:

“Zimmî vatandaşı hırâbe suçunun muhtevasını kapsayan eylemi işlerse, yaptığı suç hırâbe olarak kabul edilmemekte ve kendisi de muhâriblerden görülmemektedir. Ancak onlar bu suçu işlemeleriyle Müslümanlarla yapmış oldukları zimmet akdini bozmuş olurlar. Zira onlar zimmet akdinin gerektirdiği şartın dışına çıkmışlardır.

⁸⁹ Maide 5/34.

⁹⁰ Bakara 2/ 279.

⁹¹ Şâfiî, *el-Ümm*, VI, 152; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XII, 473.

⁹² Tanûhî, *el-Müdevvanatu'l- Kübrâ*, XVI, 99; Sarahsî, *Kitâbü'l-Mebsût*, IX, 195; İbn Rüşt, *Bidâyatu'l-Müçtehid ve Nihâyetü'l-Muktesit*, IV, 418; İbn Âbedin, *Reddu'l- Muhtâr ala'd-Dürri'l-Muhtâr*, VI, 184; Cezirî, *Kitabu'l- Fıkıh ale'l- Mezhebi'l- Arbaa' V*, 360.

Dolayısıyla onlar ya öldürülür ya da kendi istekleriyle Müslüman olup akıttığı kanlar, işlediği iffetsizlikler ve çaldığı mallar vb. gibi mahvettikleri şeylerden sorumlu tutulmayıp sadece bi'lfiil ellerinde olan mevcut malı, mal sahibine geri vereceklerdir.”⁹³

Şîî fakihleri bu hususta hırâbe âyetinin umumî olduğunu değerlendirdikleri için, korkutması haram olan her insana zor kullanarak açıkça silah taşıyan müslim, gayr-ı müslim, ehl-i zimmî vs. gibi her fâilden bu suçun işlenmesi muteber bilinerek muhârib sayılmaktadır.⁹⁴

Müslüman ülkede hırâbe suçu işleyen herkese inen hükümlerin uygulanması gerekmektedir. Bundan dolayı bu suçu işleyen müslim, gayr-ı müslim herkese ceza olarak uygulanması esas alınmaktadır. Çünkü Allah'ın hakkı toplumun hakkıdır. Bütün suçlara karşı verilen cezalar, toplumun seyahattaki özgürlüğünü, huzur ve refahını korumak amaçlıdır. İslam devletinde seyahat eden kimselerin huzuruna, mal ve can güvenliğine kast eden ve hırâbe suçu işleyenlere belirlenen cezalar uygulanmadığı takdirde, istenilen toplum düzeni ve insanların huzuru gerçekleşmeyecektir.

f. Yol Kesenlerin Sayısı:

Mezhep âlimleri hırâbe suçunun vuku bulmasında, maharib'in birden çok olup olmaması hakkında ihtilaf etmişlerdir.

Bir takım âlimlere göre hırâbe suçunun gerçekleşmesi için muhâriblerin bir kişiden çok olmasını düşünürken, diğer bir zümre âlimler ise tek kişinin yol kesmesiyle de hırâbe suçunun vuku bulacağını savunmaktadır.

Bazı Hanefî fakihlere göre hırâbe suçunun gerçekleşmesi için bu suçun çok kişi tarafından işlenmesi gerekir. Zira hırâbe suçunda zor ve şiddet kullanmak zaruri bilindiği üzere, bir kişinin zor ve şiddeti hiçbir etkiyi sağlamayacaktır. Yani şiddet ve güce sahip bir topluluk tarafından işlenen suçun hırâbe muhtevasına dâhil olacağını söylemişlerdir.⁹⁵

---

⁹³ İbn Hazm, *el-İsâl fî'l-Mühalla bi'l-Âsâr*, XII, 293; Kettânî, *Mü'cemü Fıkıhu İbn Hazmî'z-Zâhirî*, I; 272.

⁹⁴ İbn İdrîs, *Kitâbu's-Sarâir*, XIII, 251; Cezâirî, *Kalâidü'd-Dürer fî Beyânü Âyâtî'l-Ahkâm*, III, 475; Necefî, *Cevâhiru'l-Kalâm fî Şarhi Şerâi'a'l-İslâm*, XLII, 895.

⁹⁵ Serahsî, *Kitâbü'l-Mebsût*, IX, 195; Merğînânî, *el-Hidâye fî Şarhi Bidâyetü'l-Mübtedî*, IV, 206; Müselî, *el-İhtiyâr li Ta'lîl'l-Muhtâr*, IV, 114.

Mâlikî, Şâfiî, Hanbelî, Hanefîlerin çoğu, Evzâ'î; Zâhirî ve Şîî âlimlerin izahına göre hırâbe suçunun teşekkülü için muhâribin sayı bakımından çok veya az düzeyde olmaları önem arz etmemektedir. Ancak muhâriblerin zor ve şiddet gösterecek gücünün bulunması esas alınmıştır. Onlara göre zor ve şiddet gösterecek güç olduktan sonra bir muhâribin eylemiyle de hırâbe suçunun ortaya gelebileceği kanaatindedirler.⁹⁶

Çoğu fakihlerin izahına göre işlenen suçun hırâbe kapsamına girebilmesi için, fâillerin sayısından ziyade kuvvetlerine bakmalıdır. Günümüzün gelişmiş teknolojisine baktığımız zaman tek bir adamın elindeki modern silahlar ile bu suçu rahatlıkla yapabilmesine olanak vardır. Bu nedenle hırâbe suçunun bir kişi tarafından da işlenebileceğini söyleyebiliriz.

g. Yol Kesenlerin Cinsiyeti:

Din âlimleri bir suçun hırâbe niteliğinde kabul edilebilmesi için cinsiyet konusunda farklı görüşler sunmuşlardır.

İmam Ebû Hanîfe'nin beyan ettiğine göre yol kesme ve yağmalama suçuna kadın ortaklık etmişse veya hırâbe suçunun gerçekleşmesini bizatihi kadın rehberlik etmişse ne ona ve ne onunla birlikte ortaklık eden erkeklere, hırâbe hadd cezası uygulanmayacaktır. Zira işlenen suçta erkeklerle birlikte kadın da ortaklık etmiştir ve kadının hırâbe suçuna eşlik etmesi ise, çocuk ve delinin hırâbe suçuna katılması gibi meselede şüpheyi uyandırarak her fâilden hırâbe hadd cezasının düşmesini sağlamaktadır.⁹⁷

Ebû Yûsuf ve Kerhî'ye göre kadınlarla birlikte yol kesme suçuna ortaklık etmiş olan erkekler, hırâbe hadd cezasına çarptırılır ve erkeklerin cezaya çaptırılması için de hırâbe suçuna katılmaları yeterlidir. Zira erkeklerin bu eylemde kadınlara destek oldukları için kadınlar yol kesme suçunun gerçekleşmesine cesaret bulmuş olurlar. Bu bakımdan bu suça destek vermiş olan erkeklere yol kesme hadd cezası uygulanacaktır.

---

⁹⁶ Şâfiî, *el-Ümm*, VI, 152; Tenûhî, *el-Müdevvenatu'l-Kubrâ*, XVI, 103; İbn Hazm, *el-İsâl fî'l-Mühalla bi'l-Âsâr*, XII, 283; Semerkandî, *Tuhfetü'l-Fukahâ*, III, 155; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XII, 475; İbn Hûmâm, *Şerhü Fethi'l-Kaîr*, IV, 268; İbn Tâhîr, *el-Fıkhü'l-Maliki ve Edilletühü*, VII, 369; Necefi, *Cevâhiru'l-Kalâm fî Şarhi Şarâia'l-İslâm*, XLII, 896-897; Üdeh, *et-Teşri'ü'l-Cenâîyi'l-İslâmî Mükârinen bi'l-Kânuni'l-Vaz'î* II, 641.

⁹⁷ Serahsî, *Kitâbü'l-Mebsût*, IX, 197-198; Üdeh, *et-Teşri'ü'l-Cenâîyi'l-İslâmî Mükârinen bi'l-Kânûnu'l-Vaz'î* II, 642; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühü*, VI, 130- 131.

Fakat onlara göre kadınlara hırâbe hadd cezası uygulanmayacaktır. Çünkü hırâbe hadd cezasının vacip olma sebebi, muhârebe ve yol kesme eyleminin gerçekleşmesidir. Genelde kadınlar fiziki yapı olarak zayıf ve bu fiili işleyecek kapasitede değildirler. Bunu da kadınların muhârib ve savaşçı olarak yaratılmadığının delil olarak göstermişlerdir.

Bir de kâfirlerle savaşıp kazanılan ganimetlerde erkek ve kadının payı aynı olmadığı gibi hırâbe hadd cezalarının uygulamasında da erkek ve kadın eşit değildir.⁹⁸

Tahânevî'nin tercih ettiği Zâhirü'r-Rivâye'ye göre erkek ve kadının hükmü yol kesmekte aynıdır. Hırâbe suçu işledikleri zaman, hadd cezasının uygulanması da diğer hadd cezalar gibi erkek ve kadına eşittir. Zira fâile işlediği suç karşılığında vacip olan öldürmek ve kesmek cezaları erkek ve kadına eşittir. Yani hırsızlık gibi suçta vacip olan el kesmekte erkek ve kadın cezası aynıdır aynı şekilde taşlamak gibi vacip olan öldürmekte de erkek ve kadın hükmü eşittir.⁹⁹

Mâlikî, Şâfiî, Hanbelî ve Şîî mezheplerine göre, hırâbe suçunun gerçekleşmesi için muhâribin erkek olması şart değildir. Onlara göre işlenen suçun hırâbe şartlarını taşıması ve Muhâribin erkek veya kadın olması arasında bir fark olmamaktadır. Önemli olan suçlunun kadın da olsa, zor ve şiddet kullanarak suçu gerçekleştiren fiili yapabilecek güce sahip olmasıdır. Aynı şekilde kadının suç işlemekte erkeklerle beraber olduğu gibi hırâbe suçunu işlemiş sayılarak hadd cezasına çarptırılacaktır.

Bu âlimler görüşlerini şu dayanaklar ile sağlamlaştırmaktadırlar:

1. Hırâbe âyetinin umumî bir şekilde inmiş olması, erkek ile kadın arasında bir ayırım yapmamaktadır. Dolayısıyla kadınları hırâbe hadd cezasından istisna edecek bir delil bulunmadıkça, âyetin umumî manası geçerli bulunmaktadır.

2. Kadınlar hırsızlık suçu işledikleri zaman erkekler gibi suçlu olarak görülmektedirler. Aynı şekilde hırâbe suçunda da erkekler gibi muhârib sayılarak hırâbe hadd cezasına çarptırılacaktır.

3. Kadınlar yol kesme suçunu işledikleri hâlde, hırâbe hadd cezasından çocuklar ve deliler gibi istisna edilemeyecektir. Zira onlar mükelleftir ve hırâbe hadd cezasına ehil olmaktadır.¹⁰⁰

---

⁹⁸ Serahsî, *Kitâbü'l-Mebsût*, IX, 197-198; Üdeh, *et-Teşriü'l-Cenâîyi'l-İslâmî Mükârinen bi'l-Kâmunu'l-Vaz'i* II, 642; Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletühü*, VI, 131.

⁹⁹ Serahsî, *Kitâbü'l-Mebsût*, IX, 197; Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletühü*, VI, 130.

¹⁰⁰ Tenûhî, *el-Müdevvanatu'l-Kubrâ*, XVI, 102; Beğavî, *Tehzîb fî Fıkhu'l-İmamî's-Şafîî*, VII, 401; İbn İdrîs, *Kitâbu's-Sarâir* XIII, 254; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XII, 486-487; Suyûri, *Kenzü'l-İrfân fî Fıkhu'l-*

Mezhep âlimlerinin ifadesine göre bir fâilin suç teşkil edebilmesi için esas olan mükellef olup olmamasıdır. Zira kadının yaratılış olarak ince kalpli ve zayıf bünyeli olması, hırâbe suçunun cezasının iptali için yeterli değildir. Günümüz gelişmiş teknolojisi ile kadının da toplumun huzur ve refahını bozması çokta zor değildir. Bu sebeple fâilin cinsiyetine değil, mükellef olup olmadığına bakmamız gerektiğini söyleyebiliriz.

2. Suçun Mağdurunda Aranılan Şartlar

Fakih âlimler bu konuda yol kesme eyleminin hırâbe suçu olarak kabul edilmesi için mağdurun Müslüman yahut zimmî olması, bununla birlikte yolu kesilenlerin elindeki mala mülkiyeti geçerli olduğunu şart koşmuşlardır.

a. Mağdurun Müslüman Yahut Zimmî Olması:

Hanefî, Malikî, Şâfiî ve Hanbelî din âlimleri hırâbe suçunun mağduru daim olarak Müslüman bir ülkenin koruma altında olmasını zaruri bilmektedirler.

Bu da mağdurun Müslüman veya zimmî vatandaşı olması ile gerçekleşir. Çünkü sadece Müslüman ve zimmî daim olarak Müslüman ülkede her türlü güvence altındadır.

Darü'l-İslam'da Müslüman gibi zimmî vatandaşın da her şeyi korunmuş bir durumdadır. Zira zimmî vatandaş bu dokunmazlığı Müslüman hâkimin yaptığı zimmet sözleşmesiyle kazanmıştır. Dolayısıyla darü'l-İslam'ın her vatandaşı, zimmet antlaşmasına uymakla mükellef olup zimmînin canı ve malı koruma altında olduğunu bilmek zorundadırlar.¹⁰¹

Cumhurun bu konuyla ilgili gerekçeleri şunlardan ibarettir:

1. Ebû'l-Kasım'a İmam Mâlik'in görüşünde Müslüman ve zimmî vatandaşa yol kesme olayının hükmü aynı mı? Diye sormuşlar. O da cevaben Müslüman ve zimmî vatandaşa yol kesme suçunun hükmü aynıdır. Zira İmam Mâlik'ten bana çok güvendiğim kişiler tarafından aktarıldı ki Hz. Osman bir Müslüman bir zimmînin

---

Kur'an, II, 351; Necefî, *Cevâhirü'l-Kalâm fî Şarhi Şarâia'l-İslâm*, XLII, 899; Üdeh, *et-Teşri'ü'l-Cenâiyi'l-İslâmî Mükârinen bi'l-Kânunî'l-Vaz'î* II, 642; Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletühü*, VI, 131.

¹⁰¹ Şâfiî, *el-Ümm*, VI, 152; Tenûhî, *el-Müdevvanatu'l-Kubrâ*, XVI,100; Serahsî, *Kitâbü'l-Mebsût*, IX, 195; Merğînânî, *el-Hedaye Şerhi bedayeti'l-Mübtedi*, IV, 208; İbn Kudâne, *el-Muğnî*, XII, 451- 477; Kâsânî, *Badâi'ü's-Sanaî fî Tertibi's- Şarâ'i*, IX, 362.

hırâbe olayında malını çalıp katlettiği için Hz. Osman'da o kâtil Müslümanı öldürtmüştür.¹⁰²

2. Abdurrahman b. Ebî Bekre'nin rivâyet ettiği hadise göre Hz. Peygamber bir kişinin canı ve malı masum olduğu hususunda şöyle buyurmaktadır: “Bir Müslümanın malı, canı ve namusu başkaları için haramdır. Bugünkü gibi, bu ayki gibi ve bu ülkedeki gibi her halükarda haramdır ve her şeyi koruma altındadır. Huzurumda olanlar olmayanlara yetiştirsinler.”¹⁰³

Muhâriblerin Müslüman'a ve zimmî'ye yol kesme olayının hükmü aynıdır. Zira hırâbe âyetinde Allah ve Resûlü ile savaşanları ve yeryüzünde fesat edenleri muhatap almaktadır ve zimmî vatandaşı Müslümandan ayırt etmemektedir.¹⁰⁴

Fakat Şîî âlimlere göre hırâbe âyetinin umumî olması müslim, gayr-ı müslim, zimmî vatandaşı vb. gibi yolu kesilen her mağduru kapsamaktadır. Bundan dolayı saldırıya mağdur kalan her yolcuğu âyetin muhtevasına dâhil etmektedirler.¹⁰⁵

Fakihlerin ifadesine göre İslam devletinde Müslümanın güvende olduğu gibi zimmînin de canı ve malı koruma altındadır. Zira zimmî bu hakları İslam devletinin halifesi veya yetkili kişisi ile yaptığı zimmet akdi ile kazanır. Ülkede yaşayan bütün Müslümanların üzerine zimmet akdine uymak bir yükümlülüktür. Bundan dolayı zimmînin canına ve malına saldıran kişilere de muhârib diyebiliriz.

b. Mağdurun Elindeki Mala Mülkiyeti Geçerli Olması:

Hanefî, Hanbelî ve bazı Şâfiîlerin izahına göre hırâbe suçuna mağdur kalan yolcu, elindeki mal üzerinde mülkiyetinin şer'an geçerli olması şart koşulmaktadır. Bu nedenle yolcuların ellerindeki mallar kendilerine ait veya emânet ya da iâre gibi mülkiyetlerinde bulunduğu hâlde, muhâriblere işlediği yol kesme suçu karşılığında hırâbe hadd cezası uygulanacaktır. Zira mal sahibinin temsilcisi de, malın gerçek sahibi gibi mal üzerinde mülkiyete ve korumaya yetkili sayılmaktadır.

Nitekim yolu kesilen mağdurun mal üzerinde mülkiyeti olmadığına bir örneği, bir kişi hırsızlık gibi gayr-ı meşru yolla kazanarak mal sahibi olmuşsa diğer bir kişide o'nun çaldığı malı çalmakla hırâbe suçunu yapmış olmayacak demişlerdir. Çünkü

¹⁰² Tenûhî, *el-Müdevvanatu'l- Kubrâ*, XVI,100.

¹⁰³ Neysâbü'rî, *Sahihü Müslim*, Kitâbü'l-Hudûd, Babü'l-Muhâribin, II, 800.

¹⁰⁴ İbn Hazm, *el-İsâl fî'l-Mühalla bi'l-Âsâr*, XII, 293.

¹⁰⁵ İbn İdrîs, *Kitâbu's-Sarâir*, XIII, 251- 252; Necefi, *Cevâhiru'l-Kalâm fî Şarhi Şarâia'l-İslâm*, XLII, 776- 894; Cezâirî, *Kalâidü'd-Dürer fî Beyâi Âyâtî'l-Ahkâm*, III, 475.

suçlunun çaldığı mal, gayr-ı meşru yolla kazanıldığı için ne malın sahibinden ve ne de o'nun emânet ettiği kişiden hiçbir şey çalınmamış gibi olur.¹⁰⁶

Mâlikîler bu konuda farklı bir görüş ifade etmişlerdir. Mesela bir muhârib, diğer bir muhâribin gayr-ı meşru nedenle kazanmış olduğu malı gasp etse bile bu konuda gayr-ı meşru malı çalan muhârib nisap miktarına ulaşan ve koruma altında olan bir malı soymuş sayılmaktadır. Dolayısıyla muhârib bir malı sahibinden, temsilcisinden ya da başka birisinden ele geçirmesi arasında bir fark olmadığını söylemektedirler. Mağdurun hırâbe eyleminde elinden çalınan malın her türlü bir sebeple mülkiyetine girmiş olsa da, işlenen suçun hırâbe olup olmadığını engelleyemeyeceği kanaatindedirler.

Mâlikîlerin izahına uygun örnek, bir muhârib yolcunun malını çaldı. Ondan da başka bir muhârib soydu. İlk muhârib çaldığı malın olayı uzatarak hatta çalma süreci yetmiş kişiye kadar ulaşsa bile hepsine hırâbe hadd cezası uygulanacaktır.¹⁰⁷

Şîî âlimlerin görüşü bu hususta daha da farklıdır. Onlara göre emânet veren kişi verdiği emâneti, kiraya veren kişi verdiği kiraya malı vb. gibi kişiler, mağdurun elinde olan emânet, iâre, vedîa gibi bir malı çaldıkları zaman muhârib olarak görülmeyp belki de onları hainler cümlesinden saymaktadırlar. Hainlere ise hırâbe hadd cezasının uygulanmayacağı düşüncesindedirler. Zira bu suçun mağduru, elindeki emânet, iâre, vedîa malların koruma yetkisine sahip olsa bile gerçek mal sahibi olarak görülmemektedirler. Bundan dolayı emânet, iâre, vedîa malları çalan suçlular muhârib olarak değil de hain olarak cezalandırılacaktır.¹⁰⁸

Âlimlerin büyük çoğunluğuna göre hırâbe suçunun teşekkül edebilmesi için çalınan malların hukuken mağdurun mülkiyetinde bulunması şarttır. Bu sebeple yolculuk yapan kimselerin ellerinde bulunan malların ya kendilerine ait olması ya da iâre ve vedîa gibi meşru bir suretle kendine emanet edilmiş veya zilyedliğinde bulunan mallar olması gerekir. Bu özellikleri taşımayan malların çalınması durmunda, fâillerin muhârib kapsamına girmediğini söyleyebiliriz.

---

¹⁰⁶ Şîrâzî, *el-Muhezzeb fi Fıkhı'l-İmamı's-Şâfiî*, II, 283; Beğavî, *Tehzîb fi Fıkhı'l-İmamı's-Şâfiî*, VII, 375; İbn Kudâne, *el-Muğnî*, XII, 433-434; Kâsânî, *Badâi'ü's-Sanâi fi Tertibi's-Şarâ'i*, IX, 362; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühü*, VI, 131.

¹⁰⁷ Tenûhî, *el-Müdevvanatu'l-Kubrâ*, XVI,69; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XII, 433.

¹⁰⁸ Cezâirî, *Kalâidü'd-Dürer fi Beyân Âyâtı'l-Ahkâm*, III, 467, Necefî, *Cevâhiru'l-Kalâm fi Şarhi Şarâia'l-İslâm*, XLII, 777; Müsevî Sebzvârî, *Müvâhebü'r-Rahmân fi Tefsîri'l-Kur'an*, XI, 262.

3. Suçun Fâilinde ve Mağdurunda Gözetilen Şart

Muhârib ile yolu kesilen kişilerin arasındaki mahrem bir bağın etkisi hakkında mezhep âlimlerin görüşleri şunlardan ibarettir.

Hanefî, Hanbelî ve Şâfiî âlimlerin ifadesine göre, yol kesene hırâbe hadd cezasının uygulanması için muhârib ile yolu kesilen kişiler arasında mahrem bir bağın bulunmaması önem arz etmektedir.

Kâsânî de önceki ifadeyi destekleyerek şunları söylemektedir:

Hırâbe hadd cezasının yol kesene uygulanması için muhârib ve suça mağdur kalan yolcular arasında, birisini diğerine bağlayan kan bağının olmaması şarttır. Nitekim akrabaların her birisi diğerinin evine adette rahatlıkla girdiği için bunların aralarında malın korunma altında olması söz konusu değildir. Bu sebebe dayanarak her birisi muhârib olarak diğerinin malını çalarsa onlara hırâbe hadd cezası uygulanmayacaktır. Zira hırâbe suçunun bir şartı çalınan malın muhrez olmasıdır ve bu konuda ise akrabalık bağının bir şüphe oluşturduğu için çalınan malın muhrez durumda olma şartı kalkmıştır ve bu suç karşısında akraba olan muhâribe hırâbe hadd ceza uygulanmayacaktır.¹⁰⁹

Ayrıca akrabalık kan bağı, çalınan malın muhrez olmadığına delalet etmesinde bu âyeti: “ وَلَا عَلَى أَنْفُسِكُمْ أَنْ تَأْكُلُوا مِنْ بُيُوتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ آبَائِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أُمَّهَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ إِخْوَانِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخْوَانِكُمْ أَوْ مَا مَلَكَتُمْ مَفَاتِحَهُ ” (*“Bunlara yapamayacakları görev yüklenmez; yapamadıklarından dolayı günahkâr olmazlar.”*) Sizin için de, gerek kendi evlerinizden, gerekse babalarınızın evlerinden, annelerinizin evlerinden, erkek kardeşlerinizin evlerinden, kız kardeşlerinizin evlerinden, amcalarınızın evlerinden, halalarınızın evlerinden, dayılarınızın evlerinden, teyzelerinizin evlerinden veya anahtarlarını uhdenizde bulundurduğunuz yerlerden ”¹¹⁰ gerekçe olarak göstermektedir.¹¹¹

İbn Kudâme bu hususta şunları nakletmektedir:

“Yol kesen ve suça mağdur kalan kişiler arasındaki kan bağı nedeniyle hırâbe hadd cezası sadece onlardan hırâbe hadd cezasını düşürür. Ama bu olayda olan diğer muhâriblerden akrabalık kan bağı için yol kesme hadd cezası düşmemektedir. Bu nedenle cezayı düşüren şüphe sadece akrabalık kan bağıyla ilgilidir ve uygulanacak ceza sadece akraba olan suçlu ve mağdura has olup bu şüphe başkalarını

¹⁰⁹ Kâsânî, *Badâi’ü’s-Sanâi fî Tertibi’s-Şera’i*, IX, 362.

¹¹⁰ Nûr 24/61.

¹¹¹ Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’an*, IV, 81

etkilememektedir. Nitekim bu konu birkaç kişinin bir kadına cinsel ahlaksızlık etmesi gibidir. Yani sadece bizzat tecavüz edene zinanın hadd cezası verilecektir. Ama diğer ortaklarına ise zina cezası uygulanmayacaktır.”¹¹²

Geçen görüşe aykırı olarak Mâlikî, Zâhirî ve Şîf âlimler, yol kesen ile suçla mağdur kalan kişiler arasında mahrem bir bağın olması, muhâribe hırâbe hadd cezanın uygulanması hakkında bir engel değildir.¹¹³

Gerekçe olarak da şunları sunmuşlardır:

1. Yol kesen ve mağdur arasında akrabalığın bulunması sebebiyle hırâbe âyetinin genel olmasını istisna edecek bir yetkiye sahip değildir.

2. Bir suçlunun akrabalık bağı olan bir kadına cinsel ahlaksızlık ettiği zaman, ona zina hadd cezası vacip olduğu gibi akrabasının malını gasp ettiği zamanda, ona hırâbe hadd cezası uygulanacaktır.¹¹⁴

“Zâhirîlerin nazarinde, muhârib ve yolcu mağdurun arasında kan bağı olsa bile muhâribe hırâbe hadd cezanın uygulanmasında bir engel olarak görmemekteler. Onlar suçu işledikleri hâlde hırâbe hadd cezasına çarptırılmaları zaruridir. Nitekim bir kişi çocuğunun veya babasının veya dedesinin veya nenesinin veya mahrem akrabasının yahut mahrem olamayan akrabasının malını çaldığı zaman hadd cezası ona uygulanacağı gibi bu konuda da uygulanacaktır.”¹¹⁵

Hırâbe suçunun fâilinde ve mağdurunda gözetilen şartlar ile ilgili tarafsız düşünceyi öne süren bazı âlimlere göre bu husustaki şartların çoğu mezhep fakihleri tarafından hırâbe suçunun teşekkül etmesi için şart bilinmiştir. Ancak bu şartların çoğu ne Kur'an'da ve ne de sünnette vardır. Bu özgür düşünceyi izah eden âlime göre hırâbe âyetindeki cezaların açıkça Allah ve Resûlü ile savaşanlara, yeryüzünde fesat çıkaranlara, gasp edenlere, yağmada bulunanlara, adam öldürenlere, ekin ve nesilleri helak edenlere ve aynı şekilde namûsâ karşı cinsel ahlaksızlık edenlere delalet etmektedir. Fakihler tarafından muhâribin silahlı olmasının şart bilinmesi, hırâbede

---

¹¹² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XII, 486; İbn Kudâme, *el-Mükni'a*, s. 443

¹¹³ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, IV, 81; İbn Hazm, *el-İsâl fi'l-Mühalla bi'l-Âsâr*, XII, 334; Serahsî, *Kitâbü'l-Mebsût*, IX, 203; İbn İdrîs, *Kitâbu's-Sarâir*, XIII, 251; Merğînânî, *el-Hedaye Şerhi bedayeti'l-Mübtedi*, IV, 213-214; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XII, 486; Müselî, *el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr*, IV, 116; Neseî, *el-Bahru'r-Raik Şerhü Kenze'd-Dekâik*, V, 116; Necefî, *Cevâhiru'l-Kalâm fi Şarhı Şarâi'a'l-İslâm*, XLII, 773.

¹¹⁴ Tenûhî, *el-Müdevvanatu'l-Kubrâ*, XVI, 76; Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, IV, 81; İbn Tâhîr, *el-fikhu'l-Mâlikî ve Edilletühü*, VII, 338.

¹¹⁵ İbn Hazm, *el-İsâl fi'l-Mühalla bi'l-Âsâr*, XII, 334.

kullanılacak güç ve kuvvetin silahsız tam olmadığını ortaya koymaktadır. Aynısı hırâbe suçunun şehir dışında olmasını şart koşan fakihler de bu suçun genel olarak şehir dışında işlendiğini veya kendi zamanlarında bu suçun şehir içinde olmadığını delil olarak söylemişlerdir. Bu bakımdan şart bildikleri hususlarda fakihler kendi algı ve düşüncesine göre âyet, hadis ve örften aldıkları ilhama dayanmışlardır.¹¹⁶

Fakihlerin çoğunluğuna göre muhârib ile mağdur arasında mahrem bir akrabalık bağının bulunmaması zaruridir. Bulunduğu takdirde muhâribe uygulanması gereken hırâbe hadd cezası düşmektedir. Fakat Mâlikî, Zâhirî ve Şîîler bu görüşe katılmayıp muhârib ile mağdur arasında mahrem bir akrabalığın bulunmasını hadd cezasının uygulanmasına engel olarak görmemektedirler. Muteber olan görüşün muhârib ile mağdur arasında mahrem bir akrabalık bağının bulunması durumunda hırâbe hadd cezasının düşeceğini söyleyebiliriz.

III. Mekânsal Anlamda Aranan Şartlar

Mezhep âlimleri bu hususta Muhâribin işlediği olayın hırâbe suçu olarak kabul edilmesi için hırâbe olayının gerçekleştiği mekân, dâru'l-İslam olması ve yol kesme olayının şehir dışında işlenmesi ve kesilen yol ve şehir arasında misafirliği icap edecek kadar uzak olması gereken bazı şartlar saymışlardır. Bu başlıkta bunlar aktarılacaktır.

A. Hırâbe Olayının İşlendiği Mekânın Dâru'l-İslam Olması:

Hanefî âlimlerin çoğu hırâbe suçunun gerçekleşmesi için bu suçun dâru'l-harb'de yahut bâğy askerlerin yetkisi altında olan dâru'l-İslam'da işlenmemiş olmasını şart koşturmaktadırlar. Çünkü dâru'l-harb'de yahut bâğy askerlerin yetkisi altında olan Dâru'l-İslam'da ki hırâbe suçunu işleyen muhâriblere hırâbe hadd cezasını uygulamak için devlet başkanının yetkisi olmadığı ve onların üzerinde İslam ülkesinin kanunlarını uygulamayacak durumda olmasıdır. dâru'l-İslam şartının mevcut olmadığından dolayı böyle bir hırâbe suçu yapan muhâriblere hırâbe hadd cezası da olmayacaktır.

Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîlere göre ise hırâbe suçunun dâru'l-İslam veya dâru'l-harb'de işlenip işlenmemesi arasında bir farkın olmadığı söz konusu olup bu eylemin muhârib tarafından gerçekleşmesi önem arz etmektedir. Yani yol kesme olayı muhâribler tarafından Müslüman ve zimmîye veya sadece zimmîler üzerine yapıldığı

---

¹¹⁶ Reşîd Rızâ, *Tefsîru 'l-Menâr*, VI, 359.

hâlde, hırâbe suçu gerçekleşmiş olacaktır ve onlara hırâbe hadd cezasının uygulanması gerektiği kanaatindedirler.¹¹⁷

Şiîlere göre hırâbeyle ilgili âyetlerin genel olmasından anlaşılıyor ki muhâribler tarafından zarar verilmesi haram olan kamu üzerine zor kullanarak alenen silah taşımak ve bu fiilin gerçekleştirilmesi önemlidir. Bundan dolayı bu eylemin daru'l-İslam'da veya dâru'l-harb'da gerçekleşmesi arasında bir farkın olmadığını belirtmişlerdir.¹¹⁸

Çoğu fakihlerin izahına baktığımız zaman hırâbe suçunun gerçekleşmesi için daru'l-İslam veya dâru'l-harb olması önem arz etmemektedir. Önemli olan bu suçun mağdurunun Müslüman veya zimmi olmasıdır. Diğer bir ifadeyle hırâbe suçunun İslam devleti tarafından güvenceye alınan insanlara karşı işlendiği takdirde, fâillerin muhârib olarak görüleceğini söyleyebiliriz.

B. Yol Kesme Olayının Şehir Dışında Olması:

Hanefî İmamlarından tarafeyn'e (İmam Ebû Hanife ve İmam Muhammed) göre istihsan olarak hırâbe suçunun şehir dışında işlenmesi şart bilinmiştir. Aksine hırâbe olayı gece veya gündüz, silahlı veya silahsız şehir içinde işlenirse, muhâribe yol kesme cezası uygulanmayacaktır. Çünkü yol kesme suçu, yol kesildiği zaman ortaya çıkmaktadır. Şehirlerde ise yol kesilme olayı tekevvün etmemektedir. Zira âdet bakımından köylerde veya birbirine yakın yerlerde muhâribler tarafından yolcular, yolculuğundan engellenmemektedir. Bu nedenle şehir içinde olayın hırâbe sayılacak sebebi mevcut bulunmamaktadır.

Ama Ebû Yûsuf'a göre kıyas olarak hırâbe suçunun şehir içinde gerçekleşmesi gece veya gündüz, silahlı veya silahın benzeriyle fark etmemektedir. Zira hırâbe hadd cezasının vacip olmasındaki sebep, muhâribler tarafından yol kesilme işleminin mevcut olmasıdır. Bundan dolayı yolun kesilmesi, şehir dışında hadd cezasını muhâribe gerektirdiği gibi şehir içinde de gerektirmektedir.¹¹⁹

---

¹¹⁷ Tenûhî, *el-Müдавvanatu'l-Kubrâ*, XVI, 104; Serahsî, *Kitâbü'l-Mebsût*, IX, 203-204; Semerkandî, *Tuhfatu'l-Fukahâ*, III, 155; Müseli, *el-İhtiyâr li Ta'lili'l-Muhtâr*, IV, 114- 116; Kâsânî, *Badâi'ü's-Sanâi fi Tertibi's-Şarâ'i*, X, 363; İbn Âbidîn, *Redu'l-Muhtâr ale'd-Dürrü'l-Muhtâr*, VI,184; Üdeh, *et-Teşri'ü'l-Cenaiyi'l-İslâmî Mükârinen bi'l-kanunü'l-Vaz'î*, II, 644.

¹¹⁸ İbn İdrîs, *Kitâbu's-Sarâir*, XIII, 252; Necefî, *Cevâhiru'l-Kalâm fi Şarhi Şarâia'l-İslâm*, XLII, 895; Nûrî, *Müstedrekü'l-Vesâil ve Müstenbetü'l-Mesâil*, XVIII, 158.

¹¹⁹ Semerkandî, *Tuhfatu'l-Fukahâ*, III, 155; Mergînânî, *el-Hidâye Şerhü Bidâyetü'l-Mübtedî*, IV, 215; Kâsânî, *Badâi'ü's-Sanâi fi Tertibi's-Şarâ'i*, X, 364.

İmam Ahmet'ten nakil olan bir görüşe göre hırâbe suçunun şehirde veya şehir dışında olup olmaması hakkında tevakkuf etmiştir. Fakat çoğu Hanbelî, Mâlikî, Şâfiî, Evzaî, Leys ve Ebû Sevr gibi âlimler ise hırâbe suçunun şehirde veya şehir dışında vuku bulması arasında bir farkı söz konusu etmeyip önemli olan bu fiilin gerçekleşmesi olduğunu vurgulamışlardır. Bununla birlikte şehir ehline emniyetsizlik, korku, soygunculuk ve dehşet getirmiş olan suçluları muhârib olarak görmekteler. Zira hırâbe âyetinin umumî olması şehirde ve şehir dışında hırâbe suçu yapan bütün suçluları kapsamaktadır. Nitekim bir zümre veya bir kişi olarak şehir içinde emniyetsizlik, korku ve soygunculuk işlemekteyse, özellikle onların cezaları çölde ve sahrada emniyetsizlik ve korku getirenlerden daha da ağır olması düşüncesindedirler. Kıyas yönünden de baktığımız zaman hırâbe suçunun şehirde veya şehir dışında işlenmiş olması, başka suçlar gibi suçun fâiline hadd cezasının vacip olmasında bir farkın olmadığını göstermektedir.¹²⁰

“Muhârib, halkın mallarını zorla gasp eden, yoldan geçenleri korkutan, yeryüzünde bozgunculuk çıkaranlardır. Bunlar bu olayı ister şehirde, ister sahrada, ister halifenin köşkünde, ister camide, ister gece ister gündüz, işlemiş olsunlar fark gözetilmeden muhârib olarak görülmektedir. Zira Allah hırâbe âyetinde hiçbir mekânı ve yeri istisna olarak belirtmemiştir.”¹²¹

Bu hususta Şifîlerin meşhur din âlimi Ebû Cafer'in beyanına göre “kuşkulu insanların halka alenen silah göstermesi, şehirde olsun veya şehir dışında, Dâru'l-harb'da olsun veya Dâru'l-İslâm'da, gece olsun yahut gündüz, bu suçu işledikleri zaman muhârib olarak görülmektedir.”¹²²

Çağımızın gelişmiş teknolojisi göz önüne alındığı zaman muhâribin modern silahları kullanarak şehir dışında suç işlediği gibi şehir içinde de hırâbe suçunu işlemesi mümkündür. Fakihler açısından suç işlenen yerde mağdura yardımın gelip gelmemesini dönemin şartlarına göre hırâbe suçunun gerçekleşmesi için önemli olarak görülsede,

---

¹²⁰ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, IV, 60-61; Serahsî, *Kitâbü'l-Mebsût*, IX, 201; Semerkandî, *Tuhfatü'l-Fukahâ*, III, 155; İbn Atiyye, *el-Muharriru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, s. 536; Râzi, *Mefâtihü'l-Ğayb*, XI, 221; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XII, 474; Kurtûbî, *el-Câmi'ü li Ahkâmü'l-Kur'an*, VII, 435-436; Sâbûnî, *Revâi'ü'l-Beyân Tefsîru Âyâtü'l-Ahkâm*, I, 551; Hâzin, *Tefsîr Hâzin*, II, 38; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'anü'l-Azîm*, III, 99; Reşîd Rızâ, *Tefsîru'l-Menâr*, VI, 359.

¹²¹ İbn Hazm, *el-İsâl fî'l-Mühalla bi'l-Âsâr*, XII, 283.

¹²² İbn İdrîs, *Kitâbu's-Sarâir*, XIII, 252; Necefî, *Cevâhiru'l-Kalâm fî Şarhi Şarâia'l-İslâm*, XLII, 895; Nûrî, *Müstedrekü'l-Vesâil ve Müstenbetü'l-Mesâil*, XVIII, 158.

günümüz gelişmiş teknolojisi yardımı ile muhârib çok kısa bir zamanda suçu işleyip yardım istemeyi imkânsız hale getirebilir. Dolayısıyla günümüzde işlenen suçun hırâbe kapsamında değerlendirilmesi için suçun şehir dışında gerçekleşmesi şartının önem taşımadığını söyleyebiliriz.

C. Suçun İşlendiği Yer ile Şehir Arasındaki Mesafenin Misafirliği Gerektirecek Kadar Olması:

Bu hususta Hanefî İmamları kendi arasında ihtilaf etmektedirler. İmam Ebû Hanife ve İmam Muhammed'e göre istihşanen hırâbe suçunun işlendiği yer ve şehir arasında misafir olunacak kadar uzak mesafe olması gerekmektedir. Onlara göre birbirine çok yakın yerlerde gündüz veya gece, silahlı veya silahsız işlenmiş suçlar, hırâbe olarak değerlendirilmemektedir.

Başka bir ifadeyle şehirde veya bir diğerine çok yakın mekanda yol kesme eylemi yapılmamaktadır. Zira âdet olarak köylerde veya birbirine yakın yerlerde muhâribler tarafından yolcular, yolculuğundan engellenmemektedir. Bu nedenle Şehirlerde veya birbirine çok yakın yerlerde işlenen olaylar hırâbe suçu kabul edilecek bir sebebi taşımamaktadır.

İmam Ebû Yûsuf'un farklı izahına göre muhârib ve suç işlenen yer arasında uzaklık veya yakınlık mesafenin olması önem arz etmemektedir. Yani muhâribler şehir içinde gündüz silahlı olarak esnafı yağmalamışlarsa, bu olay hırâbe sayılacak ve onların üzerine hırâbe hadd cezası uygulanacaktır. Ama muhâribler gündüz silah dışında ağaç vb. gibi araç ile şehir içinde yol kesme eylemini gerçekleştirmişlerse, bu durumda muhârib olarak sayılmayacaklardır. Çünkü şehir içinde suça mağdur kalan esnafa, şehirdeki vatandaşlar tarafından yardım edilme ihtimali yüksektir.

Aksine muhâribler gece şehir içinde silah, ağaç vs. gibi araçlarla kamuya baskın yapmış olsalar, muhârib cümlesinden sayılıp onlara yol kesme hadd cezası uygulanacaktır. Zira geceleri muhâriblerin saldırısına mağdur kalan insanlara yardım edilme ihtimali çok az görülmektedir. Bu nedenle muhâriblerin gece yol kesmek için kullandıkları silah ve silahın benzeri aletler, aynı hükümdedir.¹²³

Daha önce ifade ettiğimiz üzere çağımızın gelişmiş teknolojisi söz konusu olduğu zaman muhâribin modern silahları kullanarak şehir dışında suç işlediği gibi

---

¹²³ Semerkandî, *Tuhfatü'l-Fukahâ*, III, 155; Merğînânî, *el-Hidâye Şerhü Bidâyetü'l-Mübtedî*, IV, 215; Müselî, *el-İhtiyâr li Talilî'l-Muhtâr*, IV, 116; Kâsânî, *Badâi'ü's-Sanâi fi Tertibi's-Şarâ'î*, X, 365.

şehir içinde ve şehre yakın mekânlarda da hırâbe suçunu işlemesi mümkündür. Bu nedenle günümüzde işlenen suçun hırâbe kapsamında değerlendirilmesi için suçun şehir dışında gerçekleşmesi şartının ortadan kalktığını söyleyebiliriz.

IV. Çalınan Malda Gözetilen Şartlar

Mezhep âlimlerine göre hırâbe suçunun ortaya çıkması için Muhâribin çaldığı malda da hırsızlık suçunda çalınan malın hakkındaki aynı şartları taşımaları, hırâbeyi büyük hırsızlık olarak isimlendirmelerine net bir sebep olarak söylenmektedir.

Bir de onların çoğunluğuna göre hırâbede çalınan maldaki şartlar ile hırsızlıkta ele geçirilen malın şartları arasında çok benzerlikler olduğu gibi biraz farklı yönlerin de olduğunu söylemektedirler. Özellikle Hanefî mezhebinde hırâbede çalınan malın şartlarını incelerken hırsızlık bölümüne atıfta bulunmaktadır.

Muhârib tarafından çalınan malda aranılan önemli şartlar, çalınan malın mütekavvim olması, çalınan malın nisap miktarında olması, çalınan mal muhâribin ortak olmadığı bir mal olması ve malın muhrez (koruma altında) olması şeklinde incelenecektir.

A. Çalınan Malın Mütekavvim Olması:

Muhâriblerin yolculardan çaldığı malın muhterem ve mütekavvim olması zaruridir. Bundan dolayı din âlimleri bir şeyin mal yerine geçerli olmasını şöyle beyan etmişlerdir: Mal olma unsurunu taşımak için o şeyin şer'an ve insanlar tarafından mal edinilmesinin âdet haline gelmesini ve ondan faydalanmanın mümkün olmasını da şart koşmaktadırlar. Bu nedenle şarap ve domuz vb. gibi şeyleri mal olarak görmezler.¹²⁴ Şîî âlimler açısından ise Müslüman'ın mâlik olabileceği her şey, mal cümlesinden sayılmaktadır.¹²⁵

Hanefîlerin fıkıh kitaplarında kullandığı mütekevvim mal ifadesi yerine, cumhur (Mâlikî, Şâfiî, Hanbelî) fakihleri muhterem mal ifadesini kullanmaktadırlar. Zâhirîler bu tür ifadeleri kıymet taşıyan mal ve kıymet taşımayan mal olarak isimlendirmişlerdir.

¹²⁴ İbn Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, II, 107; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Muctehid ve Nihâyetü'l-Müktasid*, IV, 407; Kâsânî, *Badâi'ü's-Sanâi fî Tertibi's-Şarâ'i*, IX, 284; Meclisî, *Lavâmiü'd-Dürr fî Hatki Estârî'l-Muhtasar*, XIII, 556. Cezirî, *Kitâbü'l-Fıkh alâ Mezâhibi'l-Erba'a*, V, 140; İbn Tâhîr, *el-Fıkhü'l-Mâlikî ve Edilletühü*, VII, 335.

¹²⁵ Necefî, *Cevâhiru'l-Kalâm fî Şarhi Şarâia'l-İslâm*, XLII, 789.

Şifler ise mâlik olunabilecek mal ve mâlik olunamayacak mal şeklinde değerlendirmişlerdir.¹²⁶

Özgür ve köle küçük çocuğu kaçırma fiili hırâbe suçu oluşturup oluşturmayacağı hususunda fakihler arasında ihtilaf vardır.

Hanefî, Şâfiî, Hanbelî, Zâhirî ve Şiilere göre köle küçük çocuğu kaçırma işi hırâbe suçu oluşturur. Ama köle büyük olduğu zaman, onun kaçırılmasını hırâbe suçu olarak görmemişlerdir. Çünkü büyük çocuk kaçırılmayacak bir iradeye sahiptir. Ancak kendisini muhafaza edemeyecek “uyku, delilik vb. gibi” durumlarda olduğu hâlde, hırâbe suçu olarak görmüşlerdir.

Bu hususta gerekçe olarak da şunları sunmaktalar:

1. Onların ifadesine tabi tutularak köle küçük veya büyük çocuk, kendisini saldıran suçlu insanlardan savunamayacak bir durumda olursa böyle bir suç eylemini işleyen muhârib, fiyatı nisap miktara ulaşmış bir malı çalmış olarak sayılmaktadır.

2. Yine de onların açısından köle küçük çocukta hem mal olma unsuru tam hem de adam olma unsuru tamdır. Aynı zamanda bir şeyin hem mal olma hem de adam olması konuya şüphe oluşturacak çelişki içinde de değildir. Dolayısıyla adam olduğu için değil de, tam mal unsurunu taşıdığı için, köle küçük çocukları kaçırana hırâbe hadd cezası uygulanacaktır.

Ama köle küçük çocuk veya aklında hastalık olan köle büyük çocuğun aksine, akli yerinde olan köle büyük çocuk tam mal olma unsurunu taşımasına rağmen başka bir suçlunun yetkisi altına gitmeyecek bir iradeye sahiptir. Bu nedenle onu kaçırana kişî muhârib olup hırâbe hadd cezası üzerine uygulanmayacaktır. Fakat bu âlimlerin sunduğu görüşe baktığımız zaman, muhâriblerin hür çocuğu kaçırma olayını hırâbe suçu olarak değerlendirmemişlerdir. Çünkü o mal olarak görülmemektedir.¹²⁷

Ebû Yûsuf ise köle küçük çocuğu kaçırana suçluya hırâbe hadd cezasının uygulanmayacağını söylemiştir. O’nun izahına göre köle küçük çocuğun tam mal

---

¹²⁶ İbn Hazm, *el-İsâl fi'l-Mühalla bi'l-Âsâr*, XII, 321-322; Merğînânî, *el-Hidâye Şerhü Bidâyetü'l-Mübtedî*, IV, 164. İbn Kudâme, *el-Mükni'a*, s. 441; Şirbînî, *Müğniyü'l-Mühtâc*, IV, 210; Kâsânî, *Badâi'ü's-Sanâi fi Tertibi's-Şarâ'i*, IX, 292; Ba'li, *er-Ravzu'n-Nedâ Şerhi Kafi'l-Mübtedî*, s. 977; Necefi, *Cevâhiru'l-Kalâm fi Şarhi Şarâia'l-İslâm*, XLII, 789; Meclisî, *Lavâmiü'd-Dürrer fi Hatki Estârî'l-Muhtasar*, XIII, 556- 619; İbn Tâhîr, *el-Fıkhu'l-Mâlikî ve Edilletühü*, VII, 335.

¹²⁷ İbn Hazm, *el-İsâl fi'l-Mühalla bi'l-Âsâr*, XII, 324; İbn Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, II, 109; İbn İdrîs, *Kitâbu's-Sarâir* XIII, 242; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XII, 422; Kâsânî, *Badâi'ü's-Sanâi fi Tertibi's-Şarâ'i*, X, 285; Necefi, *Cevâhiru'l-Kalâm fi Şarhi Şarâi'a'l-İslâm*, XLII, 808.

olmadığından dolayı hırâbe suçuna bir yönden konu olurken diğer bir yönden ise konu olmamaktadır. Dolayısıyla konuya bir yönden şüphe gelmiştir ve hırâbe eyleminin de şek ve şüphe ile mevcut olmadığı üzere köle küçük çocuğun kaçırılması da, akıllı çocuğun kaçırılması gibi muhârib hırâbe hadd cezasını gerektirmemektedir.¹²⁸

Mâlikîler bu hususta farklı görüş öne sürmüşler ki ne zaman muhârib özgür ve köle çocuğu muhrez olduğu yerden kaçırırsa, hırâbe suçunu işlemiş bir fâil olarak kabul edilmektedir. Zira onlar maldan daha muhterem bilinmektedirler.¹²⁹

Fakihlerin ifadesine göre fâilin, şer'an ve insanlar tarafından mal edinilmesi âdet haline gelen ve ondan faydalanması mümkün olan bir şeyi çaldığı hâlde muhârib olarak görülmektedir. Ancak Müslümanlar için gayr-i mütekavvim olan mallar, gayr-i müslimler için kendi dinlerinde haram değilse ve onlar arasında hukuki muamelelere konu olan mallarsa, bu durumda mütekavvim sayılır. Müslümanlar onların bu inançlarına ve dinlerine saygı göstermelidir. Çünkü Müslümanlar zimmet akdi sebebiyle onları kendi dinlerini yaşamada serbest bırakmakla mükelleftirler. Buna göre bir Müslüman veya zımmî, başka bir zımmîye ait olan malı telef ettiğinde, zımmînin zararını karşılamakla yükümlüdür diyebiliriz.

B. Çalınan Malın Nisap Miktarına Ulaşması:

Hırâbe suçunun vuku bulması için çalınan malın net bir miktarı gerektirip gerektirmediği hususunda mezhep fakihleri ihtilaf etmişler ve suçlu kişiyi muhârib sayabilmek için esas alınacak nisap hakkında farklı görüşler mevcuttur.

Çoğu Hanefîlere göre, yolculardan çalınan mal veya onun yerine geçerli olan şeyin kıymeti, en az on dirheme ulaşması gerekmektedir. Yani hırâbe suçu birçok kişi tarafından işlenmişse ve o suçun hırâbe kapsamına dâhil olması için muhâribler tarafından çalınan mal, kendi aralarında taksim edildiği zaman, suça katılan herkese, kişi başı on dirhem veya on dirhem miktarında bir mal ya da ondan fazla bir payın yetiştirilmesi şart denilmiştir.

Başka bir deyişle onlara göre yol kesme olayına katılan her suçluya belirttikleri nisap miktardan az bir pay yettiği zaman, suçu işleyen muhâriblerden hırâbe hadd cezası düşmektedir.¹³⁰

¹²⁸ Kâsânî, *Badâi'ü's-Sanâi fî Tertibi's-Şarâ'i*, X, 285.

¹²⁹ Tenûhî, *el-Müdevvanatu'l-Kubrâ*, XVI, 81; İbn Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, II, 109; İbn Tâhîr, *el-Fıkhü'l-Mâlikî ve Edilletühü*, VII, 335.

Bu hususta delilleri şunlardan ibarettir:

1. Hz. Ömer halifeyken bir hırsızın çaldığı elbisenin fiyatı on dirheme ulaştığı için onun elinin kesilmesini emretmişti. Tam o esnada Hz. Osman'da hüküm yerinden geçmek üzereydi ki görür görmez hemen o elbisenin fiyatı etse sekiz dirhem eder dedi. Bu sözü duyan Hz. Ömer de hırsızın elini kesmeden vazgeçti.¹³¹

2. Hanefiler görüşünü temellendirmek için Atâ'nın rivâyet ettiği hadisi esas almaktalar: "Hz. Peygamber hırsızın elini bir zırh kalkanını çaldığı için kesmişti ve kalkanın kıymeti ise o günlerde on dirhem değerini taşımaktaydı."¹³²

Hasan b. Ziyad'a göre ise her yol kesen muhâribe çaldıkları maldan yirmi dirhemlik bir pay yetişmesi önemlidir. O, hırsızlık ile hırâbe suçunun nisap miktarında farkın olduğu kanaatindedir. Çünkü ona göre hırsızlık suçunda malın değeri on dirheme ulaşırken hırsızın bir uzvu kesilecektir ama hırâbe suçunun cezasında suçlunun iki uzvu kesilmektedir. Bundan dolayı hırâbe suçunun nisabını yirmi dirheme arttırılması gerektiği düşüncesindedir.¹³³

Şâfiî ve Hanbelî mezhebi ise hırâbe suçunun nisabının çeyrek dinar veya üç dirhem olduğu kanaatindedirler.

Şâfiilere göre yol kesme suçunda her muhâribin hırâbe suçuna dâhil olması için kişi başına çeyrek dinar veya üç dirhem miktarında bir malın çalmasını şart koşmaktadır.¹³⁴

Bu hususta Hanbelîlerden farklı görüşler vardır ancak Ebû İshak Hanbelîlerin Şâfiîlere benzer görüşünü şöyle nakletmektedir: Hırâbe suçunda nisap, çeyrek dinar veya üç dirhem ya da başka cinslerde fiyatı üç dirheme ulaşan her şeydir.¹³⁵

---

¹³⁰ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, IV, 61-64; Serahsî, *Kitâbü'l-Mebsût*, IX, 137-200; İbn Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, II, 107; Sâbûnî, *Revâi'ü'l-Beyân Tefsîru Âyâtî'l-Ahkâm*, I, 55; Kâsânî, *Badâi'ü's-Sanâi fi Tertibi's-Şarâ'i*, IX, 315-363.

¹³¹ Kâsânî, *Badâi'ü's-Sanâi fi Tertibi's-Şarâ'i*, IX, 318.

¹³² Buhârî, *Sahihü Buhârî*, Kitabu'l-Hudûd, Babü Kerâhiyyeti's-Şefâ'a fi'l-Had, s. 1681; Neysâbü'rî, *Sahihü Müslim*, Kitabu'l-Hudûd, Babü Hadd's-Sırka ve Nisâbuha, II, 804; Nisâî, *Sahihü Sûneni Nesâî*, Kitâbü's-Sânk, Babü fi kadre's-Sırka, III, 331.

¹³³ Serahsî, *Kitâbü'l-Mebsût*, IX, 200; Merğînânî, *el-Hidâye Şerhü'l-Bidâyetü'l-Mübtedî*, IV, 208; Kâsânî, *Badâi'ü's-Sanâi fi Tertibi's-Şarâ'i*, IX, 363.

¹³⁴ Şâfiî, *el-Ümm*, VI, 147; Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, IV, 64; İbn Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, II, 99; Beğavî, *et-Tehzîb fi Fikhi'l-İmamî's-Şâfiî*, VII, 353; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, X, 312; Kurtûbî, *el-Câmiü' li Ahkâmu'l-Kur'an*, VII, 440; Sâbûnî, *Revâi'ü'l-Beyân Tefsîru Âyâtî'l-Ahkâm*, I, 554.

¹³⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XII, 418; Ba'î, *er-Ravzü'n-Nedâ Şerhi Kafi'l-Mübtedî*, s. 978.

Şâfiîler ve Hanbelîler görüşlerine Hz. Ayşe'nin, Hz. Peygamber'den rivâyet ettiği şu hadisi delil olarak göstermektedirler: “Hırsızın eli kesilmez ancak çeyrek dinarda veya daha fazla kıymete ulaşan bir malı çaldığı hâlde eli kesilir.”¹³⁶

Mâlikî mezhebi ise hırâbe suçunun vuku bulması için nisapta malum bir miktar olmasını şart koşmamaktalar. Onlara göre muhâribin hırâbe suçunda kervandan ele geçirdiği malın az veya çok olmasını, hırsızlık suçundaki nisap miktarına kıyas etmemişlerdir. Dolayısıyla muhâribin çaldığı mal ne kadar olsa bile yol kesen hırâbe hadd cezasına çarptırılacaktır.¹³⁷

Zâhirîlerin çoğunluğuna göre ise muhâribin kervandan soyduğu mal, altınsa nisap miktarı çeyrek dinar olmalıdır. Ama çalınan mal dinardan başka cins eşyadansa çalınan mal az veya çok kıymetli bir mal olması muteberdir.¹³⁸

Şiîlere göre ise hırâbe âyetinde gelen “ev” harfî tertip manasında kullanıldığı zaman, çalınan malın nisabı çeyrek dinar olarak belirlenmiştir. Ama o “ev” harfî seçme ve muhayyerlik anlamında alındığı zaman, bu hâlde çalınan malda belirli nisap miktarı şart diye söylemeye ihtiyaç yoktur. Çünkü bu durumda muhârib kervandan mal çalsın veya çalmasın her hâlükârda muhâribe hırâbe hadd cezası uygulanacaktır.¹³⁹

Yukarıda ifade edildiği üzere işlenen suçun hırâbe kapsamında değerlendirilebilmesi için çalınan malın belli bir miktarda olması gerekip gerekmediği konusunda fakihler ihtilafa düşmüşlerdir. Bununla birlikte belli bir miktarda olması gerektiğini söyleyenler de bu miktarın ne kadar olduğu konusunda kendi aralarında ihtilaf ettiklerini söyleyebiliriz. Günümüzde hırâbe suçunun işlenmesini önleyecek en uygun miktarı uygulamaya geçirmeliyiz.

C. Muhârib Suçlusuyla Mağdurunun Ortak Olma Durumu:

Mezhep âlimleri suçlu ile mağdur arasında ortaklık olduğu durumda muhâribe hırâbe hadd cezası uygulanıp uygulanmayacağı hususunda ihtilaf etmişlerdir.

¹³⁶ Buhârî, *Sahihü'l-Buhârî*, Kitabu'l-Hudûd, Babü Kerâhiyyeti's- Şefâ'a fi'l- Had, s. 1680; Neysâbü'rî, *Sahihü Müslim*, Kitabu'l-Hudûd, Babü fi kadre's-Sırka, II, 804.

¹³⁷ Tenûhî, *el-Müddavvanatu'l-Kubrâ*, XVI, 100; İbn Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, II, 100; Kurtûbî, *el-Câmi'ü li Ahkâmü'l-Kur'an*, VII, 440.

¹³⁸ İbn Hazm, *el- İsâl fi'l-Mühalla bi'l-Âsâr*, XII, 344.

¹³⁹ Tabersî, *Mecma'u'l-Beyân fi Tefsiri'l-Kur'an*, III, 273; İbn İdrîs, *Kitâbu's-Sarâir* XIII, 221; Tûsî, *et-Tibyân fi Tefsiri'l-Kur'an*, III, 517; Necefi, *Cevâhiru'l-Kalâm fi Şarhi Şarâia'l- İslâm*, XLII, 939- 940.

Hanefî, Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîlere göre muhârib ve yolcu şerik oldukları zaman, aralarındaki ortak malın az veya çok olması önemli değildir. Çünkü bu durumda ortak mülkiyet söz konusu olduğu için bir şüphe bulunmaktadır ve hadd cezalarını şüpheyile düşürmek emri doğrultusunda muhâribe hadd ceza uygulanmayacaktır.

Cumhur fakihler görüşlerini şu delillere dayandırmaktadır:

1. Muhârib yolcuya ortak olduğu zaman aralarındaki ortaklık şüphesinden dolayı hırâbe hadd cezası düşmektedir. Çünkü muhâribler ortağının malını çalmakta, tek suçlu olarak sayılmaktadır. Bu nedenle muhâriblerin bazıları hırâbe hadd cezasını gerektirir ve bazı diğerleri ise hadd cezayı gerektirmeyip konuya şüphe getirmektedirler. Nitekim bir maktulün öldürülmesinde bir istekli kâtil ve bir isteksiz kişinin ortak olması gibi her ikisinden de şüphe sebebiyle hadd düşmektedir.

2. İbn Mes'ûd Hz. Ömer'e beytü'l-mal'dan mal çalan suçlu hakkında sormuştur. Hz. Ömer'de cevaben beytü'l-mal'dan mal çalan hırsız serbest bırakın demiştir. Çünkü aramızda hiçbir kimse yok ki beytü'l-malda payı olmasın. Dolayısıyla ortaklık şüphe uyandırır ve bu hususta şüphe uyandığı için de suçluya hırâbe hadd cezası uygulanmayacaktır.

3. Ebû Ali muhâribin ortak olduğu malı çaldığıyla ilgili şöyle izahta bulunmuştur: “İki ticaret yapan ortak kişi kendilerine ait olan malı paylaşırsalar, sonra da her birisi kendi payına sahip olurlar, sonunda da bir ortak diğer ortağının malını çalarsa ortağının malını çalan suçluya hırâbe hadd cezası uygulanmayacaktır.”¹⁴⁰

Cumhur fakihlerin görüşünün tam tersine Zahirîler şöyle bir beyanda bulunmuşlar: Muhârib ortak olduğu bir malı çalarsa, muhâribe yol kesme hadd cezası uygulanacaktır. Nitekim bir kişi beytü'l-mal (devlet-hazinesi) veya ganimetle elde edilen maldan çalarsa her durumda da hırâbe hadd ceza uygulanacaktır.

Zahirîler izahını kanıtlamak için şu delilleri sunmuşlar:

1. Bir suçlunun beytü'l-malda veya ganimette payının olması o'nun işlediği suçu haklı olarak göstermeyecektir. Çünkü çalınan malda olan ortaklarının hakkı, suçluya haramdır.

2. Yine de onlar açısından hırâbe âyetinin genel olması, bu eylemi işleyen herkesin muhârib olmasını gerektirmektedir.¹⁴¹

---

¹⁴⁰ Tenûhî, *el-Müdevvenetü'l-Kubrâ*, XVI, 77; Serahsî, *Kitâbü'l-Mebsût*, IX, 152-203; Beğavî, *et-Tehzîb fî Fıkhı İmamî's-Şâfiî*, VII, 395. İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XII, 461- 462.

¹⁴¹ İbn Hazm, *el-İsâl fî'l-Mühalla bi'l-Âsâr*, XII, 312.

Şîî âlimlerin yaptığı ifadeye göre muhârib kişi ortak olduğu bir malı çaldığı zaman, onunla ilgili iki görüş sunmaktalar ama en yaygın olan görüşleri ise şundan ibarettir: İmam Sadık’e sormuşlar: Bir kişi Müslümanların ortak olduğu maldan (ganimetten) çalarsa, ona ne yapılması gerekir? İmam Sadık’ta cevap olarak “o kişinin çaldığı mala bakmalısınız, çaldığı mal ganimette olan payına göre azsa, o’nun kusuruna bakmayıp ganimetten alacak payının gerisini de veriniz ve eğer çaldığı mal kendi payına denkse o hırsıza hiçbir hüküm uygulanmayacaktır. Şâyet çaldığı mal, ganimette olan hakkından fazla gelip çeyrek dinara denk gelirse o hâlde suçluya hırâbe hadd cezasını uygulayınız, demiştir.”¹⁴²

Fakihlerin ifade ettiği gibi özel mülkiyet altında bulunmayan mübah malların muhârible ortak bir kişinin mülkiyetine dâhil olduktan sonra, bu malların normal şartlar altında hırâbe suçunu teşkil edecek bir biçimde alınmasının hırâbe kapsamına girip girmediği hususunda ihtilafa düşmüşlerdir. Muhârible ortak olan mağdurun malına hırâbe fiili gerçekleştiği zaman, ortağının mülkiyetinde olan mallar mübah olsa bile işlenen suç hırâbe kapsamına girmeyecek diyenlerin görüşünü uygun görüyoruz.

D. Malın Muhrez (Koruma Altında) Olması:

Hanefî, Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîlere göre hırâbe suçunun vuku bulması için, muhârib koruma altında olan bir malı çalması şarttır. Hırz (korunmak) şer’an, ve âdeten bir malın korunup muhafaza edildiği “ ev, dükkan, kasa, çadır vs.” gibi yerlerden ibarettir.¹⁴³

Kâsânî hırz-ı iki çeşit olarak inceler:

1. Hırz-ı benefsihî: İzinsiz girmesi yasaklanan ve eşyaları korumak için yapılan kat, çadır, hazine, sandık gibi her şey ve mekândır. Bu hırz da korumakla ilgili sorumlu bir görevlinin olması şart değildir.

---

¹⁴² Necefi, *Cevâhiru'l-Kalâm fî Şarhi Şarâia'l-İslâm*, XLII, 765-769; Nûrî, *Müstedrekü'l-Vasâil ve Müstenbitü'l-Masâil*, XVIII, 140-141.

¹⁴³ Şâfiî, *el-Ümm*, VI, 148; Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, IV, 66-67; Serahsî, *Kitâbu'l-Mebsût*, IX, 136; İbn Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, II, 114; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Muctehid ve Nihâyetü'l-Muktasid*, IV, 404; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XII, 427; Sâbûnî, *Revâi'ü'l-Beyân Tefsîru Âyâtî'l-Ahkâm*, I, 555; Nesefî, *el-Bahru'r- Raik Şrehi Kenzi'd-Dekâik*, V, 96.

2. Hırz-ı biğayrihî: Eşyaları korumak için yapılmayan ve izinsiz girilmede de sakıncası olmayan mescitler, yollar ve sokaklar gibi her yerdir. Bu hırzda korumakla ilgi güvenlik görevlisi olması şarttır.¹⁴⁴

Hırz biğayrihî hususunda Safvân b. Ümeyye'nin olayını gerekçe olarak sunmaktadırlar: Safvân b. Ümeyye Resûlullah'ın Mekke'den Medine'ye hicret etmeyen Müslüman helak olacak hadîsini işitir işitmez hemen Medine'ye gelmiş ve mescitte ridâsını “ çadırını” kafasının altında koyup uyumuş. Bu esnada bir hırsız gelip onun ridâsını çalınca, Safvân b. Ümeyye uyanıp hırsızı yakalamış ve Resûlullah'ın huzuruna getirmiş. Resûlullah da hırsızın elinin kesilmesine emretmiş. Bu sözü duyan Safvân b. Ümeyye “ben bunu istemedim ridâm hırsıza sadaka olsun” demiş. Resûlullah da “hayır, şimdi hırsız affedilemez, bu işi hırsızı bana getirmeden önce yapmalıydın” diye buyurmuş. Dolayısıyla hırz-ı biğayrihî olan yerde korumakla görevli olan kişinin uyanık veya uykuda olması fark etmemektedir.¹⁴⁵

İbn Kudâme hırz-ı şöyle kaleme almıştır:

“İnsanlar örfte niye hırz (koruma) derse o muhrez (korunmuş) sayılmıştır. Çünkü şeriatte bile “hırz” örfe göre değerlendirilmiştir. Nitekim altın, gümüş ve mücevherlerin hırzı şehirlerde olan kilitli sandıklardır. Elbise ve onun çeşitlerinden olan eşyaların hırzı ise şehirdeki dükkânlardır. Aynı şekilde kafilende olan her şey için kafil “hırz” olarak tanımlanmıştır.”¹⁴⁶

Nitekim muhârib yol kesip zor kullanmak suretiyle kafiledeki mallara el koyduğu zaman, hırâbe suçunu işlemiş olur. Çünkü muhârib malı korunmuş bir yerden çalmıştır ve korunma ise burada kafilenden ibarettir. Ancak kafiledeki kişilerin bir kısmı, kafilende olan diğer yol arkadaşlarının yolunu keserse, hırâbe suçu teşekkül etmemektedir. Çünkü aynı kafilende olan kişiler için kafilenin hırzda olması muteber değildir. Bu mesele bir muhâribin aynı evde kalan diğer birinin malını çalması gibi olur. Bu durumda hırâbe suçunun teşekkül şartı vuku bulmadığı için de muhâribe hırâbe hadd cezası uygulanmayacaktır.¹⁴⁷

¹⁴⁴ Mûselî, *el-İhtiyâr li Ta'lili'l- Muhtâr*, IV, 104; Kâsânî, *Badâi'ü's-Sanâi fi Tertibi's-Şarâ'i*, IX, 300.

¹⁴⁵ Şâfiî, *el-Ümm*, VI, 148; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XII, 427; Mûselî, *el-İhtiyâr li Ta'lili'l- Muhtar*, IV, 104; Kâsânî, *Badâi'ü's-Sanâi fi Tertibi's-Şarâ'i*, IX, 300.

¹⁴⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XII, 427.

¹⁴⁷ Serahsî, *Kitâbü'l-Mebsût*, X, 203; Merğînânî, *el-Hidâye Şerhi Bidâyetü'l-Mübtedî*, IV, 215; Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik*, IV, 76.

Bazı Şiîlere göre ise hırâbe âyetinde gelen “ev” harfi tertip manasında kullanıldığı zaman, çalınan malın muhrez olması da nisabın çeyrek dinar olduğu gibi zaruri görülmektedir. Ama âyetteki “ev” harfi seçme ve muhayyerlik anlamında alınırsa o hâlde soyulan malın koruma altında olup olmaması, hırâbede Şiîlere göre nisabın şart olmadığı gibidir. Çünkü muhârib bu durumda malı koruma altında olan yerden çalsın veya hırs altında olmayan mekândan çalsın, her hâlükârda hadd cezası muhâribe uygulanacaktır.¹⁴⁸

Cumhur fakihlerin izahına göre muhâribin açıktan ve zor kullanarak ele geçirdiği malların koruma altında olması şart olarak görülmüştür. Malın koruma vasfına gelince, o mal fakihlerin belirttiği şekilde korunmuyorsa suç fâillerine hırâbe hadd cezası uygulanmayacaktır diyebiliriz.

V. Hırâbe Haddini Düşüren Şartlar

Hâkimin huzurunda bu şartlar gerçekleşirse muhâribe vacip olan hırâbe hadd cezası uygulanmayacaktır. Üstelik muhâribin çaldığı mal bilfiil yanında varsa o da sahibine geri verilecektir. Dolayısıyla muhâribten hırâbe hadd cezasını düşüren hususlar şu ifadelerden ibarettir:

- a. Muhâribin kendisi yol kesme suçunu ikrar ettiği hâlde, yolu kesilen mağdur onun itirafını yalanlarsa bu durumda muhâribten hırâbe hadd cezası düşmektedir.
- b. Muhâribin kendisi önce işlediği suça itiraf edip sonra da ikrarından rücu ederse bu durumda da ondan hırâbe hadd cezası sakit olmaktadır.
- c. Hâkimin huzurunda tanıklık eden şahitlerin şahitliğini, suça mağdur kalan kişiler yalanlarsa, muhâribe uygulanacak hadd ceza sakit olmaktadır.
- d. Hâkimin hükmü gerçekleşmeden önce muhârib yolcudan çaldığı mala meşru bir şekilde mâlik olursa ona hırâbe hadd cezası uygulanmamaktadır.
- e. Hâkim, muhâribi yakalamadan önce, kendisi tevbe ederek eski gayr-ı meşru işlerini bırakıp gelirse ondan hırâbe hadd cezası düşmektedir.¹⁴⁹

¹⁴⁸ İbn İdrîs, *Kitâbu's-Sarâir* XIII, 221; Necefi, *Cevâhiru'l-Kalâm fî-Şarhi Şarâia'l-İslâm*, XLII, 939-940; İbn İdrîs, *Kitâbu's-Sarâir* XIII, 221.

¹⁴⁹ Üdeh, *et-Teşriü'l-Cinâiyi'l-İslâmî Mükârinen bi'l-Kanuni'l-Vaz'î*, II, 629; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühü*, VI, 141.

VI. Hırâbe Suçunun İspat Vasıtaları

Hâkimin huzurunda hırâbe suçunun gerçekleşmesi için gereken iki fiil vardır. Suçu ispat eden fiillerin birisi, hâkimin yanında şüpheli kişinin ikrar etmesiyle gerçekleşir. İkincisi ise şüpheli fâilin aleyhine şikâyetçi olan kişi tarafından getirilen iki şahittir. Bu konuyla ilgili her iki eylem ayrı başlık halinde aktarılacaktır.

A. İkrar:

Bütün Sünnî ve Şîî âlimlerin ifadesine göre yol kesme olayında, muhâribin işlediği suç mahkeme hâkiminin huzuruna müdde'înin şikâyeti ile ikâme edilip şüpheliler de işlediği suçlara ikrar edirse suçlu fâiller muhârib olarak görülmektedir. Zira ikrar, hadd cezasının infazına dayanak olacak iki ispat vasıtasından birisidir.

Şüpheli muhârib önce ikrar ve itiraf edip sonra da ikrarından dönerse hırâbe hadd cezası uygulanmayacaktır. Lakin şüpheli kişiler çevrenin emniyet ve huzurunu bozduklarından dolayı ta'zir cezasına çarptırılarak ikrar ettikleri malları da ödeyeceklerdir. Zira şüphelinin ikrardan dönmesi, Allah haklarında geçerli olsa bile kul hakların da geçerli olmayacaktır.¹⁵⁰

Zâhirîlerin izahına göre şüpheli kişi önce ikrar edip sonra da ikrarından döndüğü zaman, itiraf ettiği insan hakları tazmin edecek diyenlerin görüşünü iki yönden doğru olmadığını söylemektedirler.

Bu durumda sanık işlediği suçu gerçekten itiraf etmiştir ya da yalandan söylemiştir.

1. Eğer şüpheli bu ikrarını doğru söylemişse ve hâkim de hırâbe hadd cezasını onun üzerine uygulamazsa bu hâlde, hâkim farz olan hırâbe hükmünü durdurmuş olur. Zira Allah'ın buyruğu olan hadd cezası uygulanmamış olur.

2. Eğer sanık itirafında yalan söylemişse ve hâkim de onun itiraf ettiği malın tazminini ödetirse bu durumda hâkim onun hakkında zulüm etmiş olur. Çünkü sanığa çalmadığı malın tazminini zaruri etmiştir.¹⁵¹

Mezhep âlimleri ikrarın hırâbe suçunu sabit yapabilmesi için gereken ikrarın sayısının kaç olacağı hususunda ihtilaf etmişlerdir.

---

¹⁵⁰ Şâfiî, *el-Ümm*, VI, 153-154; Tenûhî, *el- Müdevvenetü'l-Kubra*, XVI, 97, İbn Hazm, *el-İsâl fi'l-Mühalla bi'l-Âsâr*, XII, 330; Serahsî, *Kitâbü'l-Mebsût*, IX, 191-204, İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Muctehid ve Nihâyetü'l-Muktasid*, IV, 424; Kâsânî, *Badâi'ü's-Sanâi fi Tertibi's-Şarâ'i*, X, 366; Cezâirî, *Kalâidü'd-Dürer fi Beyâni Âyâtî'l-Ahkâm*, III, 477; İbn Âbidîn, *Red'l-Muhtâr ale'd-Dürrü'l-Muhtâr*, VI, 184; Necefi, *Cevâhiru'l- Kalâm fi Şarhi Şarâia'l-İslâm*, XLII, 904.

¹⁵¹ İbn Hazm, *el-İsâl fi'l-Mühalla bi'l-Âsâr*, XII, 330.

Ebû Hanîfe, İmam Muhammed, İmam Şâfiî, A'tâ ve Sevri'ye göre hâkim huzurunda muhârib zannedilen kişi, işlediği suçunun ispatı için bir defa ikrar etmesini şart bilmişlerdir.¹⁵²

Bu görüşü sunan âlimler, şüpheli kişinin hadd cezasını değerlendirmek için o'nun tarafından sunulan tek ikrarı kabul edilip hırâbe hadd cezası uygulanır ve ikinci kez ikrar etmesine ihtiyaç olmadığına şu gerekçeleri sunmaktadırlar:

1. Cezalarda iki kişinin şahitliğiyle sabit olan suç, ikrara gelince kısas gibi fâilin tek itirafıyla da işlediği suç kabul edilmektedir.

2. Şüphelinin hadd cezası ilk ikrarında uygulanmayacaksa ikinci ikrarında da uygulanmayacaktır. Zira ilk itirafıyla şüpheliye ikrar ettiği malın ödemesi vacip olmuştur ve ikinci itirafıyla ise o tazmini üzerinden kaldırmak ithamı altında kalmaması için tek ikrarı yeterli bilinmektedir.¹⁵³

Bu hususta Şîf âlimlerin bazı kitapları açısından, şüpheli kişinin ikrarına gelince cürmünün ispat olması için iki defa itiraf etmesinin gerektiğini belirtmektedirler. Ama yaygın görüşleri ise sanık kişinin işlediği suçun gerçekleşmesi için tek bir defa ikrar etmesi, yeterlidir.¹⁵⁴

İmam Ahmed, İmam Ebû Yûsuf, Züfer ve İbn Ebî Leyla'ya göre ise muhârib zannedilen kişi suçunu ispat etmek istediği zaman en az iki defa ikrar etmesini şart bilmekteler.¹⁵⁵

Bu görüş sahiplerine göre muhârib zannedilen kişinin hadd cezasını ilk ikrarıyla değerlendirmeyip belki de cezasını uygulamak için ikinci ikrarını beklemenin şart olduğu hakkında kanıt olarak bunları sunmaktadırlar:

1. Onlar hırsızlık hadd cezasını zina hadd cezasına kıyas ederler ve ikisi de hadd olarak tek noktada birleşmektedir. Zira zina haddin'da şahitlerin sayısı dört olduğu gibi

---

¹⁵² Şâfiî, *el-Ümm*, VI, 153; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XII, 464-465; Kâsânî, *Badâi'ü's-Sanâi fi Tertibi's-Şarâ'i*, X, 329; İbn Âbidîn, *Redü'l-Muhtâr ale'd-Dürrü'l-Muhtâr*, VI, 184.

¹⁵³ Serahsî, *Kitâbü'l-Mebsût*, IX, 182.

¹⁵⁴ İbn İdrîs, *Kitâbu's-Sarâir*, XIII, 244; Cezâirî, *Kalâidü'd-Dürrer fi Beyâni Âyâtî'l-Ahkâm*, III, 477; Necefi, *Cevâhiru'l-Kalâm fi Şarhi Şarâia'l-İslâm*, XLII, 829-904.

¹⁵⁵ Serahsî, *Kitâbü'l-Mebsût*, IX, 182; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XII, 464-465; İbn Kudâme, *el-Mükni'a*, s, 444; Kâsânî, *Badâi'ü's-Sanâi fi Tertibi's-Şarâ'i*, X, 329; Ba'lî, *er-Ravzu'n- Nedâ Şerhi Kafi'l-Mühtedî*, II, 981-984; İbn Âbidîn, *Redü'l-Muhtâr ale'd-Dürrü'l-Muhtâr*, VI, 184.

ikrarları da dört olmuştur aynı şekilde hırâbede de şâhitlerin sayısı iki olduğu gibi itirafları da iki defa olacaktır.¹⁵⁶

2. Hz. Said, Hz. Ali'yi izlemekteydim ki ona itiraf eden bir hırsız getirdiler. Hz. Ali suçlu itiraf etse bile onu geri çevirdi. Hırsız ikinci kez gelip tekrar ikrar etti. Hz. Ali de sen iki defa kendi aleyhine itiraf ettin, dedi. Sonrada Hz. Ali ona zina hadd cezanın uygulamasını emretti.” Bundan dolayı şüpheli kişi iki defa ikrar edecektir.¹⁵⁷

3. Ma'iz b. Mâlik Resûlullah'a gelip ben zina yaptım demiştir. Resûlullah da onun itirafından yüz çevirmiştir. Mâ'ez b. Mâlik tekrar Ya Resûlullah ben zina yaptım demiştir ve böylece o dört defa ikrar ettikten sonra Resûlullah Mâ'ez b. Mâlik'in taşlanmasını emretmiştir.¹⁵⁸ Resûlullah bu hadiste tek ikrarı yeterli bulmamıştır.

B. Beyyine:

Bütün Sünnî ve Şîf âlimlerine göre yol kesme suçunda, yol kesenin işlediği suç mahkeme hâkiminin huzuruna sunularak müdde'i tarafından dava ikâme edilince, sanıklar da işlediği suçlara ikrar etmedikleri hâlde, iki âdil kişinin şâhitlik etmesi devreye girmektedir. Zira beyyine, hadd cezasının infazına dayanak olacak iki ispat vasıtasından birisidir.¹⁵⁹

Ancak İki âdil şâhit filanca kişi hem bizim ve hem de başkasının yolunu kesip mallarımızı çaldı diye tanıklık ederlerse, bu durumda ettikleri tanıklık kabul edilmeyecektir. Zira onlar kendileri için tanıklık etmiştir ve insanın kendine şâhitliği kabul edilmeyecektir. Birde şâhitlik sebebi ile aralarında düşmanlık geldiği için bu tanıklık rakibine geçerli olmayacaktır. Ama aksine sadece başkaları için tanıklık ettikleri vakit şâhitlikleri kabul edilmektedir.¹⁶⁰

Kâsânî beyyine ile ilgili şöyle açıklama yapmaktadır: “Beyyinenin şartları tam olduğu zaman suç açığa çıkmaktadır. Zira beyyine bir haberdır ki doğruluk ciheti, yalan

¹⁵⁶ Serahsî, *Kitâbü'l-Mebsût*, IX, 182; Kâsânî, *Badâi'ü's-Sanâi fî Tertibi's-Şarâ'i*, X, 330.

¹⁵⁷ Serahsî, *Kitâbü'l-Mebsût*, IX, 182; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XII, 465.

¹⁵⁸ Buhârî, *Sahihü'l-Buhârî*, Kitâb'ul-Hudûd, s. 1685; İbn Mâce, *Sahihü Sünen İbn Mace*, Kitâb'ul-Hudûd, II, 321; Ebû Dâvûd, *Sahihü Ebî Dâvûd*, III, 60.

¹⁵⁹ Şâfiî, *el-Ümm*, VI, 153; Tenûhî, *el-Müdevvenetü'l-Kubrâ*, XVI, 83; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Muctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, IV, 424; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XII, 463; Kâsânî, *Badâi'ü's-Sanâi fî Tertibi's-Şarâ'i*, X, 325-366; Cezâirî, *Kalâidü'd-Dürer fî Beyâni Âyâtî'l-Ahkâm*, III, 469- 477; İbn Tâhîr, *el-Fıkhu'l-Mâlikî ve Edilletühü*, VII, 378; Meclisî, *Lavâmiü'd-Dürer fî Hatki Estâri'l-Muhtasar*, XIII, 640; Necefî, *Cevâhiru'l-Kalâm fî Şarhi Şarâia'l-İslâm*, XLII, 905.

¹⁶⁰ Şâfiî, *el-Ümm*, VI, 152- 153; İbn İdrîs, *Kitâbu's-Sarâir*, XIII, 258; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XII, 492; Meclisî, *Lavâmiü'd- Dürer fî Hatki Estâri'l-Muhtasar*, XIII, 640.

cihetine tercih edilmektedir. Beyyinenin hudutla ilgili özel şartları, şahitlik edecek kişiler zükur, âdil ve soylu kişiler olmalıdırlar. Dolayısıyla hırâbe suçunun cezasını ispat etmek için kadın, adalet vasfına haiz olmayan kişi ve bir şâhitliğin aleyhine verilen diğer şâhitlik, muteber değildir.”¹⁶¹

Bu hususta İmam Şâfiî’nin beyanı ise “hâkimin huzurunda şâhitler tanıklık ederken iki âdil erkek olmalıdır. Aksine bir erkek veya bir şâhit ve bir yemin edici veya bir erkek ve iki kadın olduğu zaman, şâhitlerin şâhitlikleri muteber olmaksızın hırâbe hadd cezasını, muhâribe sabit edemeyecektir.”¹⁶²

İbn Kudâme’ye göre ise “muhâribin yol kesme suçu beyyine ile kanıtlanır. Hırâbe suçunun sabit olması için hâkimin huzurunda tanıklık edecek şâhitler, Müslüman, özgür ve âdil iki erkek olması zaruridir.”¹⁶³

C. Hâkim’in Hırâbe Suçunun İspatında Dikkat Edeceği Hususlar:

1. Hâkim huzurunda tanıklık eden iki şâhitten, işlenen suçun keyfiyetinden sormalıdır. Zira şahitler tarafından suçla itham olan kişi, işlediği hırâbe suç üzerine hırâbe hadd cezasını gerektirmeyecek bir şekilde yapılmış olabilir.

2. Hâkim yanında şahitlik edecek iki tanıktan, yapılan eylemin mahiyetinden soracaktır. Çünkü namazın rükün ve vaciplerini eksik yapmaya çalışan kişiye de en kötü hırsız denilmiştir.

3. Hâkim mahkemede tanıklık için hazır olan iki şâhitten, gerçekleşen cürmün zamanından sormalıdır. Diğer bir ifadeyle işlenen suç ve şâhitlik arasında geçmiş bir zamanın ihtimali olabilir. Böyleyse suçlu kişi, çaldığı mala tazmin ödeyerek hırâbe hadd cezasına çarptılmayacaktır.

4. Olayda tanıklık edecek iki şâhitten mahkeme hâkimi yapılan suçun hangi mekânla ilgili olduğu hakkında sormalıdır. Yani muhârib yolcunun malını Dâru’l-harb’da soymuş olabilir. Bazı fakihlere göre muhârib tarafından Dâru’l-harb’da çalınan mal, hırâbe hadd cezasını gerektirmemektedir¹⁶⁴

Sünnî ve Şîî fakihlerin ifadelerine baktığımız zaman hırâbe olayında, şüpheli fâillerin işlediği suçu, mahkeme hâkiminin huzurunda iki şekilde ispat edildiğini söyleyebiliriz. Şikâyetçi tarafından ikâme ve ispat edilen olay, şüphelinin ikrarı ve

¹⁶¹ Kâsânî, *Badâi’ü’s-Sanâi fi Tertibi’s-Şarâ’i*, X, 325- 366.

¹⁶² Şâfiî, *el-Ümm*, VI, 153.

¹⁶³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XII, 463.

¹⁶⁴ Serahsî, *Kitâbü’l-Mebsût*, IX, 142; Cezîrî, *Kitâbü’l-Fıkh alâ Mezâhibi’l-Erba’a*, V, 147-148.

beyyine ile ortaya çıkmaktadır. Zira ikrar ve beyyine hâkimin nezdinde hadd cezasının infazına dayanak olacak iki fiildir.

D. Hırâbe ve Bağy'in Arasındaki Farklar

Hırâbe suçu ile meşru devlete karşı isyan sayılan bağy suçunun arasında benzerlikler olduğu gibi farklılıklar da söz konusudur:

1. Bağy, devletin fiili nizamına ve devlet başkanına isyan ve siyasi suç olarak görülmüştür ama hırâbe, insanlara ve çevreye karşı saldırma ve genel bir suç olarak kabul edilmiştir.

2. Bağy suçunda grup ve topluluk şart olarak görülür ve kendilerine ise(الفئة الباغية) ismi verilmiştir. Ancak hırâbede çoğu âlimler grup olmayı bir koşul olarak görmemektedirler. Çünkü günümüzde bir kişi bile gelişmiş olanaklar sayesinde rahatlıkla bu suçu işleyebilmektedir.

3. Hırâbede insanları silah vb. ile dehşete, tehdide ve korkutmaya yöneltmek şarttır. Fakat siyasi suç için silah olmaksızın sadece söz ve gösterge ile de ortaya çıkması mümkündür.

4. Siyasi suç bir düşünce ve akide üzerinden ortaya gelmektedir. Bu siyasi motivasyon ve istekler planlı bir şekilde olmaktadır. Bu nedenle hırâbe suçunda siyasi bir fikir, düşünce veya akidenin olması önem arz etmemektedir. Hırâbe suçu maddi motivasyon, zorluk çıkarmak, intikam almak veya amaçsız bir kargaşa oluşturmak için işlenmektedir.

5. Siyasi suça rehberlik eden kişiler sadece görünüşte devlet ve kudreti karşısına alarak insanların hak ve hukukunu savunmuş gibi gözükmemektedirler. Lakin muhâribler tam tersine kamunun can ve mal güvenliğini tehdit etmekte ve hedef almaktadırlar.

6. Hırâbe ve bağy suçunun işlenmesinde, insanların temel hakları zarar görmektedir. Ancak siyasi suçun fâilleri hakkında özgürlük ve cezalarının uygulanmasında kolaylık gösterilmiştir. Yol kesme suçunda fâiller hakkında tam tersi olarak cezalarının uygulanmasında şiddet ve ağırlık söz konusu olmuştur.¹⁶⁵

7. Siyasi suçlular bir tevil üzerinden devlet başkanına ve mevcut nizama karşı isyan etmektedirler. Ama muhâribler, tevilleri olmaksızın insanların can, mal ve ırzına zarar vermek ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmak amacıyla savaşılmaktadırlar.¹⁶⁶

---

¹⁶⁵ Meysem, *Muhâribe ve Fesat fi'l-Ard*, s. 32-33.

¹⁶⁶ Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühü*, VI, 128.

İKİNCİ BÖLÜM

SÜNNÎ VE ŞİÎ MÜFESSİRLER AÇISINDAN HİRÂBE ÂYETLERİNİN İNCELENMESİ

Bu bölümün ana konusu olarak hırâbe âyetleri ele alınacaktır. Hırâbe âyetlerini kapsamlı bir şekilde aktarmak için de müfessirlerin derin ve elverişli görüşleri incelenip bununla birlikte bu görüşlerin benzer ve farklı yönlerine de ulaşabildiğince bakılmaya çaba gösterilecektir. Bu bölümde Sünnî ve Şîî tefsir kaynakların izahına göre hırâbe âyetlerinin nüzul sebebi, Ureyne vâkıası ile ilişkisi, Allah ve Resûlü ile savaşmanın tevili, yeryüzünde fesat çıkarmanın tefsiri, hırâbe cezasının kapsamında olan suçlular, hırâbe cezasının uygulamasındaki farklı görüşler, hırâbe suçunda tevbenin cezaya etkisi gibi konuları ayrı ayrı başlıklar altında aktarılmaya gayret edilecektir.

I. Hırâbe Âyetlerinin Nüzul Sebebi

A. Hırâbe âyetlerin nüzul sebepleriyle ilgili Sünnî müfessirlerin görüşleri:

1. Müfessirlerin görüş birliğiyle, bu âyetlerin Ureyne kabilesine mensup bazı kişiler hakkında indiğini belirtip konuyla ilgili Enes b. Mâlik'ten şu rivâyeti nakletmişlerdir: Ukel veya Ureyne'den bir çete, Müslüman olduklarını beyan edip Allah Resûlü'nün şehri Medine'ye gelmişlerdi. Sonra da çöle alışkın oldukları için Medine'de hastalandıklarını bildirmişlerdi. Hz. Peygamber, onlara zekât olarak toplanan beytü'l-male ait develerin yanına gitmelerini ve sonra da idrarlarından ve sütlerinden içmelerini ve onların yanında yaşamalarını söylemişti. Onlar da zikredilen develerin yanına gidip süt ve idrarlarından içip şifa bulmuşlardı. Şifa bulduktan sonra develerin çobanlarını acımasızca öldürüp develeri de sürüp gitmişlerdi. Hadise Hz. Peygamber'e intikal eder etmez, Hz. Peygamber'in emriyle fâiller derhal takip ettirilmiş ve güneş batmadan yakalanıp getirilmişlerdi. İşledikleri feci suç karşılığında da elleri ve ayakları kesilmiş, gözlerine mil çekilmiş, sonra da güneş altında sıcak bir yere terk edilmişlerdi, su isteseler bile kendilerine su verilmemişti, nihâyet acı çekerek ölmüşlerdi.¹⁶⁷

¹⁶⁷ Nisâî, *Tefsîru'n-Nisâî*, I, 434; Sediyyü'l-Kebîr, *Tefsîru's-Sediyyi'l-Kebîr*, s. 227; Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, IV, 53; Vâhidî, *el-Vesît fi Tefsîri'l-Kur'ani'l-Mecîd*, II, 180; Kurtûbî, *el-Câmî'ü li Ahkâmı'l-Kur'an*, VII, 431; Sam'ânî, *Tefsîru'l-Kur'an*, II, 33; Tabersî, *Mecma'u'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'an*, III, 268; İbn Âşûr, *Tefsîru Tahrîr ve't-Tenvîr*, VI, 180; Şinkitî, *Edvâ'ü'l-Beyân fi İzâhı'l-Kur'an bi'l-Kur'an*, II, 115; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, III, 1661-1662; Kar'âvî, *Tefsîru'l-Bârî*, I, 325-326.

2. Bir başka rivâyette hırâbe âyetlerinin nüzul sebebi hakkında Abdullah b. Abbâs'tan nakledilmiştir: Resûlullah ve bir zümre ehl-i kitab arasında sözleşme ve antlaşma olmuştu. Onlar bir süre sonra sözleşmelerini bozarak yeryüzünde fesat çıkarmışlardı. Allah, işlenen suça karşılık olarak Resûlüne, onların hakkında inmiş cezalarının uygulamasında seçme hakkını vermişti. İsterse öldürsün isterse idam etsin isterse el ve ayaklarını çapraz kessin ve isterse de yeryüzünden sürgün etsin. Bu antlaşmayı bozan fâiller tevbe edip İslam'ın hükümlerini kabul ederlerse Allah, Resûlüne onların geçmişte işlediği suçları affedip kendilerini de kabul etmesini buyurmuştu.¹⁶⁸

3. Kelbî'nin izahına göre bu âyetin nüzul sebebi, Hilâl b. Üveymîr'in yakınlarıdır. Zira Resûlullah onlarla sözleşme yapmıştı ve birlikte şu karara varmışlardı. “Her durumda Resûlullah'ın lehine ve aleyhine yardımcı olmayacaklar ve Müslümanlardan birisi onlara gelirse, ona hücum etmeyeceklerdi.” O günlerde Medine yolculuğuna başlayan Kinâne kabilesinden bir taife Müslüman olmak için onların yanından geçmekteydi. Hilâl b. Üveymîr ise o gün kabilesinin yanında değildi ama onun kabilesi bu esnada Kinâne yolcularına baskın yapıp sonra da onları öldürüp mallarını da çalmışlardı. Bu hadise Resûlullah'a yetişir yetişmez Hz. Cebrâîl onlar hakkında bu âyetler inmişti.¹⁶⁹

4. İbn Cerîr'in Velîd b. Müslim'den aktardığına göre, Leys b. Sa'd'a Resûlullah isyan eden çetelerin gözlerine mil çektiği ve onları ölene kadar sıcak bir yerde terk ettiği hakkında sordum. Leys b. Sa'd de cevaben “Muhammed b. Aclan'dan işittim ki Allah Resûlüne hırâbe âyetinde olayla ilgili uygulanması gereken hükmü indirerek Resûlüne, böyle bir hadiseyle karşılaştığı zaman, hükmün nasıl uygulayacağını, öldürmek, asmak, çapraz olarak kesmek ve sürgüne göndermek şeklinde öğretmişti.” Leys b. Sa'd demiş ki bu olaydan sonra Resûlullah'ın hiçbir zaman müsle ettiğini görmedim.¹⁷⁰

---

¹⁶⁸ Mâverdî, *Tefsîru'l-Mâverdî*, II, 32; İbn Hazm, *el-İsâl fi'l-Mühalla bi'l-Âsâr*, XII, 272; Tabersî, *Mecma'u'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'an*, III, 268; Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensur fi't-Tefsîr bi'l-Me'sûr*, V, 281; Ateş, *Yüce Kur'n'ın Çağdaş Tefsîri*, II, 514.

¹⁶⁹ Sa'lebî, *Tefsîru's-Sa'lebî*, II, 443; Hâzin, *Tefsîru'l-Hâzin*, II, 37; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, III, 1661-1662.

¹⁷⁰ Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî fi Tefsîri'l-Kur'anı'l-Kerîm*, VI, 122.

5. İmam Mâlik, İmam Şâfiî, Ebî Sevr ve İbn Münzir ise bu âyetlerin, Müslüman olup yol kesmeye çıkanlar ve yeryüzünde bozgunculuk yapmaya çaba gösterenler hakkında inmiş olduğunu ifade etmişlerdir.

Delilleri ise bu âyetin ehl-i şirk'ten başka insanlar hakkında nazil olmasıdır. “إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَقْرُوا عَلَيْهِمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ” *“Ancak (siz) kendilerini ele geçirmezden önce tevbe edenler müstesna. Artık bilin ki şüphesiz Allah, Gafur (çok bağışlayan)’dur. Rahim (çok merhamet eden)’dir.”*¹⁷¹ Zira âlimlerin ittifakına göre ehl-i şirk'ten birisi Müslümanlara gelip İslam'ı kabul ederse, onun kanını akıtmak haramdır. Bundan dolayı bu âyetin ehl-i İslam hakkında indiği belli olmuştur. Aynı şekilde bu âyeti de “قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ” *“(Ey Resûlüm) inkâr edenlere de ki: “Eğer (şirk ve düşmanlıktan) vazgeçerlerse, geçmiş günahları bağışlanır.”*¹⁷² görüşlerine kanıt olarak göstermektedirler.¹⁷³

6. Genel bir görüş açısından ise yol kesme âyetleri, kâfir veya Müslüman, hırâbe sıfatına dâhil her suçluyu kapsamaktadır. Diğer bir ifadeyle hırâbe âyetleri kâfirler hakkında inmiş olsa bile ibret lafzın genel olmasında, sebebin özel olmasında değildir.¹⁷⁴

B. Hırâbe Âyetlerinin Nüzul Sebebiyle İlgili Şîî Müfessirlerin İzahı:

1. İmam Sâdık hırâbe âyetlerinin iniş sebebi hakkında şöyle buyurmuştur: Dubbe “ضُبَّة”¹⁷⁵ kabilesinden bir grup hasta insanlar Resûlüllah'a gelmişlerdi ve Resûlüllah da onlara bizimle birlikte yaşayın, iyileştiginiz zaman isterseniz Serîye'ye gönderirim demişti. Onlar da şehre alışık olmadıkları için bizi Medine'den çöle çıkarın demişlerdi, Resûlüllah da onlara sadaka develerinin olduğu yere yerleşmelerine izin vermişti. Üstelik Resûlüllah, onların iyileşmeleri için develerin idrarlarından ve sütlerinden içmelerini buyurmuştu. Onlar Resûlüllah'ın buyruğunu yaptıktan sonra iyileşmişlerdi ama iyileşip güçlendikleri zaman üç çobanı feci bir şekilde öldürüp develeri de yanlarında götürmüşlerdi. Hadise Resûlüllah'a iletilince Hz. Peygamber de Hz. Ali'yi peşlerinden göndermişti. Onlar Yemen yakınlarında bir vâdi'de şaşkın durumda olup kaçmaya güçleri yokken, Hz. Ali onları yakalayıp Resûlüllah'a getirmişti

¹⁷¹ Mâide 5/34.

¹⁷² Enfâl 8/38.

¹⁷³ Şevkânî, *Fethü'l-Kadîr*, II, 49; Kannevcî, *Fethü'l-Beyân fî Makâsıdı'l-Kur'an*, III, 405.

¹⁷⁴ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, IV, 53; İbn Hazm, *el-İsâl fî'l-Mühalla bi'l-Âsâr*, XII, 272; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XI, 220-221.

¹⁷⁵ Dubbe “ضُبَّة” Ureyne kabilesi gibi bir kabilenin ismi olarak Şîî tefsirlerinde geçiyor.

ve hırâbe âyetleri de onlara ceza olarak inmişti. Hz. Peygamber de, onların işlediği suç karşılığında cezalardan kesme cezasını tercih edip el ve ayaklarını kesmişti.¹⁷⁶

Sünnî tefsirlerin izahına göre bu nüzûl sebebin benzeri yukarıda da aktarıldı ama Şîf tefsir kaynaklarında bazı değişiklikler (Dubbe kabilesi, onların Medine'ye gelmeden önce hasta olmaları, peşlerinden Hz. Ali'nin gitmesi ve Hz. Peygamber'in ceza olarak sadece çaprazvârî kesmeyi tercih etmesi gibi) görüldüğü için tekrar yazma uygun görüldü.

2. Şîf müfessiri Şîrâzî'nin ifadesine göre, hırâbe âyetlerinin iniş sebebi hakkında hak olarak Müslim, gayr-ı Müslim ve her kim ki âyetlerin muhtevasına dâhil olacak bir suç işlemişse, hepsini kapsamaktadır. Çünkü bir âyetin nüzul sebebinin özel olmasına itibar edilmeyip o âyetin lafzının genel olmasına bakılmaktadır.¹⁷⁷

Hırâbe âyetlerin nüzûl sebeplerine dair Sünnî ve Şîf tefsir kaynaklarını incelediğimiz üzere bu husus hakkında müfessirler arasında görüş birliği ve ayrılığını görmekteyiz. Dolayısıyla yol kesme âyetleri kâfir veya Müslüman hakkında inmiş olsa bile günümüzde hırâbe vasfına dâhil her fiili ve fâili kapsadığını söyleyebiliriz.

II. Hırâbe Âyeti ile Ureyne Vâkıasının İlişkisi

Hırâbe âyetlerinin Ureyne olayını mensuh edip etmemesi hakkında müfessirlerin farklı görüşleri mevcuttur:

A. Kimilerine göre müsle olayı mensuhtur. Zira Resûlullah müsle etmeyi hırâbe âyetiyle yasaklamıştır. Aynı zamanda hırâbe âyeti Peygamber'in Ureyne kabilesi hakkında uyguladığı hükmü değiştirmek için indiğini ve hırâbe suçuyla ilgili müsleden başka cezaların yeterli olduğunu nitelemiştir. Bununla birlikte müslenin caiz olmadığı gibi develerin idrarını içmenin de câiz olmadığını söylemektedirler.¹⁷⁸ Katâde'den ulaşan bir haberde ise “Resûlullah'ın bu hadiseden sonra sürekli sadaka verdiğini ve müsle etmekten kesin nehy ettiğini” haber vermektedir.¹⁷⁹

¹⁷⁶ Bahrânî, *el-Burhan fî Tefsîri'l-Kur'ân*, II, 284; Ârûsî, *Tefsîru Nuri's-Sakaleyn*, I, 621-622; Kummî, *Tefsîru Kenzi'd-Dekâik ve Bahri'l-Ğarâib*, IV, 88-89; Şîrâzî, *Takrîbü'l-Kur'an ile'l-Ezhân*, I, 635.

¹⁷⁷ Şîrâzî, *Câmî'ü'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'an*, I, 460.

¹⁷⁸ Taberî, *Tefsîru Taberî*, VIII, 368; Sa'lebî, *Tefsîru's-Sa'lebî*, II, 444; Tûsî, *et-Tibyân fî Tefsîri'l-Kur'an*, III, 505; Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, XI, 220; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'anî'l-Azîm*, III, 99; Şevkânî, *Fethü'l-Kadîr*, II, 49-50; Kannevcî, *Fethü'l-Beyân fî Makâsıd'l-Kur'an*, III, 405- 406; İbn Âşûr, *Tefsîru Tahrîr ve't-Tenvîr*, VI, 181.

¹⁷⁹ Hâzin, *Tefsîru'l-Hâzin*, II, 38.

B. Bazı müfessirler ise Resûlullah'ın Ureyne zümresine uyguladığı cezanın, onlar gibi suçluların hakkında sürekli sabit olduğunu söylemiştir. Çünkü Ureyneliler mürted oldular, katl ettiler, hırsızlık yaptılar ve Allah ve Resûlü ile harb ettiler. Dolayısıyla onlar ve onlarla aynı işi yapanların hakkında hırâbe hadd cezası sabittir.¹⁸⁰

C. Başka bir takım müfessirler Resûlullah'ın Ureyne grubundan olan kişilerin gözlerine çivi çakmadığı kanaatindedir. Lakin Resûlullah onların işledikleri suç karşısında müsle etmeyi irade etmişken Allah hırâbe âyetlerini indirerek Peygamber'ine, onların üzerinde cezaları nasıl uygulayacağını öğretip müsle yapmayı yasakladı.¹⁸¹

D. Katâde'nin İbn Sîrîn'den haber verdiğine göre, Ureyne vâkıası hırâbe hadd cezaları inmeden önce vuku bulmuştur. Bu da Resûlullah'ın onların gözlerini müsle ettiğine delalet edip sonrada kendisi müsleyi mensuh etmiştir. Birde âyetlerin olaydan sonra inmesi, müslenin yasaklandığının kanıtı olarak görülmektedir. Zira müsle yasak olmasaydı hırâbe âyetindeki dört hadd cezası ile birlikte inmesi gerekirdi.¹⁸²

Günümüz açısından baktığımız zaman hırâbe âyetleri Ureyne kabilesi hakkında gelse bile bu âyetlerin hükmü sabit olarak hırâbe özelliği taşıyan fiili işleyen her suçluyu kapsadığını görebiliriz. Zira Ureyne kabilesinden gelen kişiler mürted oldular, katl ettiler, hırsızlık yaptılar ve Allah ve Resûlü'nün hükmü ile harb ettiler. Bu nedenle çağımızda da birçok suçun işlenmesini önlemek amacıyla aynı eylemi yapanlar hakkında hırâbe hadd cezası uygulanabilir.

III. Hırâbe Âyetindeki “Allah ve Resûlü İle Savaşma” Kısımının Tevilleri

Hırâbe âyetin bu kısmında “إِنَّمَا جَزَاُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ” “Allah ve Resûlüne karşı savaşanların cezası”¹⁸³ Allah'a ve Peygamber'ine insan veya toplum nasıl savaş açabilir? Sorusuna cevaben Sünnî ve Şîî müfessirlerin çok farklı görüşleri mevcuttur.

Bayraklı'nın ifadelerine göre: “Hırâbe âyeti, Mâide 5/32. âyetin alt yapısını teşkil etmektedir. Allah'a ve Peygamber'ine savaş açmanın ne derece büyük suç ve günah olduğunu ve bunun hukukî boyutunu vermektedir.” Onlarla savaşmanın tevlini

¹⁸⁰ Taberî, *Tefsîru Taberî*, VIII, 368; Reşîd Rızâ, *Tefsîru'l-Menâr*, VI, 354.

¹⁸¹ Taberî, *Tefsîru Taberî*, VIII, 368; Tûsî, *et-Tibyân fî Tefsîri'l-Kur'an*, III, 505; Sa'lebî, *Tefsîru's Sa'lebî*, II, 444; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'anı'l-Azîm*, III, 99.

¹⁸² Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, IV, 53; Hâzin, *Tefsîru'l-Hâzin*, II, 38; İbn Kesîr, *Tefsîru'l Kur'anı'l-Azîm*, III, 99.

¹⁸³ Maide 5/33.

ise “haksız yere insan kanı akıtmak Allah’a ve onun emirlerini tebliğ eden Peygamber’ine savaş açmak ve yüce Allah’ın koyduğu evrensel değerlerden insanları koparmak, olarak açıklamıştır.”¹⁸⁴ Diğer bir izah açısından ise Müslüman ve zimmi vatandaşın güzergâhına ve onların şehir ve ilçelerine savaş taşımakla emniyetsizlik getirenler, Allah ve Resûlü ile savaşmak anlamına gelmektedir. Çünkü Allah ve Resûlü’nün yasakladığı emniyetsizliği ve savaş, hükümlere karşı gelerek yapmaktadırlar.¹⁸⁵

Allah ile savaşmak iki yönden imkânsızdır:

Birincisi: Allah ile savaşılamazlar, yenemezler, sıkıntı çektiremezler ve karşı gelemezler. Zira Allah’ın yüce kudreti, sarsılmaz iradesi, eşsiz ve ortaksız sıfatları yüce ve kâmilidir.¹⁸⁶

İkincisi: Savaşın kuralı olarak savaşacak tarafların yönleri belli olmalıdır ve Allah’a yön isnat etmek mümkün değildir. Bundan dolayı birçok müfessire göre âyetin mecaz vardır. Yani Allah ile savaşmak, Resûlü’nün çağında yaşayan Müslümanlarla savaşmak demektir. Peygamber çağından sonraki Müslümanlara gelince, âyetin metni (ibare) yönü delalet etmektedir. Çünkü Allah tarafından Müslümanlara hem merhamet hemde onlar ile yapılan savaş ve eziyetleri büyük suç olarak göstermek amacıyla denilmiştir.¹⁸⁷

Hırâbe âyetinde harb kelimesi Allah ve Resûlüne nispet edilmiştir. Lakin muhâribler insanların aleyhine savaşmaktadır diyen soruya, müfessirler tarafından cevaben şu ifade sunulmuştur: Nitekim bir topluluk kendilerine ait kural ve güce dayanarak Allah ve Resûlü’nün hükümlerini göz ardı etmişse ve şeri’atin gerçekleşmesine çaba gösterecek özelliği taşıyan Müslüman devlet ve yöneticiye karşı gelmişlerse, Allah ve Resûlü ile savaşan suçlu konumuna gelmektedirler.¹⁸⁸

Diğer bir tefsire göre harb hakiki savaş olarak Allah ile mümkün olmadığı açıktır. Ancak Resûl ile harbin hakiki manası mümkün olduğu bellidir. Dolayısıyla bu teville göre harb lafzının nispeti Allah’a mecaz olarak verilmiştir. Zira Allah’ın velileri

---

¹⁸⁴ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, V, 575.

¹⁸⁵ Taberî, *Tefsîru Taberî*, III, 78-79.

¹⁸⁶ İbn Arabî, *Ahkâmu’l-Kur’an*, II, 91.

¹⁸⁷ İbn Arabî, *Ahkâmu’l-Kur’an*, II, 91; Kâzımî, *Masâlikü’l-İfham li Âyâtî’l-Ahkâm*, IV, 209; Şebber, *el-Cevherü’s-Semîn fi Tefsiri’l-Kitâbi’l-Mubîn*, II, 169.

¹⁸⁸ Sam’ânî, *Tefsîru’l-Kur’an*, II, 34; Osmânî, *Tefsîru Ma’ârifü’l-Kur’an*, IV, 381.

ile harbte bulunmak kast edilmiştir ve harb kelimesinin Resûle nispet edilmesi ise savaş anlamında hakikattir.

Harb kelimesinin aynı zamanda hem hakikat ve hem de mecaz olarak tek kelime kullanılması dil kurallarına uygun değil denildiği zaman, iki tarz cevap vermişlerdir:

Soruya birinci cevap olarak harbtan amaç, Allah'ın ahkâmına ve Resûlü'nün emrine muhalefet edenlerin ve yeryüzünde bozgunculuk yapanların cezası olarak “انما جزاء الذين يخالفون احكام الله و احكام رسوله ويسعون فى الارض فسادا” tefsir edilmiştir.¹⁸⁹

Bu soruya ikinci cevap ise Allah ve Resûlün, velilerinin emrine ve teklifine muhalefet edenler ve yeryüzünde bozgunculuk çıkaranların cezası olarak “انما جزاء الذين يخالفون اولياء الله و اولياء رسوله ويسعون فى الارض فسادا” tevile tabi tutulmuştur.¹⁹⁰

Öncede ifade edildiği üzere Allah ve Resûlü ile harb etmenin tevilde yaygın iki tefsir mevcuttur:

Birincisi, Allah'ın emrine karşı gelmek ve itaatinden çıkmaktır. Zira her bir insanın emrine karşı gelmek, onunla harb etmek demektir.

İkincisi ise, Allah ve Resûlün evliyalari ile savaşmak demektir. Çünkü âyette Muzâaf kelimesi hazfedilmiştir.¹⁹¹ Allah ile savaşmaktan amaç, onun velileri ve Mü'min kullarıyla savaşmak demektir. Resûlüyle harb etmekten amaç ise Peygamber'in kendisi, halifesi, ümmeti ve yöneticileriyle savaşmak demektir.¹⁹²

Şîî müfessirler arasında şöhrete sahip Şeyh Sâdıkî tefsirinde yedi Cehennemlik zümreyi Allah ve Resûlüyle savaşanlara örnek olarak göstermektedir:

1. Allah'ın âyetlerini yalanlayanlar ve ondan kaçanlar: “فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَّبَ بِآيَاتِ اللَّهِ: “وَصَدَفَ عَنْهَا سَنَجَزَى الَّذِينَ يَصْدِفُونَ عَنْ آيَاتِنَا سُوءَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يَصْدِفُونَ” *“Kim, Allah'ın âyetlerini yalanlayıp onlardan yüz çevirenden daha zalimdir! Âyetlerimizden yüz çevirenleri, yüz çevirmelerinden ötürü azabın en kötüsüyle cezalandıracağız.”*¹⁹³

¹⁸⁹ Râzî, *Mefâtihü'l-Gayb*, XI, 119- 220; Tahrânî, *Tefsîru Mükteniyâtı't-Dürer*, IV, 9.

¹⁹⁰ Râzî, *Mefâtihü'l-Gayb*, XI, 119- 220; Tahrânî, *Tefsîru Mükteniyâtı't-Dürer*, IV, 9.

¹⁹¹ Hâzin, *Tefsîru'l-Hâzin*, II, 38.

¹⁹² Erdebilî, *Zübdetü'l-Beyân fî Berâhîni Ahkâmı'l-Kur'an*, s. 835; Kannevcî, *Fethü'l-Beyân fî Makâsıdı'l-Kur'an*, III, 406; Mustafâvî, *Tefsîru Ruşen*, VII, 56; Şevkânî, *Fethü'l-Kadîr*, II, 50; Müsevî Sebzvârî, *Müvâhebü'r-Rahmân fî Tefsîri'l-Kur'an*, XI, 226; Şîrâzî, *Takrîbü'l-Kur'an ile'l- Ezhân*, I, 635; Cenâbezî, *Tefsîru Beyânı Sa'âde fî Makâmâtı'l-Ebâde*, II, 84.

¹⁹³ En'am 6/157.

2. İnsanları Allah yolundan alıkoyanlar: “ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَشَاقُّوا الرَّسُولَ ” “Şüphesiz ki inkâr edip Allah yolundan men, edenler ve kendilerine hidâyet belli olduktan sonra Peygambere karşı gelenler elbette Allah’a hiçbir zarar veremezler. Çünkü Allah, onların amellerini boşa çıkaracaktır.”¹⁹⁴

1. Allah ve Resûlüne eziyet ve sıkıntı edenler: “ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَمَنْ يُشَاقِّ ” “Allah ve Resûlüne eziyet edenler: “Bu, onların Allah'a ve Peygamber'in e karşı gelmelerinden dolayıdır. Kim Allah'a karşı gelirse bilsin ki Allah'ın cezalandırması çetindir.”¹⁹⁵

2. Allah ve Resûlünü sınırlamak ve engellemek isteyenler: “ إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ ” “Allah'a ve Resûlüne karşı gelenler, kendilerinden öncekilerin alçaltıldığı gibi alçaltılacaklardır. Biz apaçık âyetler indirmişizdir. Kâfirler için küçük düşürücü bir azap vardır.”¹⁹⁶

3. Allah'ın âyetleri hakkında münaza'a ve tartışma yapanlar: “ مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ ” “İnkâr edenler Müstesna, hiç kimse Allah'ın âyetleri hakkında tartışmaz.”¹⁹⁷

4. Allah'ın indirdiğiyle hükmetmeyenler: “ وَلِيَحْكُمَ أَهْلَ الْإِنْجِيلِ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فِيهِ وَمَنْ لَمْ ” “İncil'e inananlar, Allah'ın onda indirdiği (hükümler) ile hükmetsinler. Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar fasıklardır.”¹⁹⁸

5. Allah ve Resûlüyle savaşımlar: “ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ ” “Bir de zararlı faaliyetlerde bulunmak, küfre yardım etmek, mü'minler arasına ayrılık sokmak için ve öteden beri Allah ve Resûlüne karşı savaşımlara üs olsun diye bir mescit yapanlar vardır. Bunlar, "Bizim iyilikten başka hiçbir kastımız yok" diye de mutlaka yemin ederler. Ama Allah şahitlik eder ki bunlar mutlaka yalancılardır.”¹⁹⁹ Bu yedi Cehennemlik zümre, derece ve mertebe de farklı olsa da “Allah ve Resûlüyle savaşımlar” olarak görülmektedir.²⁰⁰

¹⁹⁴ Muhammed 47/32.

¹⁹⁵ Haşr 59/4.

¹⁹⁶ Mucâdele 58/5.

¹⁹⁷ Mü'min 40/4.

¹⁹⁸ Mâide 5/47.

¹⁹⁹ Tevbe 9/107.

²⁰⁰ Sâdıkî, el-Furkân fî Tefsîri 'l-Kur'an bi 'l-Kur'an ve 's-Sünne, VIII, 315- 316.

Hırâbe âyetinde Allah ve Resûlü ile savaşma hakkında zikrettiğimiz tevillere göre Allah'ın hükümlerine, Peygamber'ine, evliyasına, mü'min kullarına ve adil yöneticilerine karşı muhalefet eden, yalanlayan, karşı gelen ve savaş açan her fâilin bu hükmün altına girdiğini söyleyebiliriz.

IV. Hırâbe Âyetindeki “Yeryüzünde Hak Düzeni Bozma” Kısımının Tefsiri

Hırâbe âyetinin bu bölümü “وَيَسْعُونَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا” *“Yeryüzünde (hak) düzeni bozmaya çalışanların”*²⁰¹ ile ilgili Sünnî ve Şîî müfessirlerin detaylı yorumları görülmektedir.

Bu âyetin tefsirine geçmeden önce daha iyi anlamak için gereken kavramlar incelenecektir. Âyette gelen (سَعَى) “sa’yen” kavramı üretmek, çalışma yaşına varmak, koşmak, hızlı yürümek ve hayır veya şer niyetle yapılmış bir eylemde çaba göstermek manalarında kullanılmıştır.²⁰² Birde Kur’an-ı Kerîm’de genel olarak (سَعَى) “sa’î” kelimesi iki anlama gelmiştir:

A. Hızlı yürüme ve koşma: “فَالْقُلُوبُ فَادَا هِيَ حَبِيَّةٌ تُنْسَعَى” *“Bunun üzerine (Mûsâ) onu (yere) bıraktı; bir de ne görsün, o bir yılan (olmuş),hızla hareket ediyor!”*²⁰³ “وَجَاءَ مِنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَى” *“Şehrin öbür ucundan bir adam koşarak geldi ve şöyle dedi.”*²⁰⁴ “وَأَمَّا مَنْ جَاءَكَ يَسْعَى” *“Fakat koşarak ve (Allah’tan) korkarak sana gelenle de ilgilenmiyorsun.”*²⁰⁵

B. Tüm gücünü kullanarak bir şeyi tahsil etmek: “وَسَعَى فِي خَرَابِهَا” *“Allah’ın mescitlerinde O’nun adının anılmasına engel olan ve onların harap olmasına çalışandan daha zalim kim vardır!”*²⁰⁶ “وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ” *“Âyetlerimizi geçersiz kılmak için çaba gösterenler var ya, işte onlar cehennemliklerdir.”*²⁰⁷

²⁰¹ Mâide 5/33.

²⁰² Râgıb, el-Müfredât li Elfâzı’l-Kur’an, s. 411; Dameğânî, el-Vücûh ve’n- Nezâir li el-Fazı Kitâbillahi’l- Azîz, s. 258.

²⁰³ Tâ’hâ 20/20.

²⁰⁴ Yâsîn 36/20.

²⁰⁵ Abese 80/8.

²⁰⁶ Bakara 2/114.

²⁰⁷ Hasan Cebel, el-Mü’cemü’l-İştikâkı’l-Mûsel li el-fazı’l-Kur’anı’l-Kerîm, s. 1011- 1012.

Âyette geçen (فساداً) “fesaden” kavramı ise uygunluğun tam tersi²⁰⁸ ve bir şeyin az veya çok olup itidal durumundan çıkmasıdır. Ayrıca fesat kelimesi nefiste, bedende ve istikâmetten ayrılan şeylerde de kullanılmaktadır.²⁰⁹ Diğer bir beyana göre fesat, insanların aleyhine ayaklanmak ve çeşitli şirk yönlerine sapmak,²¹⁰ insanları korkutmak, misafirlerin yolunu kesip mallarını çalmak, şereflerine dokunmak²¹¹ ve bunlarla birlikte her türlü kötülükler için, fesat kullanılmaktadır.²¹² Bu âyette “ظَهَرَ الْفَسَادُ” “İnsanların bizzat kendi işledikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu.”²¹³ Âyetteki fesat kelimesi kuraklık, alışverişin ve çiftçiliğin verimsiz olması ve her şeyden bereketin kalkması anlamına gelmiştir.²¹⁴

Sünnî ve Şîî tefsirler açısından fesadın anlamı ile ilgili görüşler incelenecektir: Bu âyette “وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا” “Yeryüzünde (hak) düzenini bozmaya çalışırlar.”²¹⁵ “düzeni bozmaya çalışanların yaptıkları iş, Allah’a ve Peygamber’ine savaş açmaya denk bir iş olmaktadır. Yeryüzündeki düzeni bozmanın anlamı nedir? Sorunun cevabı ise İnsanlığın siyasi istikrarını bozmak, milletlerarası ilişkileri yörüngesinden çıkarmak, insanlığın fikri yapısını sahte felsefelerle bozmak ve bu konuda teşkilatlanmak, sorunun cevabını teşkil etmektedir.”²¹⁶ Başka bir izaha göre Allah’ın arzında haram işleri yapanlar, Müslüman ve zimmî vatandaşın güzergâhına korku salanlar, yolları kesenler, zulmedip malları çalanlar ve doğru yoldan sapıp zina ve tecavüz edenler olarak tefsir edilmiştir.²¹⁷

Abdullah b. Hamîd, Mücahit’ten rivâyet ederek “وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا” “Yeryüzünde (hak) düzenini bozmaya çalışırlar.”²¹⁸ Bu âyetin tefsirinden amaç, “zina yapmak, hırsızlık etmek, adam öldürmek, ekinleri ve nesilleri helak etmek demiştir.”²¹⁹

²⁰⁸ İbn Manzûr, *Lisânü ’l-Arab*, III, 412.

²⁰⁹ Râgıb, *el-Müfredât li Elfâzı ’l-Kur’an*, s. 636.

²¹⁰ Kannevcî, *Fethü ’l-Beyân fi Makâsıdı ’l-Kur’an*, III, 407.

²¹¹ Cezâirî, *Eyserü ’t-Tefsîr li Kelâmı ’l-Aliyi ’l-Kebîr*, I, 624; Vâhidî, *el-Vesît fi Tefsîri ’l-Kur’ani ’l-Mecîd*, II, 181.

²¹² Şîrâzî, *Câmî ’ü ’l-Beyân fi Tefsîri ’l-Kur’an*, I, 461.

²¹³ Rûm 30/41.

²¹⁴ Tarihî, *Mücemü Macma ’ü ’l-Bahreyn Arabî*, s. 998.

²¹⁵ Mâide 5/33.

²¹⁶ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsîri*, V, 575.

²¹⁷ Taberî, *Tefsîru Taberî*, III, 79; Sâbûnî, *Revâiü ’l-Beyân Tefsîru Ayâtı ’l-Ahkâm*, I, 546.

²¹⁸ Mâide 5/33.

²¹⁹ Suyûtî, *ed-Dürü ’l-Mensûr fi ’t-Tefsîr bi ’l-Me’sûr*, V, 289.

Müfessirler içinde şöhret kazanan Şevkânî'nin beyanına göre “مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَىٰ” *İşte bu yüzdendir ki İsrailoğullarına şöyle yazmıştık: Kim, bir cana veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın (haksız yere) bir cana kıyarsa bütün insanları öldürmüş gibi olur.*”²²⁰ ve “وَيَسْعُونَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا” *Yeryüzünde (hak) düzenini bozmaya çalışırlar.*”²²¹ Şevkânî şu iki âyetteki fesadın anlamının aynı olduğu hususta ihtilafın olmadığını nakleder. İkisinin de aynı manada olduğuna işaret eder ve böylece fesat çeşitlerini sayar: Şirk koşturmak, yol kesmek, kan akıtmak, harama meyletmek, gasp etmek, Allah'ın kullarına zulmetmek, evleri bozmak, ağaçları kesmek ve suları zehirlenektir.²²²

Kuşeyrî tasavvuf yönünden fesat çıkarmaya çaba göstermeyi şu şekilde tanımlamıştır: “Zâhirî fesat, ilmî bir şekilde fikhî meselelerde bilindiği gibi detaylı olarak anlatılmaktadır. Ancak bâtinî fesat ise kolay bir tarzla bilinmeyecek durumda âyetlerde gizlidir. Yani hakla ilgili konulardan alakayı kesmek, irfanın güneşini söndürmek, hakkı bildikten sonra gizlemek, hayır işine başladıktan sonra insanların ihtiyacı varken sona erdirmek, merhametten sonra vahşeti şîâr edinmek, Allah'ın yardımını görmezlikten gelmek, halis ibadete gösteriş bulaştırmak ve nefsin istediği şeyin peşinden gitmektir.”²²³

Meşhur Şîî müfessir Sâdıkî fesatla ilgili güzel açıklama yapmıştır:

Zarûrât-ı hamse “koruması vacip olan beş şey” (din, akıl, namus, nefis, mal) gibi yeryüzünde hak düzeni bozmakta beş kısımdır:

1. Dinde fesat (ilmî, akîdevî, ahlâkî, amelî)
2. Akılda fesat
3. Namusta fesat
4. Nefiste fesat
5. Malda fesat

Dolayısıyla her kim yeryüzünde beş konudan birinde fesat çıkarmaya çaba gösterirse, bu âyetin hükmüne dâhildir. Koruması vacip olan beş emrin derece ve mertebeleri farklı olduğu gibi bu suçun cezaları da işlenen suça göre değişik bir biçimde uygulanacaktır. Zarûrât-ı hamse'de fesat yapanın cezaları ise katletmek, idam etmek, el

²²⁰ Mâide 5/32.

²²¹ Mâide 5/33.

²²² Şevkânî, *Fethü'l-Kadîr*, II, 48.

²²³ Kuşeyrî, *Tefsîru'l-Kuşeyrî*, I, 262.

ve ayağı çaprazvârî kesmek, suda boğmak, islamî ülkeden ya da suç yapılan şehirden sürgün etmek veya hayat özgürlüğünü bitirecek hapisle hükmetmekten ibarettir.²²⁴

Şîi müfessiri Mûsevî'nin izahına göre fesadı her akıl kolayca kavrayabileceği için özelliğiyle ilgili âyette hiçbir husus beyan edilmemiştir ama Kur'an'da fesatla ilgili örnekler âyet âyet zikredilmiştir:

1. Suçsuz insanları öldürürler: “yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek insanı mı halife kılıyorsun? dediler.”²²⁵ وَقَضَيْنَا إِلَىٰ بَنِي إِسْرَءِيلَ فِي الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِي الْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوقًا كَبِيرًا “Biz, kitapta İsrail oğullarına, “yeryüzünde iki defa fesat çıkaracaksınız ve azgınlık derecesinde bir kibreye kapılacaksınız” diye bildirdik.”²²⁶

2. Allah'ın kuvvetlendirilmesini emrettiği bağları keserler: “وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ” “Allah'ın, ziyaret edilip hal ve hatırının sorulmasını istediği kimseleri ziyaretten vazgeçirirler ve yeryüzünde fitne ve fesat çıkarırlar. İşte onlar gerçekten zarara uğrayanlardır.”²²⁷

3. Ekinleri ve nesilleri helak ederler: “وَإِذَا تَوَلَّىٰ سَعَىٰ فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ” “O, dönüp gitti mi (yahut bir iş başına geçti mi) yeryüzünde ortalığı fesada vermek, ekinleri tahrip edip nesilleri bozmak için çalışır. Allah bozgunculuğu sevmez.”²²⁸

4. Allah'ın adaletini dik tutacak ve İslam toplumunu düzenleyecek, vacip kılınmış emirleri terk ederler: “وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِعَصَاهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٌ إِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ وَفَسَادٌ كَبِيرٌ” “Kâfir olanlar da birbirlerinin yardımcısıdır. Eğer siz onu (Allah'ın emirlerini) yerine getirmeden yeryüzünde bir fitne ve büyük bir fesat olur.”²²⁹

5. Ülkede itaatsizlik edip isyan ederler: “الَّذِينَ طَغَوْا فِي الْبِلَادِ فَأَكْتَرُوا فِيهَا الْفُسَادَ” “Onlar ki ülkelerinde azgınlık ettiler. Böylece orada kötülüğü çoğalttılar.”²³⁰

6. Yeryüzünde azametle yürürler: “تِلْكَ الدَّارُ الْأَخِرَةُ نَجْعُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوقًا فِي الْأَرْضِ” “İşte ahiret yurdu! Biz onu yeryüzünde böbürlenmeyi ve

²²⁴ Sâdikî, el-Furkân fî Tefsîri'l-Kur'an bi'l-Kur'an ve-s-Sünne, VIII, 319.

²²⁵ Bakara 2/30.

²²⁶ İsrâ 17/4.

²²⁷ Bakara 2/27.

²²⁸ Bakara 2/205.

²²⁹ Enfâl 8/73.

²³⁰ Fecr 89/11-12.

bozgunculuğu arzulamayan kimselere veririz. (En Güzel) âkıbet, takva sahiplerininindir.”²³¹

7. İnsanların mal ve eşyalarını zarara uğrattıkları: “وَيَا قَوْمِ أَوْفُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ ” “Ve ey kavmim! Ölçüyü ve tartıyı adalet ile tam yapın, insanların eşyalarını eksik vermeyin, yeryüzünde bozguncular olarak dolaşmayın.”²³² Fesadın örnekleri olarak göstermiştir.²³³

8. İnsanların işledikleri yüzünden rahmet, bereket ve bolluğun yok olması: “ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ ” “İnsanların bizzat kendi işledikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu.”²³⁴

9. Bozgunculuk, zulüm ve tecavüz etmeleri: “وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفُسَادَ ” “Allah bozgunculuğu sevmez.”²³⁵ ve “قَالَتْ إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا ” “Melike: Şüphesiz hükümdarlar bir memlekete girdikleri zaman orayı harap ederler.”²³⁶

10. Sihir ve büyüculük yapmaları: “إِنَّ اللَّهَ لَا يُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِينَ ” “Çünkü Allah bozguncuların işini düzeltmez.”²³⁷ Kur’an-ı Kerîm’in âyetlerinde geçen fesat kelimelerin manalarını şöylece tefsir etmektedir.²³⁸

Bilindiği gibi fesat kelimesi Allah’ın mülkünde haram işleyenler, Müslüman ve zimmînin güzergâhına korku salanlar, yolları kesenler, malları çalanlar, insanları katledenler, ekinleri yakıp yıkanlar ve doğru yoldan saparak zina ve tecavüz edenlerdir. Başka bir ifadeyle her kim yeryüzünde dinde (ilmî, akîdevî, ahlâkî, amelî), akılda, namusta, nefiste ve malda fesat çıkarmaya çaba gösterirse bu âyetin hükmüne dâhil edebiliriz.

²³¹ Kasas 28/83.

²³² Hûd 11/85.

²³³ Müsevî Sebzvârî, *Müvâhibü'r-Rahmân fi Tefsîri'l-Kur'an*, XI, 232.

²³⁴ Rûm 30/41.

²³⁵ Bakara 2/205.

²³⁶ Neml 27/34.

²³⁷ Yûnus 10/81.

²³⁸ Dameğânî, *el-Vücûh ve'n-Nezâir li el-Fazlî Kitâbillahî'l-Azîz*, s. 361-362.

V. Hırâbe Haddinin Kapsamında Olan Suçlular

Hırâbe âyetinde zikredilen hadd cezaları dört çeşittir. Bu cezalar hangi vasfı taşıyan fâillere uygulanacaktır? Diğer bir ifadeyle hırâbe hadd cezasının muhtevasına dâhil olacak suçlular, Müslüman ve ehl'ü-zimmeyi kapsamakta yahut sadece kâfirler mi? Bu hususta müfessirlerin ihtilafı ifadeleri aktarılacaktır.

A. Bu Hadd Cezaları Suçlu Müslüman ve Ehlü'z-zimme Vatandaşa Ait Diyenler:

1. İmam Mâlik'e göre hırâbe suçuna dâhil olacaklar şehirde veya sahrada insanların malına ve nefsine kast eden Müslüman ve ehl-i zimmedir. Lakin bu suçu kin ve düşmanlık yüzünden işlememeleri zaruridir.²³⁹

2. İmam Şâfiî ve Ebû Sevr'in görüşü ise şehirde, evde, sokaklarda, çölde, il ve ilçelerde bu eylemi işleyen her Müslüman ve ehl-i zimme aynı hükme dâhil olup cezaları da hepsine aynı şekilde uygulanacaktır,²⁴⁰

3. Mücahid'e göre hırâbe hükmüne zinakâr, katleden ve hırsızlık yapan Müslüman ve zimmî vatandaşı dâhildir.

4. Ebû Hanîfe, İshak, Süfyânî's- Sevrî ve Atâr'l-Horasânî'nin görüşü ise bu suçun hükmüne şehir dışında açık bir biçimde yol kesen Müslüman ve ehl-i zimme dâhildir.²⁴¹

5. İbn Abbâs, Said b. Müseyyip, Mücahit, Hasânî'l- Basrî, İbrahim en-Neha'î, Dahhâk'a göre Müslüman devletinin merkezinde kötü niyetle silah taşıyan ve yola korku salanlar, hırâbe hadd cezasına dâhildir.²⁴²

6. Müğtâl²⁴³ da muhârib gibi hırâbe hadd cezasına dâhildir.²⁴⁴

Kadı İbn Arabî demiş ki benim kadı olarak insanların arasında hüküm verdiğim zamanlar, huzuruma bir kişiyi getirdiler. Eve bıçakla girip ev sahibi uyurken göğsüne dayamış ve arkadaşları ise mallarını çalmışlar. Onların hakkında muhâribin hükmünü uyguladım.²⁴⁵

²³⁹ Kurtûbî, *el-Câmî'ü li Ahkâmı'l-Kur'an*, VII, 435.

²⁴⁰ Kurtûbî, *el-Câmî'ü li Ahkâmı'l-Kur'an*, VII, 435; Şevkânî, *Fethü'l-Kadîr*, II, 51; Kannevcî, *Fethü'l-Beyân fî Makâsıdı'l-Kur'an*, III, 408.

²⁴¹ Mâverdî, *Tefsîru'l-Mâverdî*, II, 33; Kurtûbî, *el-Câmî'ü li Ahkâmı'l-Kur'an*, VII, 436.

²⁴² Kannevcî, *Fethü'l-Beyân fî Makâsıdı'l-Kur'an*, III, 408.

²⁴³ Silah göstermeden bir kişinin malını gasp etmek amacıyla hile yaparak ev sahibini evinde öldürmek veya yol arkadaşını zehirleyip malını çalmaktır. Bu suçu işleyene de kısas değil belki de had cezası uygulanır.

²⁴⁴ Kurtûbî, *el-Câmî'ü li Ahkâmı'l-Kur'an*, VII, 436.

²⁴⁵ Şinkitî, *Edvâ'ü'l-Beyân fî İzahı'l-Kur'an bi'l-Kur'an*, II, 109.

7. Osmânî'ye göre bir kişi veya bir çete insan silah taşıyıp yol keserek emniyeti bozarlarsa veya kendi kuvvetleriyle devlet kanunlarını ayakaltına alırlarsa hepsi hırâbe hadd cezasına dâhildir. Ama hırsız ve dolandırıcı bu meselenin dışında görülmüştür.²⁴⁶

8. Şîf müfessirinden Sâdıkî'ye göre her Müslüman ve ehl-i zimme muhâribinde, akılda, namusta, nefiste ve malda fesat yapanlardır. Dolayısıyla her fâil yeryüzünde bu hususların birinde fesat çıkarmaya gayret gösterirse, bu âyetin hükmüne dâhil olur. Koruması vacip olan beş emrin derece ve mertebeleri farklı olduğu gibi cezalar da suçlara göre değişik bir şekilde uygulanacaktır.²⁴⁷

9. Sevr b. Küleyb, Ebû Abdullah'a bir soru yöneltmiştir. Bir kişi evinden mescide veya ihtiyaç için dışarıya çıkarsa ve başka bir kişide onu takip edip döverek malını alırsa, siz onun hakkında ne hüküm verirsiniz? Diğer âlimlerden sorduğum zaman bu suçlunun yaptığı işi kendi zimmetine açık bir şekilde mal geçirmektir ve hırâbe suçu ise müşriklerin ülkesinde olur, diyorlar!

Ebû Abdullah, sence bu suçun hangi ülkede işlenmesi daha kötüdür. Dâru'l-İslam'da mı? Yahut Daru's-şirk'te mi? Sevr b. Küleyb cevaben Dâru'l-İslam'da daha kötü dedim. Ebû Abdullah cevap olarak bu suçlular hırâbe âyetinin ehlinden dedi.²⁴⁸

10. Kâzımî'nin konuyla ilgili yaklaşımı: Her suçlu Müslüman ve ehl-i zimme karada veya denizde, gece veya gündüz, şehirde veya şehir dışında, insanları korkutmak için silah gösterirse ve korkutmanın ötesinde malını vermediği zaman mal sahibini öldürmekle tehdit ederse, bu durumların hepsinde hırâbe hadd cezasına dâhil olmaktadır.²⁴⁹

11. Ateş'in yaptığı yoruma göre ise "âyetle sayılan cezalar, sadece Allah ve elçisine karşı savaşanların değil, bu savaşla birlikte bozgunculuk yapanın cezasıdır. Çünkü yüklem birbirene و (ve) edatıyla bağlanmıştır. Şâyet و (ev) edatıyla bağlanmamış olsaydı, bu eylemlerden herhangi birini yapana, bu cezalardan birisi uygulanırdı Ama öyle değil, yüklem و (ev) ile bağlandığından, her iki eylemi birlikte yapana, bu cezalardan biri uygulanacaktır."²⁵⁰

²⁴⁶ Osmânî, *Tefsîr Ma'ârifî'l-Kur'an*, IV, 381.

²⁴⁷ Sâdıkî, *el-Furkân fî Tefsîri'l-Kur'an bi'l-Kur'an ve's-Sünne*, VIII, 319.

²⁴⁸ Müsevî Sebzârî, *Müvâhibü'r-Rahmân fî Tefsîri'l-Kur'an*, XI, 236.

²⁴⁹ Kâzımî, *Masâlihü'l-İfham li ayâtü'l-Ahkâm*, IV, 209.

²⁵⁰ Ateş, *Yüce Kur'n'ın Çağdaş Tefsîri*, II, 515.

B. Hadd Cezalarının Kâfir Muhâriblerle İlgili Olduğunu Savunanlar:

1. Ureyne kavmi önce kendilerini Müslüman gösterip sonra da mürted olmuşlardır. Bu nedenle hırâbe hadd cezaları da onlar hakkında inmiştir.

2. Resûlullah ile Ebû Berzetü'l-Eslemî arasında bir sözleşme olmuştu. Onlar Resûlullah'ın faydasına ve aleyhine yardımcı olmayacaklardı. Ama o günlerde Kinâne kavmi Medine'ye Müslüman olmak amacıyla gelirken, onun kavmi Ebû Berzetü'l-Eslemi yokken Kinâne kavmini yağmaladılar. Hırâbe âyeti de Ebû Berzetü'l-Eslemi'nin kavmi hakkında inmişti.

3. İsrail oğullarının kavmi öldürmekte aşırı gitmişti ve yeryüzünde fesat çıkarmışlardı. Allah hırâbe âyetini onlara ceza olarak indirmişti. Bu nedenle hadiselerin hepsi hırâbe cezasının kâfirlere özel olduğuna delalet etmektedir.²⁵¹

Ebû Tayyip açısından âyetin genel olması, muhârebe lafzının manası ve yeryüzünde fesada çaba gösterme girişiminden anlaşılır ki her kişi bu suçu işlediği zaman, Müslüman veya kâfir olsun, şehirde veya çölde işlensin, az veya çok kişi olsun, celil veya hakir olsun Allah'ın hırâbe âyetinin hükmüne dâhildir.²⁵²

Müfessirlerin görüşlerini değerlendirdiğimiz hâlde Müslüman ülkede hırâbe suçu işleyen herkese, hükümlerin uygulanması gerekmektedir. Zira hırâbe suçunun cezası Allah'ın hakkı olarak bu suçu işleyen müslim, gayr-ı müslim herkese ceza olarak uygulanması esas alınmaktadır. Çünkü Allah'ın hakkı toplumun hakkıdır. İslam devletinde seyahat eden kimselerin huzuruna, seyahat özgürlüğüne, mal ve can güvenliğine kastedene ve hırâbe suçu işleyenlere belirlenen cezalar uygulanmadığı takdirde çoğu suçların engellenemeyeceğini ifade edebiliriz.

VI. Hırâbe Haddinin Uygulanmasında Farklı Görüşler

Bu âyetle “أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ” *“Ancak ya (acımadan) öldürülmeleri ya asılmaları yahut el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi yahut da bulundukları yerden sürülmeleridir.”*²⁵³ Geçen cezaları muhâribe, hırâbe fiili işlediği için ceza verilir mi? Ya da yaptığı suçun miktarına göre ceza uygulanır mı? Bu hususta müfessirler âyetle geçen cezaların uygulanması hakkında ihtilaf etmişlerdir.²⁵⁴

²⁵¹ Râzî, *Mefâtihi'l-Gayb*, XI, 220.

²⁵² Kannevî, *Fethü'l-Beyân fî Makâsıdî'l-Kur'an*, III, 407.

²⁵³ Mâide 5/33.

²⁵⁴ Taberî, *Tefsîru Taberî*, III, 79.

A. Yöneticinin Âyetle Geçen Cezalar Arasında Seçim Yapabileceğini Söyleyenler:

Bu görüş sahipleri hırâbe hadd cezalarının uygulanmasını şu tarzda açıklama yapmışlardır: Zahir tevilde hırâbe âyetindeki او (ev) edatının kullanılışı “seçim ve kararda yetkili olma” anlamına gelir denmiştir. Buna göre Allah’ın muhâribler hakkında ceza olarak indirdiği dört husus ya öldürülmeleri yahut asılmaları veya el ve ayakların çaprazvârî kesilmesi ya da sürgün edilmelerinden ibarettir. Dolayısıyla âyetin zahirine bakıldığı zaman, yöneticinin muhâribe hadd cezaları uygulamakta seçme hakkında yetkili olduğunu göstermektedir.

İsteddiği gibi muhâribe cezaları uygulayabilir. Zira âyetteki او (ev) edatının tam delalet ettiği manaya uygundur. Dolayısıyla yöneticinin cezaları uygulamada seçme yetkisine sahip olduğunu söyleyen âlimler Said b. Müseyyeb, Mücahit, İmam Mâlik, Hasani’l-Basri, İbrahim en-Neha’î, Dahhâk, İbn Cerîr ve Ebû Talha, İbn Abbâs’tan naklederek bu görüşü desteklemiştir.²⁵⁵

Bu görüş sahipleri او (ev) harfinin seçme yetkisine delalet ettiğine dâir, bu âyetleri kanıt olarak aktarmışlar:

1. “فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ” “Sizden her kim hasta olursa yahut başında bir rahatsızlığı varsa oruç yahut sadaka veya kurban olmak üzere fidiye gerekir.”²⁵⁶

2. “فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعَمُونَ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ” “Bunun da kefareti, ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden on fakire yedirmek yahut onları giydirmek yahut da bir köle azat etmektir.”²⁵⁷

3. “فَجَزَاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ أَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسَاكِينَ أَوْ عَدْلٌ” “İçinizden kim onu kasten öldürürse öldürdüğü hayvanın dengi (ona) cezadır.(Buna) Kabe’ye varacak bir kurban olmak üzere içinizden adalet sahibi iki kişi hükmeder (öldürülen avın dengini takdir eder).Yahut (avlanmanın cezası) fakirleri doyurmaktan ibaret bir kefarettir yahut onun dengi oruç tutmaktır.”²⁵⁸

²⁵⁵ Taberî, *Tefsîru Taberî*, III, 80; Sa’lebî, *Tefsîru’s- Sa’lebî*, II, 444; Mâverdî, *Tefsîru’l- Mâverdî*, II, 33; Hâzin, *Tefsîru’l-Hâzin*, II, 38; Kurtûbî, *el-Câmî’ü li Ahkâmı’l-Kur’an*, VII, 437, Şinkitî, *Edvâ’ü’l-Beyân fi İzahı’l-Kur’an bi’l-Kur’an*, II, 105; Şevkânî *Fethü’l-Kadîr*, II, 51; Arûsî, *Tefsîru Nuru’s-Sekaleyn*, I, 622; Kannevcî, *Fethü’l-Beyân fi Makâsıdı’l-Kur’an*, III, 408; İbn Âşûr, *Tefsîru Tahrîr ve’t-Tenvîr*, VI, 185; Sam’ânî, *Tefsîri’l-Kur’an*, II, 34; Vâhidî, *el-Vesît fi Tefsîri’l-Kur’anı’l-Mecîd*, II, 181; Osmânî, *Tefsîru Ma’ârifi’l-Kur’an*, IV, 382; Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsîri*, V, 575; Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, III, 1664; Ateş, *Yüce Kur’n’ın Çağdaş Tefsîri*, II, 518.

²⁵⁶ Bakara 2/196.

²⁵⁷ Mâide 5/89.

²⁵⁸ Mâide 5/95.

İmam Ebû Hanife meşhur rivâyetinde hırâbe âyetinde seçme yönünü tercih etmiştir. Lakin tercihi sadece muhâribin hem mal çalıp hem öldürdüğü suça bağlıdır. Bu durumda yönetici muhâribe hırâbe hadd cezaları uygularken bu dört ceza arasında muhayyerdır: Yönetici isterse muhâribin el ve ayaklarını çaprazvârî kesip sonra öldürür. İsterse muhâribin el ve ayaklarını çaprazvârî kesip sonra idam eder. İsterse muhâribin el ve ayaklarını çaprazvârî kesmeksizin idam eder. İsterse de muhâribi sadece öldürür. Yani zarurete göre yukarıdaki cezalardan birisini uygular. İmam Ebû Hanife bu konuda muhâribi öldürmek ve asmakla birlikte el ve ayağının da kesilmesini zaruri bilmektedir. Çünkü muhâribin yolcuyla öldürdüğü için öldürülür ve mal çaldığı için de el ve ayağı kesilir.²⁵⁹

Şîî müfessirlerin bir kısmı da daha önce ifade edilen görüşe bağdaşmakta olarak (ev) edatının görünüşteki kullanımı seçmeye delalet ettiği kanaatindedir. Bu nedenle hırâbe hadd cezalarının uygulamasını yöneticinin yetkisine bırakmışlardır. Fesadı ortadan kaldıracak ve maslahata uygun olacak bir şekilde, sultan bu “katl, idam, kesmek ve sürgün” cezalardan birini hadd olarak uygulayacaktır.²⁶⁰

Cemîl b. Derrâc, İmam Sâdık’a Allah’ın bu “أَنْ يُقْتَلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ” “Ancak ya (acımadan) öldürülmeleri ya asılmaları yahut el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi yahut da bulundukları yerden sürülmeleridir.”²⁶¹ Âyetinde geçen cezaların muhâribe nasıl uygulanacağı hakkında sormuş? İmam Sâdık’ta cevaben “cezaların uygulaması yöneticiyle ilgilidir. İsterse Çaprazvârî keser isterse idam eder isterse öldürür ve isterse de sürgüne gönderir.” Cemîl b. Derrâc tekrar peki Sürgün nereye edilir? İmam Sâdık “bir şehirden başka bir şehre edilmeli” cevabını vermiştir.²⁶²

3. Önce ifade edilen görüşü eleştiren müfessir tarafından hırâbe âyetindeki و (ev) harfinin seçme ve yetkiye delalet etmesi, iki yönden zayıf bilinmiştir:

²⁵⁹ Râzî, *Mefatihü'l-Ğayb*, XI, 222; Mağaniyye, *et-Tefsîru'l-Kâşef*, III, 51; Kurtûbî, *el-Câmi'ü li Ahkâmü'l-Kur'an*, VII, 436; Sâbûnî, *Revâi'ü'l-Beyân Tefsîru'l-Âyâtü'l-Ahkâm*, I, 552; Şevkânî, *Fethü'l-Kadîr*, II, 51; Kannevcî, *Fethü'l-Beyân fî Makâsıdî'l-Kur'an*, III, 408; Şinkitî, *Edvâ'ü'l-Beyân fî İzahı'l-Kur'an bi'l-Kur'an*, II, 106.

²⁶⁰ Mağaniyye, *et-Tefsîru'l-Kâşef*, III, 51; Tahrânî, *Tefsîru'l-Mükteniyâtü't-Dürer*, IV, 9.

²⁶¹ Mâide 5/33.

²⁶² Kâzımî, *Masâlikü'l-İfham li Âyâtü'l-Ahkâm*, IV, 212; Dergâhî, *el-Müstedrek alâ Kenzeddekâik ve Bahru'l-Garâib*, I, 390.

a. Eğer hırâbe âyetindeki ء (ev) edatından amaç, seçme manası kastedilirse, o zaman Sultanın muhâribi dört ceza arasından sadece sürgüne gönderme hükmü seçmesi ihtimali çok olur. Yani sultanın böyle hüküm vermesi müfessirlerin görüş birliğine terstir. Zira âyetteki cezalardan maksat, Sultanın en hafifini seçmesine uygun değildir.

b. Muhârib yolcuları öldürmezse ve mallarını da çalmazsa, bu durumda isyanı az olduğu için öldürülmeyi hak etmemektedir. Bu nedenle âyetle ki ء (ev) harfinin seçme yetkisine delalet etmediği görülmektedir.

Bunlara göre bu âyetin tevili şöyledir: Eğer muhârib yolcuyu öldürmüştü öldürün, öldürüp malını da almışsa idam edin, sadece malını almışsa el ve ayağını çapraz olarak kesin, ancak öldürmeyip ve malını da çalmayıp yola korku salmışsa sadece sürgün edin demişler. Aynı görüşü açık kıyasta desteklemektedir.²⁶³

B. Suça Göre Âyetle Geçen Cezaların Uygulanacağını Söyleyenler:

Bu görüş sahipleri de yol kesme hadd cezalarının uygulaması hakkında şu şekilde izah sunmuşlardır: Meşhur olan tevilde ise hırâbe âyetindeki ء (ev) harfinin kullanımı, tertip anlamında gelmiştir. Bu nedenle yönetici muhâribin cezasını uygularken işlediği suça göre cezaları uygulayacaktır. Yani muhârib mal almadan sadece öldürmüşse, muhârib öldürülür. Hem mal almış ve hem de öldürmüşse, o asılır. Sadece mal alıp yolcuyu öldürmemişse, onun el ve ayakları çapraz olarak kesilir. Şâyet yolcuları sadece korkutmuşsa, o zaman sürgün edilir demektir.

Yönetici muhâribin cezasını uygularken yaptığı suça göre cezaları uygular diyen âlimler İbn Abbâs'tan nakil olan diğer bir rivâyetten dolayı İmam Şâfiî, İmam Ahmet, Ebû Meclez, Said b. Cübeyr, es-Süddî, Atâr'l-Horasânî ve İbn Kesîrdî.²⁶⁴

Muhâribin İşlediği suça göre yönetici cezaları uygulamalı diyenlerin delilleri:

²⁶³ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XI, 222.

²⁶⁴ Mâverdi, *Tefsîru'l-Mâverdi*, II, 33; Mağaniyye, *et-Tefsîru'l-Kâşef*, III, 51; Sa'lebî, *Tefsîru's-Sa'lebî*, II, 444; Vâhidî, *el-Vesît fi Tefsîri'l-Kur'anı'l-Macîd*, II, 181; Sam'ânî, *Tefsîru'l-Kur'an*, II, 34; Tabersî, *Tefsîru Cevâmi'ü'l-Câmî*, I, 495; Tabersî, *Mecma'u'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'an*, III, 268; Kurtûbî, *el-Câmî'ü li Ahkâmı'l-Kur'an*, VII, 436, Hâzin, *Tefsîri'l-Hâzin*, II, 38; Arûsî, *Tefsîru Nuru's-Sekieyin*, I, 623, Kummî, *Tefsîru Kenzi'd-Dekâik ve Bahrı'l-Ğarâib*, IV, 85; Şevkânî, *Fethü'l-Kadîr*, II, 51; İbn Âşûr, *Tefsîru Tahrîr ve't-Tenvîr*, VI, 185; Müsevî Sebzvârî, *Müvâhibü'r-Rahmân fi Tefsîri'l-Kur'an*, XI, 228; Şinkitî, *Edvâ'ü'l-Beyân fi İzahı'l-Kur'an bi'l-Kur'an*, II, 106; Ebû Zühre, *et-Tefsîru'l-Vesît li'l-Kur'anı'l-Kerîm*, I, 1059-1060; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, III, 1664-1665; Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsîri*, II, 518.

1. Abdullah b. Mesut Peygamberimizden nakletmiştir: Müslüman insanın kanını dökmek üç durum dışında helal değildir:

* Bir adam haksız yere bir kişiyi katletse o kısas olarak öldürülür.

* Evlendikten sonra zina eden kişi taşlanarak öldürülür.

* Müslüman olduktan sonra mürtet olan kişi öldürülür.²⁶⁵

Bu hadise göre Resûlullah üç husus dışında Müslümanın öldürülmesini yasakladı. Bundan dolayı bir kişi diğer bir insanı öldürmeksizin, sadece malını çaldığı için veya sadece yola korku saldığı için onu öldürmek Allah ve Resûlü'nün hükmüne karşı gelmektir.²⁶⁶

2. Resûlullah Ebû Berdetü'l-Eslemî ile sözleşme yapmıştı ama O sözleşmeyi bozdu. Çünkü onun kabilesi Müslüman olmak için yanlarından Medine'ye geçen yolcuların yolunu kestiler. Bunun üzerine Hz. Cebrâîl olayla ilgili şu hükümle indi: Eğer yol kesenler öldürmüşlerse onları öldürün ve eğer öldürmekle birlikte mal da almışlarsa onları öldürüp asın ve eğer mal gasp edip öldürmemişlerse el ve ayaklarını çapraz olarak kesin ama mal almaksızın ve öldürmeksizin sadece yola korku salmışlarsa, onları sürgüne gönderin buyurmuştur.²⁶⁷

3. Muhâribe ve yeryüzünde fesat işlemenin farklı yönleri vardır. Her bir mertebesine uygun bir ceza uygulanacağını söylediğimiz için âyetteki ؤ (ev) harfinin taksim için geldiği kanıtlanmıştır. Bundan dolayı ؤ (ev) edatı seçme manasına bağlı olup yönetici bu cezaları istediği gibi yol kesene uygulayabilir diyenlerin tercihleri doğru değildir. Zira âyette ağır ve hafif olarak çeşitli cezalar vardır. Dolayısıyla farklı suçlara uygun cezalar verilmelidir.²⁶⁸

4. Ebû Cafer, Ebû Abdullah'dan naklederek muhâribin hadd cezasını işlediği suçun mertebesine göre uygulanmasıyla ilgili haber vermiştir:

Muhârib bir kişiyi silah zoruyla öldürüp malını çalmışsa kendisi de öldürülüp idam edilir veya yolcuyu sadece öldürmüşse o da öldürülür yahut öldürmeyip sadece

---

²⁶⁵ Neysâbü'rî, *Sahihü Müslim*, Kitabu'l-Muhâribin, Babü mâ Yübâhü behi Damu'l-Müslim, II, 798; Kazvînî, *Sahihü Sünen İbn Mâca*, Kitâbü'l-Hudûd, Babü mâ Yübâhü behi Damu'l-Müslim II, 315-316.

²⁶⁶ Taberî, *Tefsîru Taberî*, III, 79-80.

²⁶⁷ Zeccâc, *Ma'âniyü'l-Kur'an ve Erâbühü*, II, 169-170; Osmânî, *Ma'ârifü'l-Kur'an*, IV, 383.

²⁶⁸ Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî fî Tefsîri'l-Kur'anı'l-Kerîm*, VI, 120.

malına el koymuşsa, onun el ve ayağı çaprazvârî kesilir şâyet yolcuyu sadece korkutmuşsa o zaman muhârib sürgün edilir.²⁶⁹

5. İmam Sâdık'a hırâbe âyeti hakkında sormuşlar. O da cevap olarak bu konu Sultan'ın hükmüne bağlıdır, istediği gibi muhâribe hadd cezaları uygulayabilir. Tekrar sormuşlar, konu tam olarak Sultan'ın yetkisi altında mı? İmam Sâdık hayır belki de yönetici muhâribin suçuna göre cezaları uygular, demiştir.²⁷⁰

Hırâbe hadd cezalarının uygulanması hakkında din âlimlerin ihtilafı iki biçimde olduğunu gördük. Yani muhâribe, hırâbeyi işlediği için ceza verilir mi? Ya da yaptığı suçun şekline göre ceza uygulanır mı? Bu hususta vardığımız kanâat sunulan görüşlerin en muteberi muhâribe yaptığı suça göre ceza verilmesi gerekir diyenlerin tevilidir. Zira muhâribin işlediği suçlar farklı olduğu için cezalar da ona uygun olması gerekmektedir.

1. Sadece Öldürenin Cezası

Muhâribler, günahsız yolcuları öldürdükleri zaman, Allah'ın onlar hakkında tayin ettiği ceza “أَنْ يُقَتَّلُوا” yani öldürülmeleridir.²⁷¹

Katl (قتل) ruhu bedenden ayıran eylemdir.²⁷² Temel olarak katl, ruhun cesetten başkaları tarafından çıkarılmasıdır. Lakin bunun sürekli birbirini takip etmesi hususu da katldır. Ama bu konu hayatın doğal olarak sona ermesiyle olursa, ölüm denilmiştir.²⁷³

Dameğânî katl kelimesini kapsamlı bir şekilde inceleyip sekiz anlam da geldiğini ortaya koymuştur: “1. Savaş 2. Öldürmek 3. Lanetlemek 4. Azap 5. Elim 6. Diri defnetmek 7. Kısas 8. Zebh etmek”.²⁷⁴

Kur'an-ı Kerîm'in Mâide süresinin âyetinde (taktıl) lafzının mübalağa edilerek tef'îl babından getirilmesi ve bu hadd cezasının “Allah'ın hakkı olduğu için” kısas gibi olmayıp, maktulün velileri affetme yetkisine sahip olsalar bile, yol kesenin cezasını kaldıramayacaklarına delalet eder. Aynı hüküm taslîb (muhâribi asmak) ve taktî' (el ve ayağı çaprazvârî kesmek) te de geçerlidir.

²⁶⁹ Tahrânî, *Tefsîru'l-Mükteniyâtü't-Dürer*, IV, 9; Tabâtabâî, *el-Mizân fîTefsîri'l-Kur'an*, V, 327.

²⁷⁰ Kâşânî, *Kitâbu's-Sâfey fî Tefsîri'l-Kur'an*, II, 411-412; Şebber, *el-Cevherü's-Semîn fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Mubîn*, II, 170.

²⁷¹ Mâide 5/33.

²⁷² Cürcânî, *Mu'camu't-T'arîfât*, s. 144.

²⁷³ Râgıb, *el-Müfredât li Elfâzi'l-Kur'an*, s. 489; Kefevî, *el-Külliyâtü'l-Mu'cam fî'l-Mustilahât ve'l-Furukü'l-Lüğavî*, s. 730.

²⁷⁴ Dameğânî, *el-Vücüh ve'n-Nezâir li el-Fazı Kitâbillahi'l-Azîz*, s. 376.

Bununla birlikte kelimelerin çoğul sıyga olarak kullanılması, şiddet ve tekrarı yansıtır yol kesenlerin katl cezasının genel cezalar gibi olmadığına delalet eder. Zira hırâbe suçunda, muhâriblerden tek kişi bile katl suçunu işlerse, hepsini öldürmek hükmü ceza olarak uygulanır.²⁷⁵

Nitekim Allah'ın âyeti “وَعَلَقَتِ الْآبُوابَ” “kapıları kilitleyerek”²⁷⁶ aynı sıygadan kullanıldığı için bütün kapıların kapatılmasına delalet eder.²⁷⁷ Bu tespit (taktil) kelimesinin tef'îl sıyga olarak zikredilmesinden anlaşılmaktadır.

a. Sünnî Âlimlere Göre Sadece Öldürenin Cezası:

Muhâribin cezası, işlediği suça göre uygulanır diyen görüş sahipleri, İbn Abbâs, Said b. Cübeyr, Katâde, Atâr'l-Horasânî, es-Sedî, er-Rebî'a, Ebû Ca'fer ve Ebû Abdullah'dır.²⁷⁸ Bu görüşe baktığımız zaman, yol kesenin suçuna uygun bir cezası olması için, muhârib yolcuları katletmişse, kendisini de öldürülmesi gerekmektedir.

Yönetici yol kesene cezaları uygulamada muhayyer ve yetkili olduğunu söyleyenler ise, İmam Mâlik, Said b. Müseyyeb, Mücahit, Hasan'l-Basrî, İbrahim en-Neha'î, Dehhak, İbn Cerîr ve Ebû Talha, İbn Abbâs'tan gelen diğer bir rivâyeti tercih etmişlerdir.²⁷⁹ Bu görüşün ortaya koyduğu mesele ise, muhârib yolcuları katletmişse, yönetici sorumlu olarak dört hadd cezadan birini istediği gibi ceza olarak uygulayabilir.

İmam Ahmed'e göre bu konuda iki farklı görüş aktarılmıştır: Birincisi muhâribler yolcuyu öldürmüşse, onlar da asılmadan öldürülür. İkincisi ise bu durumda muhâribler öldürülüp idam da edilir. Zira muhâribler, ona göre hem öldürüp hem mal çalan kişiler gibi görülmektedir. İmam Ahmed'in en sağlam görüşü ise birincisi olarak

²⁷⁵ Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî fî Tefsîri'l-Kur'anı'l-Kerîm*, VI, 119; Müsevî Sebzvârî, *Müvâhibü'r-Rahmân fî Tefsîri'l-Kur'an*, XI, 227; Şirâzî, *Takrîbü'l-Kur'an ile'l-Ezhân*, I, 635; Reşîd Rızâ, *Tefsîru'l-Menâr*, VI, 358; Osmânî, *Tefsîru Ma'ârifî'l-Kur'an*, IV, 382; Tabâtabâî, *el-Mizân fî Tefsîri'l-Kur'an*, V, 327.

²⁷⁶ Yûsuf 12 /23.

²⁷⁷ Şirâzî, *Takrîbü'l-Kur'an ile'l-Ezhân*, I, 635.

²⁷⁸ Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, I, 246; Taberî, *Tefsîru Taberî*, III, 100; Tabersî, *Mecma'u'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'an*, III, 268; Şeybânî, *Nehcü'l-Beyân an Keşfi Ma'âni'l-Kur'an*, II, 220; Hâzin, *Tefsîru'l-Hâzin*, II, s. 38; Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensur fî't-Tefsir bi'l-Me'sûr*, V, 287; Kâsânî, *Tefsîru's-Sâfi*, II, 32 Ateş, *Yüce Kur'n'ın Çağdaş Tefsiri*, II, 518.

²⁷⁹ Taberî, *Tefsîru Taberî*, III, 80; Sa'lebî, *Tefsîru's-Sa'lebî*, II, 444; Vâhidî, *el-Vesît fî Tefsîri'l-Kur'anı'l-Mecîd*, II, 181; Hâzin, *Tefsîru'l-Hâzin*, II, 38; Şevkânî, *Fethü'l-Kadîr*, II, 51; Kannevcî, *Fethü'l-Beyân fî Makâsıdı'l-Kur'an*, III, 408; İbn Âşûr, *Tefsîru Tahrîr ve't-Tenvîr*, VI, 185; Osmânî, *Ma'ârifî'l-Kur'an*, IV, 382 Ateş, *Yüce Kur'n'ın Çağdaş Tefsiri*, II, 518.

bildirilmiştir. Bu konudaki hadiste muhâribin katletmesi karşısında sadece öldürmek zikredilmiştir. Ayrıca öldürmekle birlikte mal çalması, sadece öldürmekten daha ağır bir suç olduğunu göstermektedir. Bu sebeple iki durumda da muhâribi idam edilecek dersek, hadd cezaları adaletli olmayacaktır. Bu nedenle iki suçtan birinin cezasının diğerinden daha ağır olması zaruridir.²⁸⁰

b. Şîi Âlimlere Göre Sadece Öldürenin Cezası:

İbn İdrîs'in izahına göre muhârib yolcuyu öldürmüştü, kendisi maktule denk kişi olsun veya olmasın, öldürülmesi caiz olsun veya olmasın, muhâribi maktulün velisi affetsin veya etmesin, onu da öldürmek zaruridir. Nitekim muharebede babanın evladını, Müslümanın kâfiri veya özgürün köleyi öldürmesi gibidir.²⁸¹

Helli'nin konuyla ilgili görüşü ise muhârib, katletmek amacıyla yolcuyu öldürmüştü, maktulün velisi diyet, öldürmek veya affetmek cezalarından birini ceza olarak seçmede muhayyerdir. Eğer yolcuyu mal çalmak amacıyla öldürmüştü, bu durumda onun öldürülmesi veya asılması gerekir.²⁸²

Bazı Şîilerin ifadesine göre “muhârib suçsuz yolcuyu öldürdüğü zaman, maktulün velisi tarafından muhâribin affı göz önünde tutulup idam etmeksizin kısas olarak²⁸³ veya hadd olarak öldürülmesi gerekecektir²⁸⁴ ve cesedi de ehline defnedilmesi için gönderilecektir”²⁸⁵

Bu hususta müfessirlerin görüşlerine baktığımız zaman, muhâribler yoldan gelip geçenleri öldürdüğü durumda, kendisi de öldürülür veya öldürüp idam edilir demişlerdir. Ama bu izahların en muteberi ise muhâribler yolcuları öldürdüğü zaman kendileri de sadece öldürülecektir.

---

²⁸⁰ İbn Kudâme, *el-Müğni*, XII, 479; İbn Kudâme, *el-Mükni'a fî Fıkhı'l-İmam Ahmed b. Hanbel*, s. 445.

²⁸¹ İbn İdrîs, *Kitâbu's Sarâir*, XIII, 251.

²⁸² Helli, *el-Câmî'ü' li's-Şerâ'i*, s. 242.

²⁸³ Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, I, 247; Zemahşerî, *Tefsîru'l-Keşşaf*, s. 288; Tabersî, *Mecma'u'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'an*, III, 461; Kummî, *Tefsîru Kenzi'd-Dekâik ve Bahri'l-Ğarâib*, IV, s. 85.

²⁸⁴ Suyûrî, *Kenze'l-İrfân fî Fıkhı'l-Kur'an*, II, 352; Erdebilî, *Zübdetü'l-Beyân fî Berâhini'l-Ahkâmı'l-Kur'an*, s. 835; Makârim Şirazî, *Tefsîru Nemûne*, IV, 459.

²⁸⁵ Vâhidî, *el-Vesît fî Tefsîri'l-Kur'anı'l-Mecîd*, II, 181.

2. Öldürüp Mal Gasp Edenin Cezası

Eşkıya, yolcuları öldürüp mallarını da çaldıkları zaman, Allah'ın onlar hakkında indirdiği ceza “وَيُصَلَّبُوا” yani asılmalarıdır.²⁸⁶

Salb (صلب) güç, zor ve serbest kuvvet demektir. Bundan dolayı insanın sırtına da sulb denilmiştir.²⁸⁷

Âyetin zahirine göre anlaşılan, yol kesenlerin diri olarak ölene kadar idam edilmesidir. Zira salb, dört cezadan bir hadd olup Allah onun uygulamasında seçme yetkisini muhayyer etmiştir.²⁸⁸

a. Sünnî Müfessirlerin Asmakla İlgili Yorumları:

Müfessirler ve fakihler yol kesen kişi yolcuları öldürüp malını da çaldığı durumda, hangi cezanın uygulanacağı hakkında ihtilaf etmişlerdir:

Ebû Hanife'ye göre yol kesme suçu işleyen, insan öldürüp mal da çalmışsa, yöneticinin bu durumda seçme yetkisi var olup isterse yol kesenlerin el ve ayağını çapraz olarak kesip sonra öldürür, isterse el ve ayağını çaprazvârî kesip idam eder, isterse kesmeden öldürür ve isterse kesmeksizin idam eder, demiştir.²⁸⁹

İmam Ebû Hanife'nin bu hususta sunduğu kanıtlar:

1. Suçların büyüklüğü nedeniyle bu hadd cezasında ağırlaştırma esas alınmıştır. İlk olarak el ve ayaklarını çapraz olarak kesmek ve sonra da öldürmek cezanın ağırlaştırma anlamına daha uygundur. Bu nedenle İmam bu cezada seçme yetkisine sahiptir. Zira bu cezanın meşru olma amacına daha yakındır.

2. Muhâribin elinin kesilmesi cezayı gerektiren sebep, yolcunun malını çalınması ve bu işi gerçekleştirmiştir. Muhâribin öldürülme nedeni ise yolcuyu öldürmesidir ve bunu da yapmışlardır. Dolayısıyla Suçun işlenmesiyle hüküm de ortaya gelmiştir. Yol kesme suçu, can ve mal güvenliğini tehdit etmesinden dolayı ağırlaştırılmış bir ceza olarak belirtilmiştir. Ayrıca bu cezaların ikisi de tek hadd cezası sayılmıştır. Hırâbe tek bir hadd cezası olduğu için de tedahül kabul etmez. Bu husus

²⁸⁶ Mâide 5/33.

²⁸⁷ Râgıb, *el-Müfredât li Elfâzı'l-Kur'an*, s. 655

²⁸⁸ Şevkânî, *Fethü'l-Kadîr*, II, 52; Kannevcî, *Fethü'l-Beyân fi Makâsıdı'l-Kur'an*, III, 409.

²⁸⁹ Belhî, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, I, 473; Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, IV, 54; Serahsî, *Kitâbü'l-Mebsût*, IX, 195; İbn Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, II, 98; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XI, 222; Şevkânî, *Fethü'l-Kadîr*, II, 51; Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî fi Tefsîri'l-Kur'anı'l-Kerîm*, VI, 119.

zina cezasındaki yüz kırbaç gibidir. Cezaların iç içe girmesi ancak birden fazla hadd cezalarda olur demiştir.²⁹⁰

İmam Şâfiî'ye göre yol kesenler insan öldürüp mal da çalmışlarsa, onlar kesin idam edilir. Zira Allah katl hususunda âyet gönderdiği gibi, idam hususunda da nas göndermiştir. Dolayısıyla katlin kaldırılması caiz olmadığı gibi, idamın da kaldırılması caiz değildir.²⁹¹

İmam Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'e göre, muhâribler insan öldürüp mal da almışlarsa, hâkim onları idam eder. Çünkü idam ayrı bir ceza olarak tanımlanmıştır. Onlar bu konuda İbn Abbâs'ın görüşünü tercih etmişlerdir. Ayrıca onlara göre yol kesenlerin üzerinde Allah'ın hakkı olarak nefis ve organlara yönelik cezalar birleştirilmiştir.

Bu nedenle organlarla ilgili cezalar, canlara yönelik cezalara tedahül eder. Nitekim hırsızlık etmek, şarap içmek ve taşlama cezaları bir kişide toplandığı zaman hükümler aynı şekilde tedahülü kabul eder. Çünkü cezaların amacı suçluya acı çektirmek, suçu ve suçluyu engellemektir. Bu amaç ise, idamla meydana gelmektedir. Dolayısıyla organlarla ilgili cezaları uygulamakta bir fayda yoktur.²⁹²

İmam Ahmed'den bu hususta iki görüş nakledilmiştir:

1. Muhârib, öldürüp mal da çalmışsa, kendisi de öldürülür ve el ve ayağı da çapraz olarak kesilir. Zira bu iki suçun her birisi ayrı ayrı hadd cezasını icap eder ve iki suç aynı zamanda bir araya geldiği için de, birlikte uygulamak vaciptir. Nitekim bir kişi hem zina ve hem de hırsızlık yapmışsa, aynı şekilde cezalandırılır, demiştir.

2. Ezheri'nin zahir rivâyetinde muhârib, yolcuyu öldürüp malına da el koymuşsa, kendisi de öldürüp idam edilir, demiştir.²⁹³

Katâde ve Atâi'l-Horasânî Allah'ın bu âyeti “ أَنْ يُقْتَلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ ” “Ancak ya (acımadan) öldürülmeleri, ya asılmaları yahut el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi yahut da bulundukları yerden sürülmeleridir.”²⁹⁴

Hakkında şöyle demişler: Yol kesen hırsızlar muhâribtir. Eğer katledip mal da çalarlarsa asılırlar, eğer mal almaksızın katlederlerse öldürülürler, mal alıp öldürmezlerse el ve ayakları kesilir. Şâyet hiçbir suç yapmadan sadece korkutmuşlarsa

²⁹⁰ Serahsî, *Kitâbü'l-Mebsût*, IX, 195-196.

²⁹¹ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XI, 222 Ateş, *Yüce Kur'n'ın Çağdaş Tefsiri*, II, 518.

²⁹² Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, IV, 54; Serahsî, *Kitâbü'l-Mebsût*, IX, 195-196.

²⁹³ İbn Kudâme, *el-Müğni*, XII, 475-477.

²⁹⁴ Mâide 5/33.

sürgün edilirler.²⁹⁵ Onların kanıt olarak belirttiği “أَوْ يُصَلُّوا” lafzıdır. Yani katledip mal da çalarlarsa, Muhâribler asılır diyen kısmının delilleridir.

Abdu'l-Melik b. Mervân, Enes b. Mâlik'e mektup Yazarak hırâbe âyetinin nasıl uygulanacağı hakkında sormuştur. O da âyetin Üreyneliler hakkında indiğini haber verip Sonra da Resûlullah'ın Hz. Cebrâîl'e muhâribe nasıl hadd cezası uygulanacağını sormuştur. Hz. Cebrâîl de Rasûlullah'a, bir kişi hırsızlık yapıp yola korku salarsa, elini hırsızlığı sebebiyle ve ayağını ise yola koku saldığı için kes, eğer yolcuyu sadece öldürmüştü onu öldür, eğer öldürüp yola korku salmış ve bir de zina etmişse, onu idam et, diye öğretmiştir.²⁹⁶ Bunu da muhâribi asmanın delili olarak getirmişlerdir.

b. Şû Müfessirlerin Asmakla İlgili Yorumları:

Muhâribin Asılması ve öldürülmesi ancak idamdan başka bir seçenek olmadığı zaman ve bununla birlikte bu cezalar cana, akla ve dine kasteden muhâriblere uygulanır. Ama ırza ve mala tecavüz edenlere hırâbe hadd cezası idam olarak uygulanmayacaktır. Çünkü Zarûrât-ı Hamse “ Beş Temel İlke” dereceleri farklı olduğu için, hırâbe ve fesat suçunda cezaları da değişik uygulanacak kanaatindedirler.²⁹⁷

Bazıları ise eşkıya öldürüp mal da çalmışsa, ilk olarak aldığı malı geri ödemelidir. Sonra da hırsızlığı için elini ve ayağını çaprazvârî kesmelidir. En sonunda da öldürüp idam etmelidir.²⁹⁸

Zikrettiğimiz görüşleri değerlendirdiğimiz durumda müfessirlerin ifadesine göre muhâribler yol kesme esnasında insanları hem öldürüp hemde mallarını çalmışlarsa, muhârib önce öldürülüp sonra idam edilir veya el ve ayakları kesildikten sonra idam edilir veya sadece idam edilir demişlerdir. Ancak bu hususta çoğu müfessirlerin izahı açısından muhâribler insanları öldürüp malları da çaldıkları zaman kendilerinin, sadece idam edilmelerini isteyenlerin fikrinin benimsendiğini söyleyebiliriz.

c. Muhâribin İdam Şekli ve Asılı Durma Zamanı:

Muhâribi diri olarak idam edip sonra ölene kadar yiyecek ve içecek vermemeli mi? Yahut muhâribi diri olarak idam edip sonradan mızrak vb. ile öldürülmeli mi? Ya da muhâribi önce öldürüp sonra asmalı mı? Veya muhâribi üç gün asıp sonra indirmeli

²⁹⁵ Taberî, *Tefsîru Taberî*, III, 100; Suyûtî, *ed-Dürrü 'l-Mensur fi 't-Tefsir bi 'l-Me'sûr*, V, 287.

²⁹⁶ Taberî, *Tefsîru Taberî*, III, 100; Mâverdî, *Tefsîru 'l-Mâverdî*, II, 33; Şevkânî, *Fethü 'l-Kadîr*, II, 51.

²⁹⁷ Sâdîkî, *el-Furkân fi Tefsîri 'l-Kur'an*, VIII, 320.

²⁹⁸ Tûsî, *en-Nihâye fi Mücerredî 'l-Fıkıh ve 'l-Fetâvî*, s. 720.

mi? Ya da irinleri akana kadar terk edilmeli mi?²⁹⁹ Gibi sorulara müfessirlerin verdiği cevaplar şöyledir:

İmam Şâfiî'ye göre muhârib yolcuyu öldürüp malına da el koymuşsa, bu suça karşılık önce öldürülür cenaze namazı kılınır sonrada insanların geçtiği yol üzerinde üç güne kadar çarmıhta kalır ta ki çevrede yaşayan insanlar muhâribe verilen cezayı görüp böyle bir suç işlemeye cesaret etmesinler.³⁰⁰ Zira Allah hırâbe âyetinde önce muhâribin ölümünü, sonra da idamını zikretmiştir.³⁰¹

İmam Mâlik'in görüşüne göre ise hâkim tarafından hakkında ölüm hükmü verilen muhârib, ağacın üzerinde elleri yana açılarak bağlanılır, sonra da çok eziyet verilmeden mızrakla yaralanıp öldürülür.³⁰²

Ebû Ubeyd, Muhammet b. Hasan'a Allah'ın âyetindeki “أَوْ يُصَلَّبُوا”³⁰³ hükmü nasıl uygulanır diye sormuştur. Muhammet b. Hasan'da cevaben muhârib diri olarak idam edilsin, sonra da ölene kadar mızrakla yaralansın, demiştir. İmam Ebû Hanife de aynı görüştedir.³⁰⁴ Zira diri olarak asmak bu âyetin iktizasına daha uygundur.³⁰⁵ Muhârib üç güne kadar çarmıha gerilir. Çünkü üç günden fazlası çevredeki insanlara eziyet edecektir. Ancak İmam Ebû Yûsuf ise asılan muhârib irin olup yere düşene kadar çarmıhta kalması görüşündedir.³⁰⁶

3. Sadece Mal Gasp Edenin Cezası

Muhâribler, yolcuların sadece malını çaldıkları zaman, Allah'ın onlar hakkında indirdiği ceza “أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ” yani “ellerini ve ayaklarını çapraz olarak kesin”dir.³⁰⁷

²⁹⁹ Taberî, *Tefsîru Taberî*, III, 100.

³⁰⁰ Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, XI, 222; Hâzin, *Tefsirü'l- Hâzin*, II, 38; Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî fî Tefsiri'l-Kur'anı'l- Kerîm*, VI, 119; Tûsî, *en-Nihâye fî Mücerredi'l-Fıkıh ve'l-Fetâvî*, s. 720; Hellî, *el-Câmî'ü le'-Şerâ'î*, s. 242; Tahrânî, *Tefsîru'l-Mükteniyâtı't-Dürer*, IV, 10; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, III, 1665.

³⁰¹ İbn Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, II, s. 100.

³⁰² Belhî, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, I, 473; İbn Âşûr, *Tefsîru Tahrîr ve't-Tenvîr*, VI, 183.

³⁰³ Mâide 5/33.

³⁰⁴ Zemahşarî, *Tefsîru Keşşaf*, s. 288; Tabersî, *Mecma'u'l-Beyân fî Tefsiri'l-Kur'an*, III, 269; Tahrânî, *Tefsîru'l-Mükteniyâtı't-Dürer*, IV, 10.

³⁰⁵ İbn Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, II, 100; Kâzımî, *Mesâlikü'l-İfham li Âyâtî'l-Ahkâm*, IV, 210.

³⁰⁶ Nesefî, *el-Bahru'r-Râik Şerhü Kenze'd-Dekâik*, V, 115.

³⁰⁷ Mâide 5/33.

Kat' (قطع) bir cismin, diğer bir cismin etkisiyle ayrılmasıdır.³⁰⁸ Kat' bir şeyi kesmektir. Kesilen şey ise gözle idrak edilebiliyorsa, cisim gibi olur, eğer kesilen şey basiretle kavranabiliyorsa akla gelen şeyler gibidir. Uzuvarların kesilmesi de aynı anlamdadır.³⁰⁹

a. Çapraz Kesme Hususunda Sünnî Müfessirlerin Görüşü:

Müfessirlerimize göre muhârib, malı çaldığı için eli kesilir, çevrenin huzurunu bozması ve yolcuu korkutması sebebiyle de ayağı kesilir. Zira el malın çalınmasına sebep olan uzuvdur ve ayak ise korkutmaya vesile olan bir uzuv olarak görülmüştür.³¹⁰ Âyetin maksadının gerçekleşmesi için muhâribin sağ elini bilekten ve sol ayağını da ayak bileğinden veya aksi olarak kesilmelidir.³¹¹

Bu durumda eğer muhârib, Müslim veya gayr-ı Müslim'in sadece malını gasp etmekle yetinirse ve çalınan maldan her birisine on dirhem veya onun fiyatına uygun pay düşerse bu ceza ilk defa işledikleri suçlar içindir. Eğer aynı suçu tekrar işlerlerse, aynı şekilde ikinci kez el ve ayakları çapraz olarak kesilir.³¹² Zaten hırsız mal çaldığı zaman da muhâribin yol kesme cezası dışında eli kesilmektedir ama muhâribe ise hırsızdan farklı olarak daha ağır bir ceza verilmesi için çapraz olarak kesilmesini söylemişlerdir.³¹³

b. Çapraz Kesme Hususunda Şîî Müfessirlerin Görüşü:

Muhârib sadece mal çaldığı zaman, çalınan malın el kesilecek kadar olup olmamasına, koruma altında bulunup bulunmamasına veya malın az ve çok olmasına bakılacaktır. Sonra da hırâbe hadd cezası icap ederse muhâribin el ve ayağı kesilir.³¹⁴

Bir rivâyette ise, Hz. Ali muhâribin parmaklarını elinin tarak kemiğine kadar kesmiş ve ayağını da aynı şekilde kesmiştir. Ama ayağının bileğine dokunmamıştır.

³⁰⁸ Cürcânî, *Mu'camu't-T'arîfât*, s. 150; Kefevî, *el-Külliyâtu Mu'cam fi'l-Mustelahat ve'l-Furuk'ü'l-Lüğavî*, s. 730.

³⁰⁹ Râgıb, *el-Müfredât li Elfâz'ı'l-Kur'an*, s. 677.

³¹⁰ İbn Âşûr, *Tefsîru Tahrîr ve't-Tenvîr*, VI, 184;

³¹¹ Belhî, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, I, 473; Tûsî, *Tibyân fi Tefsîri'l-Kur'an*, III, 506; Sâbûnî, *Revâi'u'l-Beyân Tefsîru Âyâtî'l-Ahkâm*, I, 546; Osmânî, *Tefsîru Ma'ârifî'l-Kur'an*, IV, 383; Tabâtabâî, *el-Mizân fi Tefsîri'l-Kur'an*, V, 327.

³¹² Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî fi Tefsîri'l-Kur'an'ı'l-Kerîm*, VI, 119.

³¹³ Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, XI, 222.

³¹⁴ İbn İdrîs, *Kitâbu's-Sarâir*, XIII, 252.

Zira elin tarak kemiği ve ayağının ökçesiyle abdest alıp namaz kılarken yardım alabilmesi için bırakmıştır,³¹⁵

Bu hususta müfessirlerin görüşlerine baktığımız zaman, yol kesenler Müslim veya gayr-ı Müslim'in sadece malını gasp etmekle yetinirse ve çalınan maldan her birisine belirlenen nisap miktarı veya onun fiyatına denk bir pay düşerse, onların sağ eli ve sol ayağı bileklerinden veya ters bir biçimde kesileceği görüşündeyiz.

4. Yol Emniyetini İhlal Edenin Cezası

Muhârib yolcuları sadece korkuttuğu zaman, Allah'ın onlar hakkında nazil ettiği ceza“أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ” “Yani bulundukları yerden sürülmeleri”³¹⁶dir. (Yunfev mine'l-Ard) âyetinin anlamı ise muhârib olan kişiyi kendi memleketinden uzaklaştırmaktır. Zira (nefy) mevcut olmamak anlamına gelir. Muhâribi kendi memleketinden uzaklaştırmanın sebebi ise onu savaştığı yolculardan uzak tutmaktır.³¹⁷

a. Sürgün Hakkında Sünnî Müfessirlerin Görüşü:

Allah'ın hırâbe âyetinde zikrettiği nefy (sürgün) nasıl uygulanacağı hakkında Sünnî âlimler ihtilaf ederek görüşlerini şu tarzda sunmuşlardır:

1. Şâfiî, Enes, Zührî, Katâde, Hasan, Dahhâk, es-Süddî, er-Rebî'a'ya göre, devlet askeri muhâribleri yakalayınca veya daru'l-İslam'dan uzaklaştırmaya kadar peşlerinden gitmelidir.

2. İbn Cübeyr ve Ömer b. Abdul Aziz'in düşüncesi, devlet başkanı yol kesenleri yakaladığı zaman, onları kendi memleketinden diğer bir ülkeye sürgün etmeli şeklindedir.

3. İbn Abbâs, İmam Mâlik, Leys b. Sa'd'a göre muhâriblere hırâbe hadd cezasının uygulaması için takip edilsin, kendileri hadd cezasından korktukları için bir beldeден bir başka beldeye sürekli kaçmak zorunda kalsınlar.

4. Hz. Ömer muhâriblerin sürgün edilmesi hakkında şöyle demiştir: “Onları başka şehre sürgün edilirse, o şehirdeki insanlara da eziyet ve zarar verebilirler. Bu

³¹⁵ İbn Atiyye, *el-Muharriru'l-Vecîz fî Tefsîr Kitâbillahî'l-Azîz*, s. 537; Şeybânî, *Nehcü'l-Beyân an keşfe Ma'ânî'l-Kur'an*, II, 220.

³¹⁶ Mâide 5/33.

³¹⁷ İbn Âşûr, *Tefsîru Tahrîr ve't-Tenvîr*, VI, 184;

yüzden muhâribler hapse atılmalıdır. Ta ki sürgün anlamı tam gerçekleşsin ve yeryüzünün hiçbir köşesinde bile gezemesinler” demiştir.³¹⁸

5. İbn Arabî ve İbn Cerîr’in bu hususta tercih ettiği hak yorum ise muhârib kendi memleketinden başka bir şehre sürgün edilsin ve sürgün edilmiş olduğu şehirde de hapse atılsın ta ki tevbe edip Rabbine olan isyanından vazgeçmesi netleşene kadar, diyenlerin kavlidir.³¹⁹

6. Ebû Hanife, Ehl-i Küfe ve İmam Mâlik’in meşhur görüşü ise nefy’in anlamını gerçekleştirmek için eşkıyaları suç işlediği veya sürgün edildiği başka memlekette hapis edilmesi kanaatindedirler. Bu hususta kendi görüşlerinin diğer âlimlerin sunduğu görüşlerden sağlam olduğunu şu şekilde kanıtlamaktadırlar:

Muhâribi yeryüzünden sürgün etmek, hapse atmak demektir. Çünkü nefy kelimesini dünya üzerinden sürgün etmek anlamında almak mümkün değildir.

Muhârib yaşamasına rağmen bir şehirden başka bir şehre göndermek mefhumunda alsak da, caiz değildir. Zira sürgün etmekten amaç milleti onun şerrinden ve zararından korumaktır. Ama muhâribi başka şehre sürgün ettiğimiz zaman, o şehirde de aynı şekilde insanlara zarar verme imkânı vardır.

Şâyet nefyden amaç muhâribi gayr-ı müslim ülkelere sürgün etmek dersek, bu düşünce de caiz değildir. Zira muhâribi gayr-ı İslami ülkeye sürgün etmek, onun mürted olmasına sebep olmaktır. Dolayısıyla sürgün hakkında zikrettiğimiz görüşlerin en muteberi hapse atmaktır. Çünkü yol kesen hapiste dünyanın nimetlerinden, aile ve arkadaşlarından uzak durumda olacaktır. Bundan dolayı sürgünün tam anlamı, muhâribi hapse atmaktır.³²⁰

Salih b. Abdu’l-Kuddus’un şîrini hapisin, yeryüzünden sürgün etmenin tam anlamında olduğuna kanıt olarak göstereceğiz:

خرجنا عن الدنيا وعن وصل أهلها   فلسنا من الأحياء ولنا من الموتى
إذا جئنا السجن يوماً لحاجة   عجبنا وقلنا جاء هذا من الدنيا

Dünya ve dünya ehline ulaşmaktan çıktık   Dirilerden ve ölülerden değiliz

³¹⁸ Osmânî, *Tefsîru Ma’ârifî’l-Kur’an*, IV, 384.

³¹⁹ Taberî, *Tefsîru Taberî*, III, 83; Mâverdî, *Tefsîru Mâverdî*, II, 33-34; Tûsî, *et-Tibyân fî Tefsîri’l-Kur’an*, III, 506; İbn Atiyye, *el-Muharriru’l-Vecîz fî Tefsîri Kitâbillahî’l-Azîz*, s. 537; İbn Arabî, *Ahkâmu’l-Kur’an*, II, 99; Tabersî, *Mecma’u’l-Beyân fî Tefsîri’l-Kur’an*, III, 269; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’ani’l-Azîm*, III, 100-101; Şîrâzî, *Câmî’ü’l-Beyân fî Tefsîri’l-Kur’an*, I, 461; Suyûtî, *ed-Dürri’l-Mensur fî’t-Tefsîr bi’l-Me’sûr*, V, 288-289.

³²⁰ Râzî, *Mefâtîhu’l-Ğayb*, XI, 222; Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, III, 1661-1665-1666.

b. Sürgün Anlamında Şîî Müfessirlerin Görüşü:

Allah'ın hırâbe âyetinde zikrettiği nefyin hakkında Şîî âlimleri ihtilaf etmiş ve görüşleri ise şunlardan ibarettir:

İmam Rızâ'ya muhârib kişi nasıl ve ne kadar sürgün edilmelidir? Diye sorulmuş. İmam Rızâ da cevaben “muhârib hırâbe suçunu işlediği şehirden başka bir şehre sürgün edilir ve o şehrin yöneticisi tarafından vatandaşına yol kesenin sürgün edilmiş birisi olduğu bildirilir ta ki onunla birlikte oturmasınlar, alışveriş yapmasınlar, evlenmesinler ve yiyip içmesinler. O şehirden başkasına çıkarsa, aynı şekilde onlara da yönetici tarafından sürgün edilmiş birisi olduğu bildirilsin hatta bir sene tamam olana veya tevbe edene kadar, demiştir.”³²²

İmamiyyeler ise, muhâribi bir şehirden diğer bir şehre tevbe edip dönene kadar sürgünde olmasını ve Onun Dâru'l-küfre girmesinden merak edilmeyeceğini belirtmişler. Zira müşrikler yol kesenin şerrinden ülkesini kurtarmak için onunla savaşıyor, demişlerdir.³²³

İbn İdrîs'in ifadesine göre eşkıya yeryüzünden sürgün edilsin. Ne zaman bir şehre girmeyi irade ederse, aynı şekilde oradan da sürgün edilsin ve eğer Dâru'l-küfre girmiş olursa, onlara mektup Yazarak çıkarılması rica edilsin, bu sürgün muhârib tevbe edip eski durumundan dönene kadar devam edecektir.³²⁴ Bazı Şîîlere göre ise hırâbe âyetindeki sürgünden amaç, muhâribi suda boğmaktır.³²⁵

Âlimlerin görüşlerine göre yol kesenler katl ve gasp yapmayıp sadece yol emniyetini ihlal etmişse sürgün edilecektir. Bu husustaki izahları değerlendirdiğimiz zaman âyette geçen sürgünden maksat, muhâribi hapse atmaktır. Çünkü yol kesen, hapiste her şeyden uzak olarak dünyanın nimetlerinden, aile ve arkadaşlarından uzak duruma düşer. Bundan dolayı sürgünün tam anlamı muhâribi hapsedmek olduğu kanaatindeyiz.

³²¹ Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, XI, 222; Sâbûnî, *Revâiü'l-Beyân Tefsîru Âyâtî'l-Ahkâm*, I, 549.

³²² Tûsî, *en-Nihâye fî Mücerredi'l-Fıkıh ve'l-Fetâvî*, s. 720; Suyûrî *Kenzü'l-İrfân fî Fıkıh'l-Kur'an*, II, 352; Kâsânî, *Tefsîri's-Sâfî*, II, 32; Sâdikî, *el-Furkan fî Tefsîri'l-Kur'an*, XIII, 328.

³²³ Tabersî, *Mecma'u'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'an*, III, 269; Şeybânî, *Nehcü'l-Beyân an keşfe Ma'âni'l-Kur'an*, II, 220; Müsevî Sebzvârî, *Müvâhibü'r-Rahman fî Tefsîri'l-Kur'an*, XI I, 228.

³²⁴ İbn İdrîs, *Kitâbu's- Sarâir*, XIII, 251.

³²⁵ Şeybânî, *Nehcü'l-Beyân an keşfe Ma'âni'l-Kur'an*, II, 220.

VII. Hırâbe Suçunda Tevbenin Uygulanacak Cezaya Etkisi

Tevbe, sözlükte dönme, vaz geçme³²⁶ ve en güzel bir şekilde günahı terk etme anlamında kullanılmıştır.³²⁷

Tevbe, şeriatta ise insanın işlediği günaha nedamet göstermesi, günah yapma gücü olsa bile günah olduğu için, ona tekrar dönmeyeceğine katiyen azmetmesidir.³²⁸

A. Sünnî Müfessirlere Göre Tevbenin Cezaya Etkisi:

Bu âyetin “إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ” *“Ancak, siz kendilerini yenip ele geçirmeden önce tevbe edenler müstesna, biliniz ki Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir”*³²⁹ Müfessirler tarafından açıklaması ise muhâribler tutuklanmadan yahut onları sınırsız kuşatmadan önce yahut peşlerine düşmeden evvel tevbe ve nedamet gösterip gelirlerse, Allah’ın onlar hakkında meşru ettiği cezalar düşer. Çünkü bu durum muhâriblerin fesattan uzaklaştığına ve ıslah olduklarına delalet eder ve onların tevbe etmelerinden dolayı hadd cezalarında uygulanmayacaktır.

Muhâriblerin tevbe etmesi, cezada esas olan hikmetin kalmadığını gösterir. Ama hırâbe âyeti muhâriblerin mahvettiği şeylerin ödenmesi ve ödenmemesi hakkında bir müdahalede bulunmamıştır. Dolayısıyla muhâriblerin tevbe etmesi, üzerlerinde olan mal ve kısas haklarını düşürmüyor.³³⁰

Ayrıca bu âyet muhâribler hakkında gelen hadd cezasından ayrı bir istisna olarak gelmiştir. Eğer eşkıya ve yol kesicilerin kudret ve güçleri yerindeyken ve onları devlet kurumu yakalamadan önce tevbe edip eşkıyalık yolundan vazgeçerlerse, yol kesme hadd cezası düşer.

Hırâbe âyetindeki istisna, genel hadd kanunlarından farklıdır. Çünkü zina, hırsızlık vb. suçları işleyen suçlular, can ve gönülden tevbe ettikleri zaman ahiret cezaları affediliyor ama dünyada mahkeme hâkiminin hükmettiği hadd cezaları düşmüyor. Bu istisnanın hikmeti ise, bir taraftan hırâbe hadd cezasında ağırlık ve şiddet varken nitekim bütün muhârib zümresinden tek kişi bile yol kesme suçunu yaparsa, suç işleyen fâile verilecek cezanın aynısı, suçu işlemeyen tüm muhâriblere de uygulanır.

³²⁶ Tahânevî, *Keşşâfu Istilahâtî'l-Funûn ve'l-Ulûm*, I, 524.

³²⁷ Râgıb, *el-Müfredât li Elfâzî'l-Kur'an*, s. 169.

³²⁸ Tahânevî, *Keşşâfu Istilahâtî'l-Funûn ve'l-Ulûm*, I, 524; Râgıb, *el-Müfredât li Elfâzî'l-Kur'an*, s. 169.

³²⁹ Mâide 5/34.

³³⁰ Râzî, *Mefâtihi'l-Ğayb*, XI, 224; İbn Âşûr, *Tefsîru Tahrîr ve't-Tenvîr*, VI, 186; Osmânî, *Tefsîru Ma'ârifî'l-Kur'an*, IV, 386; Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsîri*, V, 577.

Lakin diğer taraftan bu istisna sayesinde muhâriblerin suçu hakkında hafiflik kararı verilmiştir. Çünkü tevbe etmeleri sebebiyle Allah haklarıyla ilgili hem dünya hem de ahiret suçlarının cezası bağışlanıyor.³³¹

B. Şif Müfessirler Açısından Tevbenin Cezaya Etkisi:

Âyetteki istisna Allah'ın hakkıyla ilgili olan konulardadır. Ama insanların kısas hakkı ve malın sahiplerine geri ödenme hakkı, maktulün velilerine aittir. Çünkü tevbe hırâbe hadd cezalarının uygulamasının vacipliğini kaldırarak hırâbe hadd cezasının cevaz tarafına müdahale etmemiştir. Bu nedenle veliler isterse suçluyu affeder, isterse de cezasını uygular.³³²

Eşkılar tevbe etmezlerse, devlet başkanı onları yakaladığı zaman, ya öldürür ya da asar veya el ve ayaklarını çaprazvârî keser yahut sürgün eder. Hak sahipleri veya maktulün velileri devlet başkanının hükmünü kabul etsinler veya etmesinler, muhâribi bağışlasınlar veya diyet almaya karar versinler, her durumda da hâkim muhâribe hırâbe hadd cezalarını uygulamakla mükelleftir. Ancak muhâribler yakalanmadan önce tevbe ederek gelirse bu durumda kısas, diyet veya affetmek konuları, hak sahiplerine veya maktulün velilerine bağlı olur ve hâkim de onların istediği gibi hükmetmekle yükümlüdür.³³³

Bu hususta tevbe istisnanın muhâtabı müşrik muhâribler mi? Ya da Müslüman ve zimmî yol kesenler mi? müfessirlerin derin ifadeleri aktarılmaktadır:

C. Hırâbe Âyetinde Geçen İstisna Hususunda Müfessirlerin İhtilafı:

1. Bu istisnanın müşrik muhâribler hakkında etkisi olduğunu düşünenler:

Bir kısım müfessire göre âyetin incelenmesi sonucunda muhârib insanlar şirkten, savaştan ve bozgunculuk yapmaktan, tevbe etmişlerse ve yakalanmadan önce ıslah olup mü'min olmuşlarsa, o zaman âyetteki “ öldürmek, asmak, çaprazvârî kesmek ve sürgün etmek” cezaları uygulanmayacaktır. Bununla birlikte müşrik muhârib tevbe ettikten sonra, kâfir olmuşken geçmişte ne yaptığı işlerden, ne çaldığı mallardan, ne akıttığı kanlardan ve ne de yaptığı iffetsizlikten sorumlu tutulmayacaklardır.³³⁴

³³¹ Osmânî, *Tefsîru Ma'ârifî'l-Kur'an*, IV, 385.

³³² Tabersî, *Tefsîru Cevâmî'ü'l-Câmî*, I, 496; Suyûrî, *Kenzü'l-İrfân fî Fıkhî'l-Kur'an*, II, 353; Zemahşerî, *Tefsîru'l-Keşşâf*, s. 288; Kâsânî, *Tefsîru's-Sâfi*, II, 32-33.

³³³ Mekârim Şirâzî, *Tefsîru Nemûne*, IV, 462-462.

³³⁴ Taberî, *Tefsîru Taberî*, VIII, 391; Sa'lebî, *Tefsîru's-Sa'lebî*, II, 445; Vâhidi, *el-Vasît fî Tefsîri'l-Kur'anî'l-Macîd*, II, 182.

Bu âyetin muhâtabı müşrik eşkıya olduğuna göre, Müslüman eşkıyanın tevbe etmesine rağmen hakkında uygulanması gereken hadd cezalar düşmeyecektir. İbn Abbâs, Hasan, Mücahit ve Katâde bu görüşün sahipleridir.³³⁵

2. İstisnanın Müslüman ve zimmi muhâribler hakkında etkisi olduğunu söyleyenler ise şu delilleri kanıt olarak sunmaktadırlar:

a. Hz. Ali ve Şa'bi'ye göre Müslüman muhârib yakalanmadan önce tevbe edip devlet başkanın huzurunda güvende olmalarını isterse, bağışlanırlar. Ama tevbe edip eman istemeyenler affedilmez. Bu konuyla ilgili Şa'bi şöyle rivâyet etmiştir: Harice b. Zeyd muhârib olarak çıktı, yola korku saldı, kan akıttı ve insanların mallarını çaldı. Sonra da kendisi yakalanmadan önce tevbe ederek geldi. Hz. Ali tevbesini kabul edip yaptığı işleri ve akıttığı kanları çok olsa bile affedip insanlar arasında, onun güven altında olduğunu belirtti.³³⁶

b. Urve b. Zübeyr ise insanlar Müslüman olmasına rağmen dâru'l- Harb'e gitseler, sonra da yakalanmadan önce tevbe edip gelseler, tevbeleri kabul edilir, demiştir.³³⁷

c. İbn Ömer, Rabi'a ve Hakem b. Üyeyne'ye göre Dâru'l-İslam'da zapt edilemeyecek bir güç ve orduya sahip olup kendi iradesiyle yakalanmadan önce tevbe edip gelen, kişilerin tevbeleri kabul edilir. Ama kendilerini koruyacak ordu ve güce sahip değillerse, o zaman tevbe etmeleri sebebiyle hiçbir ceza onlardan düşmez demişler.³³⁸

d. İmam Şâfiî ve bazı Şiîlerin kavli olarak muhârib devlet kurumu tarafından yakalanmadan önce tevbe etmesi, Allah'ın haklarıyla ilgili cezaları düşürür. Ama insanların hak ve hukukunu düşürmeyecektir.³³⁹

e. Süddî'ye göre Müslüman eşkıya yakalanmadan önce tevbe edip güvende olmayı isterse, kelime-i şehâdet getirmiş kâfir muhârib gibi olur. Ondan hiçbir şey

---

³³⁵ Mâverdî, *Tefsîru'l-Mâverdî*, II, 34; Tûsî, *et-Tibyân fî Tefsîri'l-Kur'an*, III, 508; Ateş, *Yüce Kur'n'ın Çağdaş Tefsîri*, II, 519.

³³⁶ Mâverdî, *Tefsîru'l-Mâverdî*, II, 34.

³³⁷ İbn Atiyye, *el-Muharriru'l-Vecîz fî Tefsîr Kitâbillahi'l-Azîz*, s. 538; Mâverdî, *Tefsîru'l-Mâverdî*, II, 34.

³³⁸ Mâverdî, *Tefsîru'l-Mâverdî*, II, 34.

³³⁹ Sa'lebî, *Tefsîru's-Sa'lebî*, II, 445; İbn Atiyye, *el-Muharriru'l-Vecîz fî Tefsîr Kitâbillahi'l-Azîz*, 538; Mâverdî, *Tefsîru'l-Mâverdî*, II, 34; Tûsî, *et-Tibyân fî Tefsîri'l-Kur'an*, III, 508-509; Vâhidî, *el-Vasît fî Tefsîri'l-Kur'anı'l-Mecîd*, II, 183.

istenilmeyecektir. Ancak çaldığı şeyler yanında varsa, onları sahiplerine geri verecektir.³⁴⁰

f. İmam Mâlik, Evzâ'î, Leys b. Sa'd'ın görüşü ise, muhâribin tevbe etmesi sebebiyle, ondan yaptığı her suçun cezası düşmektedir. Muhâribin çaldığı mallar mevcut olduğu zaman, sahibine geri verilecektir. Eğer maktulün velisi muhâribin işlediği suçu şahitle ispat ederse, kısas veya malını alabilir ama veliler muhâribin çaldığı malı veya akıttığı kanı istemezlerse, o zaman yönetici de konuyu takip etmeyecektir.³⁴¹

“إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَقْرُوا عَلَيْهِمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ” “Ancak, siz kendilerini yenip ele geçirmeden önce tevbe edenler müstesna. Biliniz ki Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.”³⁴² Bu âyet kan ve mal arasında ve diğer hadd cezaları gerektiren suçlar arasında bir farkın olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla yakalanmadan önce tevbe eden nâdim muhâribten hiçbir şey sorulmayacaktır.³⁴³

3. Sahabe zamanında yakalanmadan önce tevbe eden muhâribin serbest bırakıldığının örnekleri:

a. Tefsirler Hz. Osman'ın bir muhâribi tevbe etme sebebiyle affettiğini nakledir: Şa'bi'nin haber verdiğine göre Hz. Osman halifeyken Murat beldesinden bir kişi Küfe'de görevli olan Ebû Mûsâ'ya geldi. Farz namazını kıldıktan sonra, ey Ebû Mûsâ! “Ben falanca falancanın oğluyum. Allah ve Resûlü'nün hükmüne karşı savaştım, yeryüzünde bozgunculuk yaptım, şimdi ise devlet askerleri tarafından yakalanmadan önce tevbe ederek geldim,” dedi. Bu sözleri işiten Ebû Mûsâ yerinden kalktı: “Bu kişi falanca falancanın oğlu, Allah ve Resûlü'nün emrine karşı savaşmış, yeryüzünde hak düzenini bozmaya çalışmış ve şimdi ise kendisi yakalanmadan önce tevbe ederek gelmiştir.” Sizlerden her biriniz bununla karşılaştığınız zaman, iyi davranış göstereyin. Sözünde doğru olan bir kişiye, onun yolu doğruların yolu olur ve eğer yalan söylüyorsa, kendi günahında boğulacaktır” dedi. Nihâyet tevbe eden adam müsaade isteyip onların huzurundan kalktı. Sonra da yalan söylediğinden dolayı kendi günahının vebaliyle öldü.”³⁴⁴

³⁴⁰ Vâhidî, *el-Vasît fi Tefsîri'l-Kur'anı'l-Mecîd*, II, 182.

³⁴¹ Sa'lebî, *Tefsîru's-Sa'lebî*, II, 446-447; İbn Atiyye, *el-Muharriru'l-Vecîz fi Tefsîr Kitâbillahi'l- Azîz*, s. 538; Ateş, *Yüce Kur'n'ın Çağdaş Tefsîri*, II, 519.

³⁴² Mâide 5/34.

³⁴³ Şevkânî, *Fethü'l-Kadîr*, II, 52.

³⁴⁴ Sa'lebî, *Tefsîru's-Sa'lebî*, II, 446; İbn Kesîr, *Tefsîru Kur'anı'l-Azîm*, III, 102.

b. Hz. Ali halife olduğu zamanlarda bir eşkıyanın tevbe etmesi nedeniyle, eman verildiğini kanıtlayan olayı tefsirler aktarmıştır: Şa'bi'den gelen rivâyete göre Harise b. Bedr muhârib olarak çöle çıkmıştı, yola korku salmıştı, kan akıtıp insanların mallarını çalmıştı. Sonra da Kureys'e mensup olan kişiler ile işlediği suçlar hakkında konuşup Hz. Ali'nin yanında aracılık yapmalarını istemişti. Onlar, kendisini geri çevirince, Said b. Kays el-Hamedâni ile Hz. Ali'nin huzuruna varmışlardı. Said b. Kays: "Ey Mü'minlerin emiri! Allah ve Resûlü karşısında savaşıyor ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmanın cezası nedir?" diye sormuştu. Hz. Ali de "onları işlediği suç karşılığında öldürmeli yahut asmalı ya da el ve ayaklarını çaprazvârî kesmeli veya sürgün etmeli demişti." Sonra da âyetin bu cüzünü okudu: "إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ" *"Ancak, siz kendilerini yenip ele geçirmeden önce tevbe edenler müstesna. Biliniz ki Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir."*³⁴⁵ Bu esnada Said dedi. "Harise b. Bedr olsa bile affedilir mi"? Hz. Ali cevaben "Harise b. Bedr olsa bile evet eman verilir" demişti. Bu sırada Said "bu kişi Harise b. Bedr, kendisi devlet askerleri tarafından yakalanmadan önce tevbe ederek geldi." Hz. Ali'de onun tevbesini kabul edip işlediği suçları ve akıttığı kanları, ne kadar çok olsa bile affedip insanların arasında güven altında olmasını sağladı.³⁴⁶

c. Mervân b. Hakem Medine valisiyken bir muhâribin pişmanlık olayını tefsirler şöyle nakletmiştir: Mûsâ b. İshak el-Medenî rivâyet etmiştir: "Ali el-Esedî isminde bir kişi yol eşkıyalığı yaptı, kan akıttı ve mal çaldı. Devlet yöneticisi ve insanlar onu bir türlü yakalayamadılar. Zira o hepsinden kaçmayı başardı. Sonra da kendi isteğiyle tevbe ederek geldi. Onun tevbe etme nedeni ise yakınında bir adamın bu âyet-i Kerîme'yi okuması idi. "قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ" *"De ki: "Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah, bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."*³⁴⁷ Esedî bu âyeti işitir işitmez durdu. "Ey Allah'ın kulu bu âyeti tekrar okur musun?" Diye rica etti. O da tekrar okudu. Esedî âyeti işitince kılıcını kınına soktu ve sahûr vaktinde tevbe ederek Medine'ye geldi. Temizlenip Hz. Peygamber'in mescidine geldi. Sabah namazını cemaatle kıldı. Sonra

³⁴⁵ Mâide 5/34.

³⁴⁶ Taberî, *Tefsîru Taberî*, VIII, 393-394; Sa'lebî, *Tefsîru's-Sa'lebî*, II, 446; İbn Kesîr, *Tefsîru Kur'anı'l-Azîm*, III, 102; Suyûtî, *ed-Dürri'l-Mensur fi't-Tefsîr bi'l-Me'sûr*, V, 290; Âlûsî, *Rûhu'l-Ma'ânî*, VI, 121; Vâhidî, *el-Vasît fi Tefsîri'l-Kur'anı'l-Mecîd*, II, 183.

³⁴⁷ Zümer 39/53.

da Ebû Hüreyre'nin yanındaki topluluğunun içinde oturdu. Gün aydınlanınca insanlar onu tanıyıp üzerine geldiler. Ama Esedî “bana saldırma hakkınız yoktur. Zira ben yakalanmadan önce tevbe ederek geldim” dedi. Bu sırada Hz. Ebû Hüreyre de “doğru söyledin” dedi. Hz. Ebû Hüreyre Esedî’yi Mervân b. Hakem’in yanına götürüp “bu Ali el-Esedî tevbe ederek geldi. Ona geçmişte işlediği suçlar için hem saldırmanıza hem de öldürmenize yol yoktur. Çünkü kendisi yaptığı işleri terk ederek tevbe etmiştir.” dedi.³⁴⁸

Bu müfessirlerin açıklamalarını değerlendirdiğimiz durumda muhâribler tutuklanmadan, sınıksız kuşatılmadan ve takip altına alınmadan önce tevbe ve nedamet gösterip gelirlerse, Allah’ın onlar hakkında meşru ettiği cezalar düşer. Çünkü bu durum muhâriblerin fesattan uzaklaştığına ve ıslah olduklarına delalet eder ve onların tevbe etmelerinden dolayı hadd cezaları da uygulanmayacaktır. Ama görüşlere göre muhâriblerin tevbe etmesi nedeniyle Allah hakları düşse bile kul haklarının sakit olmadığını algılarız. Bu yüzden muhâriblerin çaldığı mallar, mahvettiği şeyler ve akıttığı kanlar maktûlün velilerine bağlı olduğunu görmekteyiz isterse alırlar isterse de affederler.

---

³⁴⁸ Taberî, *Tefsîru’t-Taberî*, VIII, 397-398; Sa’lebî, *Tefsîru’s-Sa’lebî*, II, 446-447; İbn Kesîr, *Tefsîru Kur’ani’l-Azîm*, III, 102.

SONUÇ

Büyük günah olarak kabul edilen hırâbe suçu, yolun düzenini ve yolcunun huzurunu bozmaya yönelik bir faaliyet olup çeşitli suçları kapsayan bir eylemdir. Çoğu zaman yol kesme eylemiyle ortaya çıkan muhâribler, ilk hedef olarak kervandaki yolcuların düzenini sağlayan görevli kişileri öldürüp sonra da kervanın taşıdığı malları gasp ederek toplumun geçim kaynağını ayakta tutan ticareti engellemektedirler.

Konunun incelenme süresinde yapılan tanımlar göz önüne alındığı zaman hırâbe suçunun kapsamını en geniş tutan mezheplerin Zâhirî ve Şîî mezhepleri olduğu görülmektedir. Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî mezhepleri hırâbe suçunun gerçekleşmesi için şiddet unsurunun bulunmasını ve fiilin açıktan işlenmesini şart koşarken, Mâlikîler ise hile ve desiseyle ele geçirilen malların da hırâbe kapsamında değerlendirileceğini söyleyerek diğer mezheplerden ayrılmaktadırlar. Yine Şîîler ırza tecavüzün de hırâbe kapsamında değerlendirileceğini söyleyerek, soygun amacı olmadan hırâbe suçunun gerçekleşmeyeceğini söyleyen diğer mezheplerden bu yönüyle ayrılmaktadırlar. Üstelik hırâbe ve bağy ile ilgili aktarılan terimlere ve ne zaman vukû bulacaklarıyla ilgili şartlara bakıldığında hırâbe suçunun maddî, bağy cürmünün ise siyasi hususlar üzerinde gerçekleştiği ortaya çıkmaktadır.

Sünnî fakihler, hırâbe suçunun gerçekleşmesi için içtihat ettikleri koşulların çoğunda, hırsızlık suçunu gerektiren şartlar arasında benzeşen özelliklerin bulunduğu kanaatindedirler. Bu nedenle hırâbe suçu ile hırsızlık suçunun vuku bulma şartlarında birbirine kıyas ederek, hırâbe suçuna, es-Sırkâtü'l-Kübra (büyük hırsızlık) ismini vermekteler ve hırâbe ile ilgili şartları incelerken Kitâbu's-Sırka'ya atıfta bulunmaktadırlar. Ancak bazı şartlarla ilgili İmam Şâfiî ve İmam Mâlik diğer imamların görüşlerinden farklı fikirler sunmaktadırlar. Bu hususta Şîî ve Zâhirî âlimlerine gelince daha farklı görüşlere sahip oldukları bilinmektedir. Çünkü bunlara göre hırâbe âyetlerinin umumî olması “Sünnî âlimlerin hırâbe suçunun gerçekleşmesi için zaruri bildikleri” çoğu şartların gerek olmadığını ve suç işlendiğinde hırâbenin teşekkül ettiğini vurgulamaktadırlar.

Sünnî ve Şîî kaynaklarında terör, kabadayılık, ırza tecavüz eden, günahkâr, âsi, yol kesen, kâtıu't-tarîk, haydut, büyük hırsızlık vb. gibi hırâbe başlığı altında geçen suçlar, Kur'an-ı Kerîm'in âyetlerinde ise Allah ve Resûlü ile savaşma ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarma manasının karşılığı olarak kullanılmaktadır. Yani Allah'ın elçisine, velilerine, dostlarına, inanmış kullarına karşı savaşanlar ve Allah'ın mülkünde

haram işleyenler, Müslüman ve zimmi vatandaşın güzergâhına korku salanlar, yolları kesenler, zulmedip malları çalanlar ve doğru yoldan sapıp zina ve tecavüz edenler, hakkı bilip gizleyenler, insanların ihtiyacı varken hayır işlerini kesenler, merhametten sonra vahşeti şîâr edinenler, nefsin peşinden gidenler, insanlığın siyasi istikrarını bozanlar, milletlerarası ilişkileri yörüngesinden çıkaranlar, insanlığın fikri yapısını sahte felsefelerle ifsad edenler Allah ve Resûlü ile savaşıp yeryüzünde bozgunculuk çıkaran suçlular olarak tefsir edilmektedir.

Yukarıda zikrettiğimiz gibi hırâbe suçunu ve fâilini engellemek, çevre ve yolları güvende tutmak için muhâribler hakkında ceza olarak inen, Mâide suresinin 33. ve 34. âyetlerindeki öldürme, asma, çaprazvâri kesme ve sürgüne gönderme hükümleri geniş ve kapsamlı bir şekilde anlatılmaktadır. Zira hırâbe, doğrudan yolcunun sosyal hayatına karşı işlenmiş bir suç olarak kabul edilmektedir. Bu yüzden muhâriblere uygulanacak cezalar ağır tutulmaktadır. Muhâribleri bu şekilde cezalandırmak dinin hükümlerinin bir emri olan toplumun huzur ve güvenini sağlamaktadır.

Bilindiği gibi İslam dini yalnızca ibadet yönü olan bir din olmadığı gibi aynı zamanda toplumun huzur ve emniyet içinde tutulmasını emreden bir dindir. Bu nedenle sosyal ve toplumsal düzene karşı yağmacılık yapanlar suçlu sayılmaktadırlar. Çünkü Kur'an'ın hükmünü taşıyan âyetlerin ve prensiplerin çiğnenmesi, Allah ve Resûlünün hükmüne karşı suç olarak kabul edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

- Ahmed Muhtâr**, Ömer, vd. (ö. 1337/1919), *el-Mu'cemü'l-Arabîyyi'l-Esâsî*, by, Lârûs ts.
- Ahmed Muhtâr**, Ömer, vd. (ö. 1337/1919), *el-Mu'cemü'l-Mevsûî, li Elfâzı'l-Kur'anı'l-Kerîm ve Kırâ'ateh*, el-Memleketü'l-Arabîyyet'es-Suudîyye, Riyaz 2002.
- Âlûsî**, Ebû'l-Fazl Şehâbeddîn Mahmûd (ö. 1270/1854), *Rûhu'l-Me'ânî fî Tefsîri'l-Kur'an-i'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*, İhyâu't-Türâsî'l-Arabî, Lübnan, Beyrut ts.
- Âmilî**, Muhammed b. Cemâleddin (ö. 786/1385) *el-Lem'atü'd-Dimaşkiyye*, Daru'l-Âlemi'l-İslâmî, Beyrut ts.
- Ârûsî**, Abdu Ali b. Cuma' (ö. 1112/1701), *Tefsîru Nuri's-Sakaleyn*, 'Afsadu'l-İlmiyye, Kum 1383.
- Ateş**, Süleyman, *Yüce Kur'n'ın Çağdaş Tefsîri*, Yeni Ufuklar, İstanbul 1997.
- Ayverdi**, İlhan (ö. 1430/2009), *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı İktisadi İşletmesi, İstanbul 2008.
- Ba'lı**, Ahmed b. Abdullah (ö. 1189/1775), *er-Rûzü'n-Nidâ Şerhî Kâfi'l-Müptedî*, Nurüddin Tâlib, Lübnan, Beyrut 2007.
- Ba'lı**, Muhammed b. Bedreddin (ö. 1083/1673), *Kâfiyü'l-Müptedî mine't-Tullaâb*, Mektebetü'r-Rüşd, el-Memleketü'l-Arabîyyete's-Suudîyye, Riyaz 2004.
- Bahrânî**, Hâşim Hüseyinî (ö. 1107/1696), *el-Burhân fî Tefsîri'l-Ku'rân*, Müessesetü'l-Bassâ, Kum 1415.
- Bardakoğlu** Ali, "Eşkıya" *DİA (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi)*, yy, by 1995,
- Bayraklı**, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsîri*, Bayraklı Yayınları, İstanbul 2005.
- Beğavî**, Ebû Muhammed Hüseyin b. Mes'ûd, el-Ferrâ (ö. 516/1122), *et-Tehzîb fî Fıkhı'l-İmâmî's-Şâfiî*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnan, Beyrut 1997.
- Belhî**, Mukatil b. Süleyman (ö. 150/767), *Tefsîru Mukatîl b. Süleyman*, Müessesetü't-Târihi'l-Arbî, Lübnan, Beyrut 2002.
- Buhârî**, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil (ö. 256/870), *Sahîhü'l-Buhârî*, Dâru İbn Kesir, Beyrut 2002.
- Cenâbezi**, Sultân Muhammed, *Tefsirü Beyânı Sa'âde fî Makâmâtı'l-Ebâde*, Müessesetü'l-Âlemî, Lübnan, Beyrut 1988.
- Cessâs**, Ebû Bekr Ahmed b. Ali (ö. 370/981), *Ahkâmu'l-Kur'an*, Daru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, Lübnan, Beyrut 1992.

- Cevherî**, Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd (ö. 400/1009), *es-Sihâhu Tâci'l-Lüğa* ve *Sihâhu'l Arabîyye*, Dârul-İlim li'l-Mülâyîn, Beyrut 1979.
- Cezâirî**, Ahmed b. İsmail (ö. 1151/1739), *Kalâidü'd-Dürer fî Beyânı Âyâtî'l-Ahkâm bi'l-Eser*, Neşrü'l-Fukahâ, Kum 1433.
- Cezâirî**, Ebû Bekr, Câbir, Mûsâ b. Abdülkâdir, *Eyserü't-Tefâsîr li Kelâmu'l-Aliyi'l-Kebîr*, Nahru'l-Hayr, Cidde 1990.
- Cezîrî**, Abdurrahmân b. Muhammed (ö. 1360/1941), *Kitâbü'l-Fıkh 'ale'l-Mezâhibi'l-Erba'a*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnan, Beyrut 2003.
- Cürcânî**, Ali b. Muhammed b. Ali, es-Seyyid eş-Şerîf (ö. 816/1413), *Mu'camu't-Ta'rîfât*, Dâru'l-Fâzil, Kahire ts.
- Damat Efendî**, Abdurrahman b. Muhammed (ö. 1078/1668) *Macma'u'l-Anhür*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnan, Beyrut 1998.
- Dameğânî**, Ebû Abdullah Hüseyin b. Muhammed (ö. 478/1086) *el-Vücûh ve'n-Nazâir li el-Fâzi Kitâbillahi'l-Aziz*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnan, Beyrut ts.
- Dergâhî**, Hüseyinî (ö. 1331/1913), *el-Müstedrek alâ Kenzidekâik ve Bahru'l-Ğarâib*, Müessesetü's-Şemse'd-Duhâ, Tahrân 1388.
- Develioğlu**, Ferit (ö. 1402/1982), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lüğat*, Aydın Kitabevi, Ankara 1984.
- Doğan**, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Birlik Yayınları, Ankara 1982.
- Ebû Dâvûd**, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (ö. 275/889), *Sahîhü Sünen Ebî Dâvûd*, Mektebetü'l-Ma'ârif le'n-Neşer ve't Tevzi, Riyaz 1997.
- Ebû Zühre**, (ö. 1394/1974), *et-Tefsîrü'l-Vesît li'l-Kur'an-ı'l-Kerîm*, Macma'ü'l-Bühûsi'l-İslamiyye, Ezhar 1992.
- Ebû'l-İzz**, Sadreddin, Ali b. Ali (ö. 792/1390), *et-Tenbîh alâ Müşkelâtü'l-Hidâye*, Mektebetü'r-Rüşd, el-Memleketü'l-Arabîyyete's-Suudîyye 2003.
- Elmalılı**, Muhammed Hamdi Yazır (ö. 1361/1942), *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, by 1979.
- Ensârî**, Ebû Yahya, Zekerîyya b. Muhammed (ö. 925/1519), *Fethu'l-Vehhâb be-Şerhi Minhâci't-Tullâb*, Dâru'l-Ma'rife, Lübnan, Beyrut ts.
- Erdebîlî**, Muhakkik (ö. 993/1582), *Zübdetü'l-Beyân fî Berâhîni Ahkâmı'l-Kur'an*, İnteşârâtü'l-Mü'min, Tahrân, Saphar 1421.
- Ezherî**, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed (ö. 370/980), *Tehzîbü'l-Lüğa*, Dâru İhyâi't-Tûrâsi'l-Arabî, Lübnan, Beyrut 2001.

- Hasan Cebel**, Muhammed Hasan (ö. 1436/2015), *el-Mü'cemü'l-İştikâki'l-Müsel li Elfâzı'l-Kur'an-ı Kerîm*, Mektebetü'l-Edeb, Kahire 2010.
- Haskefî**, Muhammed b. Ali b. Muhammed (ö. 1088/1678), *ed-Dürrü'l-Muhtâr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnan, Beyrut 2002.
- Havânsârî**, Ahmed (ö. 1405/1985), *Câmi'ü'l-Medarık fi Şerhi'l-Muhtasari'l-Nâfi*, Mektebetü's-Südûk, Tahrân 1405.
- Hayrat Neşriyat İlmi Araştırma Merkezi Meal Heyeti**, *Kur'an-ı Kerîm ve Karşılıklı Muhtasar Meâli*, yy, Türkiye İstanbul 2011.
- Hayreddin**, Karaman, *Kur'an-ı Kerîm Açıklama Meâli*, TDV, yy, Ankara 2016.
- Hâzin**, Alâeddin Ali b. Muhammed (ö. 741/1341), *Tefsîru'l-Hâzin Lübâbü't-Te'vil fi Me'âni't-Tezîl*, Hâzin, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnan, Beyrut 2004.
- Hellî**, Yahyâ b. Said (ö. 690/1292), *el-Câmi'ü leş-Şerâ'î*, Matba'atu'l-İlmiyye, Kum 1405.
- Hellî**, Necmeddin Ca'fer b. Hasan (ö. 676/1278), *el-Muhtasaru'n-Nâfi'ü fi Fıkhı'l-İmamiyye*, Mektebetü'l-Esedî, Tahrân 1387.
- İsfahânî**, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed er-Râgıb (ö. 502/1108), *el-Müfredâtü li Elfâzı'l-Kur'an*, Dâru'l-Kalem. Dımaşk 2009.
- İbn Âbidîn**, Muhammed Emîn (ö. 1252/1836), *Reddü'l-Muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr Şerhu Tenviri'l-Ebsâr*, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyaz 2003.
- İbn Arabî**, Ebû Bekr Muhammed, İbn Abdullah (ö. 543/1148), *Ahkamu'l-Kur'an*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnan, Beyrut 2003.
- İbn Âşûr**, Muhammed Tâhir (ö. 1284/1868), *Tefsîru't-Tahrir ve't-Tenvîr*, ed-Dâru't-Tunusiyye li'n-Neşer, Tunus 1984.
- İbn Atiyye**, Ebû Muhammed, Abdullah b. Atiye (ö. 541/1147), *el-Muharrirü'l-Vecîz fi Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, Dârî İbn Hazm, by ts.
- İbn Ca'fer**, Ca'fer b. Hazar (ö. 1227/1812), *Keşfü'l-Ğitâ an Mübhemâtı's-Şeriâtı'l-Ğurra*, Müessesetü'l-Bûstân, Kum 1379.
- İbn Hazm**, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Said (ö. 456/1064), *el-İsâl fi'l-Muhallâ bi'l-Âsâr*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnan, Beyrut 2003.
- İbn İdrîs**, Celil b. Abdullah b. Muhammed (ö. 598/1202), *Kitâbu's-Serâ'î el-Hâvî li Tahriri'l-Fetâvî*, Matba'atu Negâriş, İrân, Kum 1387.
- İbn Kesîr**, İmâdüddîn Ebû'l-Fidâ İsmâil (ö. 774/1373), *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, Dâru't-Tayyibe, el-Memleketü'l-Arabîyyete's-Suudîyye 1999.

- İbn Kudâme**, Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed (ö. 620/1223), *el-Muğnî*, Dâru Âlemi'l-Kütüb, el-Memleketü'l-Arabîyyete's-Suudîyye 1997.
- _____ Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed (ö. 620/1223), *el-Mükni'a fî Fıkhı'l-İmam Ahmed b. Hanbel*, Mektebetü's-Suvâdî, Cidde 2000.
- _____ Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed (ö. 620/1223), *Kitâbü'l-Hâdî*, Matba'atu Âle Vâfî, Katar ts.
- İbn Mâce**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd (ö. 273/887), *Sahîhü Sünen İbn Mâce*, Mektebetü'l-Ma'ârif le'n-Neşr ve't-Tevzi, Riyaz 1997.
- İbn Manzûr**, Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükrrrem (ö. 711/1311), *Lisânü'l-'Arab*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnan, Beyrut 2009.
- İbn Rüşd**, Ebû'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed (ö. 595/1198), *Bidâyetü'l-Muctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, Matbaatu İbn Teymiyye, Kahire 1415.
- İbn Tâhir, Habîb**, *el-Fıkhü'l-Mâlikî ve Edilletühü*, Müessesetü'l-Ma'ârif, Lübnan, Beyrut 2009.
- İbnü'l-Cevzî**, Cemâlüddin Abdurrahman b. Ali (ö. 597/1201), *el-Mezhebü'l-Ahmed fî Mezhebi'l-İmam Ahmd*, Matba'atu Bûmbayî, Hint 1959.
- İbnü'l-Hümâm**, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid (ö. 861/1457), *Şerhü Fethi'l-Kadîr*, Matbaatu'l-Kubrâ Emiriyye, Mısır 1316.
- Kanar**, Mehmet, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Say Yayınları, İstanbul 2009.
- Kannevcî**, Ebû Tayyip, Sıddik b. Hasan (ö. 1307/1890), *Fethü'l-Beyân fî Makâsıdı'l-Kur'an*, Maktabatu'l-Asriyye, Beyrut 1992.
- Kar'âvî**, Abdullah İbn İbrahim, İbn Osman, (ö. 1430), *Tefsîru'l-Bârî fî Fadâil ve Tefsîr ve Esbâbe Nuzûl Kelâmi'l-Bârî*, Daru'l-Samî'î, Riyâz 2010.
- Kâsânî**, Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd (ö. 587/1191), *Bedâi'u's-Sanâ'î fî Tertîbi's-Şerâ'î*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnan, Beyrut 2003.
- Kâsânî**, Muhsin (ö.1091/1680), *Tefsîru's-Sâfî*, Mektebetü's-Sadîr, İrân, Tahrân 1379.
- Kâzımî**, Muhammed Cavâd (ö. 11. Yüz Yıl), *Masâlikü'l-İfham li Âyâtü'l-Ahkâm*, İnteşârâtu Mürtezevî, Tahrân ts.
- Kefevî**, Ebû'l-Bakâ Eyyûb, b. Mûsâ (ö. 1094/1683), *el-Külliyâtu Mü'cem fî'l-Müstalahât ve'l-Furûkı'l-Lüğa viyye*, Müessesetü'r-Risâle, Lübnan, Beyrut 1997.
- Kettânî**, Muhammed el-Münteserbillah b. Muhammed (ö. 1419/1998), *Mü'cemü Fıkhü İbn Hazmî 'z-Zâhirî*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnan, Beyrut 2009.
- Kudûrî**, Ebû'l-Hasan Ahmed b. Muhammed (ö. 428/1037), *Muhtasaru'l- Kudûrî fî'l-Fıkhü'l-Hanefî*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnan, Beyrut 1997.

- Kummî**, Ebû'l-Hasan Ali b. İbrahim (ö. 307/920), *Tefsîru'l-Kummî*, Müessesetü'l-İmam Mehdi, Kum 1435.
- Kummî**, Muhammed b. Muhammed Rezâ (ö. 1125/1713), *Tefsîru Kenzi'd-Dakâik ve Bahrü'l-Ğarâib*, Müessesetü'l-Şemse'd-Duhâ, Tahrân 1387.
- Kurtûbî**, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmet (ö. 671/1273), *el-Câmi'ü li- Ahkâmı'l-Kurân*, Müessesetü'r- Risâle, Lübnan, Beyrut 2006.
- Kuşeyrî**, Ebû'l-Kâsım AbdülKerîm b. Hevâzin (ö. 465/1072), *Letâifü'l-İşârât Tefsîru Sûfi Kâmilî'l-Kur'ani'l-Kerîm*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Lübnan, Beyrut 2007.
- Mağaniyye**, Muhammed Cevad (ö. 1400/1980), *et-Tefsîru'l-Kâşef*, Dâru'l-Envâr, Lübnan, Beyrut ts.
- Mahallî**, Cemâlüddin Muhammed b. Ahmed (ö. 864/1460), *Kenzü'r-Râğibîn Şerhü Minhâcî't-Tâlibîn*, Dâru Menhâc, el-Memleketü'l-Arabîyyet'es- Suudîyye 2013.
- Makârim Şirazi**, Nâsir (ö. 1305/1888), *Tefsîru Nemûne*, Dâru'l-Kütübî'l- İslamiyye, Tahrân 1387.
- Mâverdi**, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed (ö. 450/1058), *en-Nuketü ve'l-Uyûn Tefsîru'l-Mâverdi*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Lübnan, Beyrut ts.
- _____Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed (ö. 450/1058), *el-İkna fî Fıkhı 'ş-Şâfiî*, Dâru İhsân, İrân, Tahrân 1387.
- Meclisî**, Muhammed b. Muhammed Sâlim (ö. 1302/1885), *Lavâmi'ü'd-Dürrer fî Hatke Estâri'l-Muhtasar*, Dâru'r-Rezvân, Mürîtânîyâ, Navâksût ts.
- Mergînânî**, Ebû'l-Hasan Ali b. Ebî Bekr (ö. 593/1197), *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedi*, İdâratu'l-Kur'an ve'l-Ulûmi'l-İslâmî, Pakistân, Kırâcî 1417.
- Meysem**, Abdiyân, *Muhârebe ve Fesat fî'l-Ard*, Dânişgah Payâm Nur, Erdbîl 1391.
- Mûsevî Sebzvârî**, Abdul Â'lâ (ö. 1372/1953), *Müvâhibü'r-Rahmân fî Tefsîri'l- Kur'an*, Menşürâtu Dârî't-Tefsîr, Kum 2010.
- Mustafavî**, Hasan (ö. 1370/1951), *Tefsîru Rûşen*, İnteşârâtu Mürtezevî, Kum t.s.
- Mûvslî**, Abdullah b. Mahmûd (ö. 683/1284), *el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Lübnan, Beyrut ts.
- Necdî**, Osman b. Ahmed b. Said (ö. 1097/1686), *Hidâyetü'r-Rağib li Şerhi Ümdeti't-Tâlib*, Müessesetü'r-Risâle, Lübnan, Beyrut 2007.
- Necefî**, Muhammed Hasan (ö. 1266/1850), *Cevâhirü'l-Kelâm fî Şerhi Şerâi'i'l- İslam*, Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmî, Kum 1417.
- Nesâî**, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb (ö. 303/915), *Tefsîru'n-Nisâî*, Müessesetü'l-Kütübî'l-Sakafîyye, Lübnan, Beyrut 1990.

- _____Ebû Abdurrahman b. Şuayb (ö. 303/915), *Sahîhü Süneni'n-Nesâî*, Mektebetü'l-Ma'ârif le'n-Neşer ve't Tevzi, Riyaz 1997.
- Nesefî**, Ebû'l-Berekât Abdullah b. Ahmed (ö. 710/1310), *el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Kâik*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnan, Beyrut 1997.
- Nevevî**, Muhyüddîn Yahya b. Şeref (ö. 676/1277), *Ravzatu't-Tâlibîn ve Umdetu'l-Müftîn*, el-Mektebû'l-İslamî, Beyrut 1991.
- Nisâbü'rî**, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî (ö. 261/875), *Sahîhu'l Müslîm*, Dâru Teymiyye le'n-Neşer ve't-Tevzi, Riyaz 2006.
- Nurî**, Mirzâ Hüseyin (ö. 1320/1902), *Müstedrekü'l-Vesâil ve Müstenbetü'l-Mesâil*, Müessesetü'l-Âle Beyt, Beyrut 1991.
- Râfiî**, Ebû'l-Kâsım Abdülkerîm b. Muhammed (ö. 623/1227), *el-Muharrir fî Fıkhu'l-İmamî's-Şâfiî*, Dâru's-Selâm, Mısır, Kahire 2013.
- Râzî**, Fahrüddin Muhammed b. Ziyâüddin (ö. 606/1209), *Tefsîru'l-Fahri'r-Râzî Tefsîru'l-Kebîr Mefâtîhu'l-Gayb*, Dâru'l-Fekir, Lübnan, Beyrut 1981.
- Reşid Rızâ**, Muhammed (ö. 1400/1935), *Tefsîru'l-Menâr*, Dâru'l-Menâr, Mısır 1367.
- Rûhânî**, Muhammed Sâdık, Hüseyinî (ö. 1303/1886), *Fıkhu-s Sâdık*, Âyînî Dâniş, İran, Kum 1386.
- Sa'lebî**, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed (ö. 427/1035), *el-Keşfu ve'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'an-Tefsîru's-Sa'lebî*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnan, Beyrut 2004.
- Sâbık**, Seyyid, (ö. 1420/1999), *Fıkhu's-Sünne*, el-Fethü li Âlemi'l-Arabî, Kahire ts.
- Sâbûnî**, Muhammed Ali (ö. 681/1282), *Ravâi'ü'l-Beyân Tefsîru Âyâtü'l-Ahkâm mine'l-Kur'an*, Maktabatu'l-Ğazâl, Dimaşk 1980.
- Sâdıkî**, Muhammed (ö. 14. Yüz Yıl), *el-Furkân fî Tefsîri'l-Kur'an bi'l-Kur'an ve-s Sünne*, İnteşârâtü'l-Ferhanğı'l-İslamî, Tahrân 1410.
- Samâ'nî**, Ebû'l-Muzaffer Mansur b. Muhammed (ö. 489/1097), *Tefsîru'l-Kur'an*, Dâru'l-Vatan li'n-Neşer, Riyâz 1997.
- Sarı**, Mevlût, *Arabça-Türkçe Lüğat*, Bahar Yayınları, İstanbul ts.
- Sedîyyü'l-Kebîr**, Ebû Muhammed İsmail b. Abdurrahman (ö. 128/747), *Tefsîru's-Sedîyi'l-Kebîr*, Dâru'l-Vefâ, by 1993.
- Semerkandî**, Ebû Bekr Alâeddîn (ö. 539/1144), *Tuhfetü'l-Fukahâ*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnan, Beyrut 1984.
- Serahsî**, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed (ö. 483/1090), *Kitâbü'l-Mebsût*, Dâru'l-Ma'rife, Lübnan, Beyrut ts.

- Suyûri**, Cemâlüddin Mikdâd b. Abdullah (ö. 826/1423), *Kenzü'l-İrfân fî Fıkhı'l- Kurân*, Maktabatu'l-Mürtezeviyye, Tahrân 1373.
- Suyûtî**, Celâlüddin Abdurrahmân b. Ebî Bekr (ö. 911/1505), *ed-Dürrü'l-Mansûr fî't-Tefsîr bi'l-Me'sur*, Merkezi Hecir li'l-Bühûs ve'd-Dirâsât, Kahire 2003.
- Şâfiî**, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs (ö. 204/819), *el-Ümm*, Maktabatu'l-Külliyâtî'l-Ezheriyye, yy 1961.
- Şebber**, Said Abdullah (ö. 1242/1827), *el-Cevherü's-Semin fî Tefsiri'l-Kitâbi'l- Mübîn*, Kuveyt, Maktabatu'l-Elfeyin 1986.
- Şevkânî**, Muhammed b. Ali b. Muhammed (ö. 1250/1834), *Fethü'l-Kadîr*, Dâru'l- Vefâ, yy ts.
- Şeybânî**, Muhammed b. Hasan (ö.7.Yüz Yıl), *Nehcü'l-Beyân an Keşfi Ma'ânî'l- Kur'an*, Matbaatu'l-Hâdî, İran, Kum 1377.
- Şinkitî**, Muhammedü'l-Enin b. Muhammedü'l-Muhtâr (ö. 1393/1973), *Edvâ'u'l-Beyân fî İzâhi'l-Kur'an bi'l-Kur'an*, Dâru İlmi'l-Favâit, Mekketü'l-Mukarrama, yy 1426.
- Şîrâzî**, Ebû İshak İbrahim b. Ali b. Yûsuf (ö. 476/1083), *el-Mühezzebe fî Fıkhı'l- İmami's-Şâfiî*, Dâru'l-Ma'rife, Lübnan, Beyrut 1959.
- Şîrâzî**, Muhammed b. Abdurrahman (ö. 905/1500), *Câmi'ü'l-Beyân fî Tefsîri'l- Kur'an*, İhyâü't-Turâsî'l-Arabî, Lübnan, Beyrut 2004.
- Şîrâzî**, Muhammed Hüseyinî (ö. 1380/1961), *Takribü'l-Kur'an ile'l-Ezhân*, Dâru'l-Ulûm, Lübnan, Beyrut 2003.
- Şirbînî**, Şemsüddin Muhammed b. Hatîb (ö. 977/1570), *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifetî Meânî Elfâzı'l-Minhâc*, Dâru'l-Ma'rife, Lübnan, Beyrut 1997.
- Tabâtabâî**, es-Seyyid Muhammed Hüseyin (ö. 1401/1981), *el-Mizân fî Tefsîri'l-Kur'an*, Şebeketü'l-Fekir, Kum ts.
- Taberî**, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (ö. 310/922), *Tefsîru't-Taberî Câmi'u'l-Beyân an Tevîli Âyi'l-Kur'an*, Dârı Hecer, Kahire 2001.
- Tabersî**, Ebû Ali Fazl b. Hasan (ö. 548/1154), *Mecma'u'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'an*, Dâru'l-Mürtezevî, Lübnan, Beyrut 2006.
- Tahrânî**, Said Ali, *Tefsîru Mükteniyâtı'd-Dürer*, Dâru'l-Kütübî'l-İslamiyye, Tahrân, Bâzar-ı Sultânî 1337.
- Tarihî**, Fahrüddin (ö. 1085/1675), *Mü'cemü Macma'i'l-Bahreyn*, Müessesetü'l-Âlemî, Lübnan, Beyrut 2009.
- Tehânevî**, Muhammed A'lâ b. Ali (ö. 1158/1745), *Keşşâfu Istilâhâtı'l-Fünûn ve'l-Ulûm*, Mektebetü'l-Lübnan, Lübnan, Beyrut 1996.

- Telîsî**, Muhammed, *en-Nefîs min Künûzi'l-Kavâmîs*, ed-Dâru'l-Arabîyyetü'l-Kitâb, Tunus 2000.
- Tenûhî**, Sahnûn b. Saîd, (ö. 240/855), *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, Vezâratu's-Şûûni'l-İslamî, el-Memleketü'l-Arabîyyete's-Suudîyye t.s.
- Tûsî**, Ebû Ca'fer Muhammed b. Hasan (ö. 460/1067), *en-Nihâye fî Mücerredi'l-Fıkıh ve'l-Fetâvî*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Lübnan, Beyrut 1980.
- _____ Ebû Ca'fer Muhammed b. Hasan (ö. 460/1067), *et-Tibyân fî Tefsîri'l-Kur'an*, Dâru İhyâi't-Türâsı'l-Arabî, Beyrut ts.
- _____ Ebû Ca'fer Muhammed b. Hasan (ö. 460/1067), *Tehzîbü'l-Ahkâm fî Şerhi'l-Mükni'a*, Maktabatu's-Südûk, Tahrân, Kum 1386.
- Üdeh**, Abdülkâdir (ö. 1373/1954), *et-Teşrî'u'l-Cinâi'l-İslamî Mukârenen bi'l-Kanûni'l-Vad'i*, Dâru'l-Kâtibi'l-Arabî, Beyrut ts.
- Ukberî**, Ebû'l-Muvâhib, Hüseyin b. Muhammed (ö. 5.Yüz Yıl), *Rûûsü'l-Mesâili'l-Helâfiyye beyne Cumhûrî'l-Fukaha*, Dâru Eşbîlîyâ, el-Memleketü'l-Arabîyyete's-Suudîyye 2001.
- Umûdî**, Abdullah b. Ömer b. Abdullah (ö. 1355/1936), *E'ânetü'l-Mübtedî be Bazı Furûu'd-Din*, Dâru'l-Minhâc, Lübnan, Beyrut 2005.
- Osmânî**, Muhammed Şefî (ö. 1396/1976), *Tefsîru Maârifî'l-Kur'an*, trc, Muhammed Yûsuf, Hüseyin Pür, İntişârâtü Ahmed Câm, İrân 1386.
- Vâhidî**, Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed (ö. 468/1076), *el-Vesît fî Tefsîri'l-Kur'anı'l-Mecît*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnan, Beyrut 1994.
- Yazır**, Elmalılı Hamdi, *Kur'an-ı Kerîm ve Yüce Meâli*, Şen yıldız Yayınları, İstanbul 1997.
- Zebîdî**, Ebû'l-Feyz Muhammed Murtazâ, el-Hüseyinî (ö. 1205/1791), *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, et-Turâsu'l-Arabî, Kuveyt 1987.
- Zeccâc**, Ebû İshâk İbrâhim b. es-Serî (ö. 311/924), *Maâni'ü'l-Kur'an ve Erâbühü*, Âlemü'l-Kutub, Beyrut 1988.
- Zehrû'l-Ğamrâvî**, Muhammed (ö. 7.Yüz Yıl), *es-Sirâcu'l-Vahhâc*, Dâru'l-Ma'rife, Lübnan, Beyrut ts.
- Zemahşerî**, Ebû'l-Kâsım Cârullah Mahmut b. Ömer (ö. 538/1144), *Tefsîru'l-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl*, Dâru'l-Ma'rife, Lübnan, Beyrut 2009.
- Zerkeşî**, Bedrüddin Muhammed b. Bahâdır (ö. 794/1392), *el-Dibâc fî Tevzihi'l-Menhâc*, Dâru'l-Hadis, Kâhîre 2006.

Zeylaî, Fahrüddîn Osman b. Ali (ö. 743/1343), *Tebyînu 'l-Hakâik Şerhu Kenzi 'd-Dekâik*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnan, Beyrut 2000.

Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhu 'l-İslamî ve Edilletühü*, Dâru'l-Fikir le'n-Neşer ve't-Tevzî, Dımaşk 1985.

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Öz Geçmiş

Mohammad Esmail AZİZİSHCHİ

1984 tarihinde Kondozy'da doğdu. İlköğretimini Pakistan'ın Peşavur şehrindeki Dinî Medreselerde (1999) yılında başladı. Yedi sene boyunca Sarf, Nehiv, Belağat, Fıkıh, Usul Fıkıh, Akide, Hadis, Tefsir vs. eğitimini aldı. Liseyi Belh şehrinin İmam Ebu Hanife Lisesi'nde (2009) okudu. 2013 yılında Belh Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Fıkıh ve Kanun Dalından mezun oldu. Aynı sene Özel Sadad Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin Fıkıh ve Kanun dalında araştırma görevlisi olarak atandı. 2015 yılında Türkiye'nin Konya şehrinde Necmettin Erbakan Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Tefsir Bilim Dalında yüksek lisansa başladı. 2018 yılında aynı Üniversiteden başarılı bir şekilde mezun oldu.